સૂચના.

પુસ્તકને જેમ તેમ જ્યાં ત્યાં રખડતું મૂકવું નહિ,
અશુધ્ધ હાથે પુસ્તકને અડકવું નહિ, તેમજ
ઉઘાડે મૂખે પુસ્તક વાંચવું નહિ.

त्रिसंध्यं देवार्चाम् विरचय चयं प्रापय यशः,
श्रियः पात्रे वापं जनय नयमार्गम् नय मनः;
स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयाम्;
जिनोक्तं सिद्धान्तं शृणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम्.

सिंदूर प्रकर

અર્થ—ત્રિકાળ દેવ પૂજન કર, યશને વૃદ્ધિ પમાડ, સુપાત્રમાં લક્ષ્મીની વાવણી કર, ન્યાયમાર્ગે મનને દોરી જા; કામ, ક્રોધ આદિ ભાવ શત્રુનું દલન કર, પ્રાણીઓ ઉપર દયા કર, જીનેશ્વર ભાષિત સિદ્ધાન્ત (શાસ્ત્ર)નું શ્રવણકર અને મોક્ષ લક્ષ્મીને જલદી વર !

ૐ

ભૂમિકા.

પ્રિય વાંચનાર !

'સત્પુરૂષોના હૃદયના અમૃત ઝરણાંઓ.'

સત્પુરૂષોનું જીવન સ્વપરના કલ્યાણઅર્થેજ હોય છે. જેમના વિશાળ, ઉચ્ચ અને દયાથી ઉભરાતા હૃદયોમાંથી નિરંતર ગંગા સિંધુના બળવાન ધોધ જેવા અમૃતમય ઝરણાઓ પ્રવાહની માફક વહ્યા કરે છે, અને ત્રિવિધ તાપથી પીડા પામતા જગત જંતુઓને અનેકધા શાન્તિકારક નિવડે છે. કોઈ કોઇ કાળે અને કોઇ કોઇ ક્ષેત્રે એ અમૃતમય ઝરણાંઓએ રેલમછેલ કરી અનેક હૃદયોના ભયંકર તાપને સદાને માટે હોલવ્યાં છે અને હોલવે છે. એવા ઝરણાંઓના સંગ્રહરૂપ સમુદ્ર જેવા અસંખ્ય ગ્રંથો પૂર્વના મહાત્માઓની વિભૂતિને જાહેર કરતાં હજુ પણ પૃથ્વિ તળને શોભાવી રહ્યા છે. અને વિસ્તિર્ણ કાળની અનંતતામાં સદાને માટે શોભાવી રહેશે.

'મહાત્માઓના વચનામૃતનો ઉપયોગ.'

સંજીવની ઔષધી જેમ સર્વ રોગ ઉપર અકસીર દવા છે તેમજ સત્પુરૂષોના અબાધિત અને ઉપકારક વચનો, જન્મ, જરા અને મરણના અનાદિ રોગ ઉપર અકસીર ઉપાય છે. અનેક ભવ્યાત્માઓ એવા કલ્યાણકારક ઉપદેશામૃતના પાનથી સદાને માટે અજરામરત્વ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે.

સાહિત્ય અને જનસમાજની સેવા માટે અમારા ઉદ્દેશો.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માં અનુવાદ કે દોહન કરી, સરળ ભાષારૂપે સમાવી, અગર જમાનાને અનુસરતી શૈલી અને ભાષામાં લખાવી, જનસમાજ અને ગૃહસ્થ સજ્જનોને વિના મૂલ્યે કે અલ્પ મૂલ્યે આપવા માટે પ્રચાર કરવામાં આવે છે. આ નિમિત્ત ગુર્જર સાહિત્યની અને જનસમાજની સેવા બજાવવી; પ્રજામાં ઉત્તમ પુરુષોના ઉચ્ચ હૃદયોનું પ્રતિબિંબ પાડવું અને આપણા માનવી જીવનને દેવાંશી જીવન બનાવવું એ વગેરે અમારા ઉદ્દેશો છે.

અમારા ઉદ્દેશોની સિદ્ધિ અને સહાયક.

આવા પવિત્ર અંગો જનસમાજની સેવામાં પૂર્ણ રજૂ કરી શકવા હોય, તેમાંના ઘણાંની મદદ અને શુભ શુભ આશીર્વાદોની જરૂર છે. પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજાઓની કૃપાથી અને અનેક દાનવીર સજ્જનોની આર્થિક સહાયથી અમારો સાહિત્ય પ્રચારનો પ્રયત્ન હજુ ચાલુ છે એની સહાય હોવાને માટે જેવા પ્રમાણમાં ચાલુ રહે તો સાગર આશીર્વાદ અને ઉદાર ગૃહસ્થોના ઉપકારક વિચારોથી ભરી દેવાનો અમારો ઇરાદો છે.

અમારી પામર શક્તિથી અમારા મહાન ઇરાદાને પૂર્ણ

કરવા જેટલું બળ પૂરૂં પાડવા માટે અમો પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ, જૈન કોમના સંસ્કારી પંડિતો, અને દાનવીર સજ્જનોને નમ્રભાવે વિનવીયે છીયે.

આ ગ્રન્થ અને તેના કર્તા.

આજથી લગભગ ૧૩૦૦ વર્ષ ઉપર થયેલા જૈનશાસન ભૂષણ, નવાંગી ટીકાકાર શ્રીમાન્ અભયદેવ સૂરીજીના શીષ્ય શ્રીમાન્ હેમચન્દ્ર સુરીજી મહારાજે ભવ્ય જનોના ઉપકાર અર્થે આ પુષ્પમાળા નામનો વીસ અધિકારથી ભરેલો ગ્રન્થ મૂળ માગધી ભાષામાં બનાવેલો છે. તેના ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં શ્રીજીનભદ્ર સૂરીજીના શીષ્ય મહોપાધ્યાયશ્રી સોમ ગણીજી મહારાજે ટીકા બનાવેલી છે. ટીકાના આધારે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન્ કર્પૂરવિજયજી મહારાજે સારભૂત સરળ વ્યાખ્યા તૈયાર કરી આપી છે. જેને જનસમાજની સેવામાં અમારી ગ્રન્થમાળાના ૧૯ મા મણકા તરીકે રજુ કરીયે છીયે.

ગ્રન્થનું ગૌરવ.

પોતાની સુગંધથી ભવ્ય પ્રાણિના હૃદયોને સુવાસિત કરનારા, સદ્દુપદેશ અને ઉત્તમગુણો રૂપ સુગંધની બહેંકીથી બ્હેંકી રહેલા અને કદી પણ નહીં કરમાય એવા, અલૌકિક પુષ્પોથી ગુંથેલી આ પુષ્પમાળા એક નમુનેદાર કંઠાભરણની ગરજ સારે તેવી છે.

આ પુષ્પમાળાની અંદર ગુંથેલા સદ્ગુણ પુષ્પોથી એના કર્તાના હૃદય બગીચાની વિશાળતા અને ઉચ્ચતાનું કાંઇક માપ

થઈ શકે તેમ છે; તે વાંચનારને સહજ સમજી શકાય તેમ હોવાથી અત્ર તે સંબંધે લંબાણ ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

આ ગ્રન્થને વાંચવા વિચારવા અને અમલમાં મુકવા માટે અમો વાંચક વર્ગને સાગ્રહ ભલામણ કરીયે છીયે.

આ ગ્રન્થના છેડે 'ચતુર્ગતિજીવક્ષપણકાની' એ નામનો ૩૮ ગાથાનો ગ્રંથ મૂળરૂપેજ મુક્યો છે. તે ગ્રન્થમાં અન્તઃસમયે સર્વ જીવોને ખમાવવાનું સરળ અને અસરકારક સ્વરૂપ ખડું કર્યું છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય હોવાથી અને સરળ હોવાથી અમોએ તેને મૂળમાંજ રહેવા દીધો છે. જરૂર પડશે તો આગળપર અર્થ સાથે આપવાનું બની શકશે.

આ ગ્રન્થની સરળ વ્યાખ્યા લખી આપનાર શાન્તમુર્તિ શ્રીમાન્ કર્પુરવિજયજી મહારાજજી તથા આ ગ્રન્થની પ્રસિદ્ધિ માટે નાણાની મદદ કરનાર ગૃહસ્થ, (કે જેમનું નામ ટીબાચા ઉપર આપેલું છે) તથા આવા કાર્યમાં તન, મન, ધનથી મદદ કરનારા સજ્જનોનો આ પ્રસંગે અમો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની વીરમીયે છીયે.

ભુલ ચુક મિચ્છામિ દુક્કડમ્
લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

द्रुतविलम्बितवृत्तम्

गुणसुगन्धभृतामलयत्तराम्, नरगणांश्चतुरर्थविधायिनीम्;
स्त्रजमिमामुपगृह्यसमोत्तमाम्, स्वगुणमूर्तिमलंकुरुताञ्जन।

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ટ	લીંટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫	૧૧	વાળી	વાળા
૧૭	૧૯	छदुम	छद्दम
૩૮	૨૦	ऊण	नाऊण
૪૬	૨	साहृणो	साहुणो
૭૯	૮	જે	૦
૯૭	૧૮	ગુણકારી	બહુ ગુણકારી
૧૦૪	૧૩	જીત	જીન
૧૧૨	૧૫	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૧૧૬	૨૧	गिद्रा	गिध्धा
૧૧૭	૧૦	છું	કું
૧૪૧	૨૦	कुलाणी	कुलीणा
૧૫૪	૧૯	વ્યહાર	વ્યવહાર
૧૫૫	૧૮	૦	भववैराग्य द्वार
૧૭૨	૧૪	વિર્ગમન	નિર્ગમન
૧૮૫	૭	आयणणं	आययणं

અનુક્રમણિકા.

પ્રસ્તાવના.

મૂળગ્રંથમાં ગ્રંથનું નામ ઉપદેશમાળા રાખવામાં આવ્યું છે, તોપણ તે ગ્રંથના અંતે તેમજ તેની વૃત્તિ (ટીકા) ના અંતે પુષ્પમાળા એવું તેનું બીજું નામ પણ જોવામાં આવે છે.

શ્રીમાન્ ધર્મદાસગણિ વિરચિત સુપ્રસિદ્ધ ઉપદેશ-માળાથી તેની જૂદી ઓળખ પાડવા માટે પણ તેનું નામ પુષ્પ-માળા રાખેલું હોય એમ સંભવે છે, અને અદ્યાપિ તે પુષ્પ-માળાના નામથીજ પ્રાયઃ ઓળખાય છે.

મૂળ ગ્રંથની એક પ્રત (નાતિશુદ્ધ) પ્રાયઃ ખંભાતના ભંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ હતી, તે પ્રતનો ઉતારો કરાવી મૂળ સહિત વૃત્તિના આધારે તે સુધારવામાં આવેલ છે, ઉક્ત પ્રકરણ ગ્રંથમાં અનેક પ્રકારે આત્મ કલ્યાણ સાધી આપે એવા ઉત્તમ વીશ અધિકારનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, તેમજ તે અનેક આગમોમાંથી સાર રૂપે ઉદ્ધરેલ હોવાથી તેમજ પ્રાચીન આચાર્ય કૃત હોવાથી પ્રમાણભૂત છે, ગ્રંથકર્તાએ અનેક સ્થળે અતિ પ્રાચીન ઉપદેશમાળાની મૂળ ગાથાઓ પણ પ્રસંગોપાત ટાંકેલી છે, મૂળ ગ્રંથકર્તા તેમજ લઘુવૃત્તિ કર્તાનું નામ તેમજ તેમની ઓળખ ગ્રંથના અંતે સ્પષ્ટપણે બતાવેલ છે. તેમનાં સંબંધે વધારે હકીકત મેળવી શકાઈ નથી, પણ આટલી બીના તો જાણવામાં આવી છે કે ઉક્ત પ્રકરણકારે 'ભવભાવના' નામનો અન્ય ગ્રંથ પણ પ્રાકૃત ભાષામાં રચેલો છે, જેમાં દ્વાદશ ભાવનાઓનું સવિસ્તર

ધ્યાન આપેલું છે. તે બંને ગ્રંથોની સંધિમાં એક અતિ મનોહર શ્લોક જોવામાં આવે છે જેમાં ગ્રંથકારે શ્રોતાજનોનું મન બહુ સારી રીતે આકર્ષેલું છે. તે શ્લોક અતિ ઉપયોગી જાણી લેશ માત્ર અર્થ સહિત નીચે ટાંકી લીધો છે.

क्व हि पुंगणना तेषां, येऽन्यशिक्षाविचक्षणाः
ये स्वं शिक्षयितुं दक्षा–स्तेषां पुंगणना नृणाम्.

જે 'પરોપદેશે પાંડિત્ય' વાપરનારા એટલે અન્યનેજ શિખામણ દેવામાં શુરા છે તેમને પુરૂષ વર્ગમાં કોણ ગણે છે! જે પોતાના આત્માને સમજાવવા સમર્થ થયા છે તેઓનેજ પુરૂષની ગણત્રીમાં ગણવા યોગ્ય છે.

આ શ્લોક બહુજ અર્થ બોધક છે અને તે બોધ બહુજ ઉંડાણમાંથી અપાયેલો જણાય છે. ફલિતાર્થ એ છે કે વાંચનારે કે સાંભળનારે આ ગ્રંથનું રહસ્ય મેળવી સ્વ–આત્મ કલ્યાણ સાધવામાં જ તેનો મુખ્યપણે ઉપયોગ કરવો ઘટે છે.

નામ આ પ્રમાણે છે.

૧ અહિંસા.	૮ ચારિત્ર શુદ્ધિ.	૧૪ વિનય.
૨ જ્ઞાન.	૯ ઇંદ્રિયજય.	૧૫ વૈયાવચ્ચ.
૩ દાન.	૧૦ કષાય નિગ્રહ.	૧૬ સ્વાધ્યાય.
૪ શીલ.	૧૧ ગુરૂ કુલવાસ.	૧૭ અનાયતન ત્યાગ.
૫ તપ.	૧૨ સ્વદોષની આ-લોચના.	૧૮ પરપરિવાદ નિવૃત્તિ.
૬ ભાવ.		૧૯ ધર્મ સ્થિરતા.
૭ સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિ.	૧૩ ભવ વૈરાગ્ય.	૨૦ પરિજ્ઞા (અનશનરૂપ)

ઉક્ત સર્વ અધિકારો ઉપર ગ્રંથકારે બની શકે તેટલું સમર્થન કરેલું છે, તેમજ ટીકાકારે મૂળ ગ્રંથકારનો સદાશય સ્પષ્ટ પણે સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે સમસ્તપણે આ વ્યાખ્યામાં દાખવી શકાયો નથી. વખતના સંકોચથી જેટલો તેમાંથી સાર ખેંચી શકાય તેટલો ખેંચી આ વ્યાખ્યા સરલ બને તેમ પ્રયત્ન કર્યો છે: તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કથાનકો પણ આવે છે, તે કથાનકો કવચિત્ વિસ્તારથી તો કવચિત્ અતિ સંક્ષેપથી દાખલ કરેલ છે. તેમજ મૂળગાથાઓમાં પણ કવચિત્ જરૂરજોગ સ્થળે વિશેષ વિવરણ કરેલું છે. અને કવચિત્ સંક્ષેપથીજ વ્યાખ્યા કરેલી છે. એકંદર ભવ્યજનો આખા ગ્રંથનો પરમાર્થ સ્થિરચિત્તથી વિચારી મનન કરી વિવેકવડે સદાચરણ સેવી આત્મ કલ્યાણ સાધો એજ મહાકાંક્ષા.

લેખક. સન્મિત્ર કર્પૂરવિજય.

श्री पुष्पमाला प्रकरणं

सरलव्याख्यासमेतम्.

मंगलाचरण.

सिद्धमकम्ममविग्गह—मकलंकमसंगमक्खयं धीरं ॥
पणमामि सुगइपत्तल । परमत्थपथासणं वीरं ॥ १ ॥
जिणवयणकाणणाओ । चिणिऊण सुवन्नमसरिसगुणड्ढं ॥
उवएसमालमेयं । रएमि वरकुसुममालं व ॥ २ ॥
रयणायरपब्भट्ठं । रयणं व सुदुल्लहं मणुयजंमं ॥
तत्थवि रोरस्स निहिव्व । दुल्लहो होइ जिणधम्मो ॥ ३ ॥
तं चेव दिव्वपरिणइ—वसेण कह कहवि पाविउं पवरं ॥
जइयव्वं इत्थ सया । सिवसुहसंपत्तिमूलंमि ॥ ४ ॥

જન્મ પામવો દુર્લભ કહ્યો છે, તે દૃષ્ટાંતો વિશેષાર્થિએ ત્યાંથી જોઈ લેવાં. તેવો દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છતાં પણ રંકને રત્ન નિધાનની જેમ જિન ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ કહ્યો છે. ૩

એવું મનુષ્યપણું અને જિનધર્મ પમાય તેવા અનુકૂલ અદ્‌ભૂત કાર્યના ફલ તરીકે કોઈ કોઈ રીતે મનુષ્ય જન્માદિક શ્રેષ્ઠ સામગ્રી પામીને શિવસુખ સંપત્તિના હેતુરૂપ એવા જિનધર્મમાં સદા સાવધાનપણે વર્તવું. મોક્ષસુખદાયી વીતરાગ પ્રણીત ધર્મ પામીને તેમાં ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો, મતલબ કે શ્રી વીતરાગ પ્રણીત તત્ત્વનું રૂચિપૂર્વક શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવા તત્પર રહેવું. જેમ તે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનું આરાધન થાય તેમ પ્રવર્તવું તેમાં ગફલત ન કરવી. ૪

अहिंसाद्वार.

सोय अहिंसा मूलो । धम्मो जियरागदोसमोहेहिं ॥
भणिओ जिणेहिं तम्हा । सविसेसं तीइ जइयव्वं ॥५॥

તે ધર્મ રાગ, દ્વેષ અને મોહવર્જિત એવા જિનેશ્વરોએ અહિંસામૂલ કહેલો છે, તે માટે તે અહિંસા અર્થે અધિક ઉજમાળ રહેવું. ૫

किं सुरगिरिणो गरुयं । जलनिहिणो किं व हुज्ज गंभीरं ॥
किं गयणाओ विसालं । को य अहिंसा समो धम्मो ॥६॥

મેરૂ ગિરિથી (વધારે) મ્હોટું કોણ છે? સમુદ્રથી વધારે ગંભીર કોણ છે? આકાશથી વધારે વિશાળ કોણ છે? તેમજ અહિંસા સમાન બીજો કયો ધર્મ છે? ૬

कल्लाणकोडिजणणी । दुरंतदुरियारिवग्गनिट्ठवणी ॥
संसारजलहितरणी । इक्कच्चिय होइ जीवदया ॥ ७ ॥

કોટિ ગમે કલ્યાણને કરનારી, મહા દુઃખદાયી દુરિત (પાપ) રૂપ શત્રુ વર્ગનો ક્ષય કરનારી, અને સંસારસમુદ્ર તારનારી નૌકા એક કેવળ જીવદયાજ છે. ૭

विउलं रज्जं रोगेहिं वज्जियं रूवमाउयं दीहं ॥
अन्नंपि तं न सुक्खं । जं जीवदयाइ न हु सज्झं ॥ ८ ॥

વિશાળ રાજ્ય, રોગોથી વર્જિત રૂપ, અને દીર્ઘ આયુષ્ય તેમજ એવું બીજું કોઈ પણ સુખ નથી કે જે જીવદયાથી સાધ્ય (પ્રાપ્ત) ન થાય! મતલબ કે સર્વ પ્રકારનાં સુખ જીવદયાવડે સુખે સાધ્ય થઈ શકે છે માટે જીવદયાને માટે અત્યંત આદર કરવો ઘટે છે. ૮

देविंदचक्कवट्टित्तणाइं । भुत्तूण सिवसुहमणंतं ॥
पत्ता अणंत जीवा । अभयं दाऊण जीवाणं ॥ ९ ॥

જીવોને અભય આપીને અનંત જીવો દેવેન્દ્ર અને ચક્રવર્તી આદિ સંબંધી સુખને અનુભવી અનંત અક્ષય એવા શિવ સુખને પ્રાપ્ત થયા છે. ૯

तो अत्तणो हिएमी । अभयं जीवाण दिज्ज निचंपि ॥
जह वज्जाउहजम्मे । दिन्नं सिरिसंतिनाहेण ॥ १० ॥

તે માટે આત્મહિતૈષીજનોએ (સર્વ) જીવોને સદાય અભય દાન દેવું જોઈએ ! જેવી રીતે **વજ્રાયુધના** ભવમાં શ્રી શાન્તિનાથે અભયદાન આપ્યું હતું. શ્રી શાન્તિનાથના જીવે પૂર્વભવમાં એક **પારેવા** ઉપર કેવી કરૂણા આણી આત્માર્પણ કર્યું હતું ! તે કથાનક સુપ્રસિદ્ધ છે. ૧૦

जह मम न पियं दुक्खं । जाणिय एमेव सयल जीवाणं
न हणइ न हणावेई य । धम्मंमि ठिओ स विन्नेओ ॥११॥

જેમ મુજને દુઃખ પ્રિય નથી લાગતું તેમજ સકળ જીવોને પ્રિય નજ લાગે એમ જાણીને કોઈ જીવને ન હણે, ન હણાવે, તેમજ હણતાને રૂડું ન જાણે તેજ આત્મા ધર્મ માર્ગમાં સ્થિત નિશ્ચળ જાણવો. ૧૧

जे उण छज्जीववहं । कुणंति अस्संजया निरणुकंपा ॥
ते दुहलक्खाभिहया । भमंति संसारकंतारे ॥ १२ ॥

તેમજ જે મન વચન અને કાયાને કાબુમાં નહિ રાખતાં છતાં અનુકંપા-(દયા) રહિત બની સર્વ જીવોનો વધ કરે છે (કરાવે છે અને અનુમોદે છે) તે લાખો ગમે દુઃખોથી પરાભવ પામી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરે છે. (મન વચન કાયાથી જે અન્ય પ્રાણીઓને પરિતાપ ઉપજાવે છે તે અજ્ઞાની જનો અન્ય

જન્મોમાં તેથી બહુ ગણો પરિતાપ પામ્યા કરે છે.) ૧૨

वहवंधमारणरया । जियाण दुरकं वहुं उईरंता ॥
हुंति मियावइ तणओ–व्व भायणं सयलदुरकाणं ॥१३॥

વધ, બંધન અને મારવામાં રક્ત છતા જે નિર્દય જનો જીવોને બહુ દુઃખ ઉપજાવે છે તે મૃગાવતીના પુત્ર—**મૃગાપુત્રની** પેરે સકળ દુઃખોનું ભાજન થાય છે. ૧૩

"મૃગાપુત્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

મનુષ્ય ભવમાં પણ નારકીની જેવાં દુઃખોને સાક્ષાત્ વેદનાર **મૃગાપુત્રને** ભગવંતના મુખથી જાણીને પ્રભુના વચનમાં દૃઢ પ્રતીતિ છતાં તેવાં દુઃખો સાક્ષાત્ જોવાના કૌતુકવાળા **શ્રીગૌતમ સ્વામી શ્રીવીરપ્રભુની** આજ્ઞા લઈને મૃગાવતીને ઘરે પધાર્યા. પોતાના આવાગમનનું કારણ નિવેદન કર્યે છતે મૃગાવતી ગૌતમસ્વામીને નાસિકા સહિત મુખ (મુહપત્તિથી) બાંધી લેવાનું જણાવી જ્યાં ભૂમિગૃહ (ભોંયરા) માં મૃગાપુત્ર છે ત્યાં લઈ ગઈ. તે સ્થળે અનેક અસાધ્ય રોગોથી પીડાતા તે કુમારને સાક્ષાત્ દેખીને પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ **શ્રીવીરપ્રભુની** સમીપે આવી અતિ નમ્રતાથી તેના પૂર્વભવ સંબંધી પૃચ્છા કરી. ત્યારે શ્રીવીરપ્રભુએ જણાવ્યું કે આ ભરત ક્ષેત્રમાં પૂર્વે **શતદ્વાર** નામના નગરના ધનપતિ રાજાનો **વિજયવર્ધન** પ્રમુખ પાંચસો ગામનો એક અધિપતિ અધર્મી, અધર્મ પ્રિય, અધર્મને સાર જાણનાર અને અધ-

ર્મવડે ચાવો થયેલો, બહુ જીવોને વધબંધન અને મરણ સંબંધી ત્રાસ આપવામાંજ રક્ત રઠ્ઠઙ (રાઠોડ) નામનો ક્ષત્રીય (રાજપુત) હતો. તે પોતાના ગામોના લોકોને આકરા કરો વડે સંતાપતો, નિર્ધન કરી મૂકતો, યાવત્ સ્થાન ભ્રષ્ટ કરતો; એમ મહોન્મત્ત બની સ્વચ્છંદપણે વર્તતો. તેવામાં એકદા તેના શરીરમાં એકી સાથે ૧૬ સોળ મહારોગ પ્રગટ થયા. ખાંસી, શ્વાસ, જવર, દાહ, કુક્ષીશૂળ, ભગંદર, અને અર્ષ પ્રમુખ મહા રોગોથી તે બહુ પીડાવા લાગ્યો. અનેક ઉપાય કરતાં છતાં ઉક્ત મહારોગથી તે મુક્ત થઇ શકયો નહિ. તે મહા રોગોથી ભારે વિડંબના પામતો **આર્ત્ત રૌદ્ર** ધ્યાનને ધ્યાતો અઢીસેં વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળી ત્યાંથી મરીને પ્રથમ નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ આઉખે નારકી થયો. ત્યાં અનેક દુઃસહ દુઃખો સહી અંતે ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં **મૃગાવતી** રાણીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયો તેથી રાણીને અને રાજાને પણ ભારે કષ્ટ થયું. અંતે તે જન્મ્યો પણ વિડંબના પામતો છતો પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે તે ૨૬ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને અનેક નીચ અવતારો લઇ ભવભ્રમણ કરશે. હિંસાનો આવો કટુક વિપાક સાંભળી ચતુર માણસોએ ચેતીને ચાલવું ઘટે છે. મતલબ કે કોઇ પણ પ્રાણીને કદાપિ કોઇ પણ રીતે દુઃખ ઉપજે તેમ કરવું નહિ.

नाऊण दुहमणंतं । जिणोवएसाउ जीवहयाणं ॥
हुज्ज अहिंसानिरओ । जइ निव्वेओ भवदुहेसु ॥१४॥

જીવહિંસા કરનારને અનંત દુઃખ થાય છે એમ સર્વજ્ઞ

વીતરાગના ઉપદેશથી જાણીને જો ભવ દુ:ખથી નિર્વેદ–ત્રાસ થતો હોય તો જીવદયામાં રક્ત રહેવું. ૧૪

ज्ञानद्वार.

इच्छंतो य अहिंसं । नाणं सिरिकिज्ज सुगुरुमूलंमि ॥
सच्चिय कीरइ संमं । जं तव्विसयाइ विन्नाणे ॥१५॥

અહિંસાના લાભને ઇચ્છનારે સદ્ગુરૂની સમીપે જ્ઞાન મેળવવું જોઇયે, કેમકે જ્યારે તે અહિંસા સંબંધી વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ તે (અહિંસા) રૂડી રીતે સેવાય છે, અન્યથા તે સારી રીતે સેવી શકાતી નથી. ૧૫

किं नाणं को दाया । को गहणविही गुणा य के तस्स ॥
दारक्कमेण इमिणा । नाणस्स परूवणं वुच्छं ॥ १६ ॥

જ્ઞાન તે શું? જ્ઞાનદાતા કોણ? જ્ઞાન ગ્રહણ કરવાનો વિધિ શો? તેના શા શા ગુણો? આ દ્વારના અનુક્રમથી જ્ઞાનની પ્રરૂપણા કરીશું. ૧૬

आभिणिबोहियनाणं । सुयनाणं चेव ओहिनाणं च ॥
तह मणपज्जवनाणं । केवलनाणं च पंचमयं ॥ १७ ॥

પહેલું મતિજ્ઞાન, બીજું શ્રુતજ્ઞાન, ત્રીજું અવધિજ્ઞાન, ચોથું મન:પર્યવ જ્ઞાન, અને પાંચમું કેવળ જ્ઞાન. ૧૭

निद्दा विगहा परिवज्जिएहिं गुत्तेहिं पंजलिउडेहिं ॥
भत्तिबहुमाणपुव्वं । उवउत्तेहिं सुणेयव्वं ॥ २३ ॥

નિદ્રા અને વિકથા વર્જિત અને સુનિયંત્રિત ગાત્રવાળા થઇને શિષ્યોએ પ્રાંજલિ (હસ્તપુટ) જોડી કરી ભક્તિ બહુ માનપૂર્વક ઉપયુક્ત બની (સાવધાનપણે) શાસ્ત્રવાચના લેવી જોઇએ. ૨૩

अभिकंखंतेहिं सुहासिआइं । वयणाइं अत्थसाराइं ॥
विम्हिय मुहेहिं हरिसा । गएहिं हरिसं जणंतेहिं ॥२४॥

તેમજ વળી શિષ્યોએ વિસ્મિત મુખે, હર્ષિત મને અને આચાર્ય મહારાજને હર્ષ ઉપજાવતા છતાં ગુરૂનાં ગંભીર અર્થ-વાળાં સુભાષિત (મધુર) વચનોને શ્રવણ કરવા અભિલાષી બનવું જોઇએ. ૨૪

गुरुपरितोसगएणं । गुरुभत्तीए तहेव विणएणं ॥
इच्छिय सुत्तत्थाणं । खिप्पं पारं समुवयंति ॥ २५ ॥

ગુરૂ મહારાજને પરિતોષ (અનેક રીતે સમાધિ) ઉપજા-વવાથી, ગુરૂ મહારાજ પ્રત્યે સારા ભક્તિભાવથી તેમજ વિનય બહુમાન કરવાથી શિષ્યો ઇચ્છિત સૂત્રાર્થનો શીઘ્ર સારી રીતે પાર પામે છે. ૨૫

समय भणिएण विहिणा । सुत्तं अत्थो अ दिज्ज जुग्गस्स
विज्जासाहगनाएण । हुंति इयरा बहुदोसा ॥ २६ ॥

શાસ્ત્રકથિત વિધિ મુજબ વિદ્યાસાધકના દૃષ્ટાન્તથી યોગ્ય જીવને સૂત્ર અને અર્થ દેવા, અન્યથા અનેક દોષો સંભવે છે. મતલબ કે યોગ્ય જીવને સૂત્રાર્થ દેવાથી સ્વપરને હિત અને અયોગ્યને દેવાથી સ્વપરને અહિત–અનર્થ પેદા થાય છે, માટે યોગ્યનેજ દેવાં. ૨૬

आमे घडे निहित्तं । जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥
इय सिद्धंतरहस्सं । अप्पाहारं विणासेइ ॥ २७ ॥

જેમ કાચા ઘડામાં નાંખેલું જળ તે ઘડાનો વિનાશ કરે છે તેમ સિદ્ધાન્ત રહસ્ય પણ હીન–સત્ત્વ ગુણ વિકળ–અયોગ્ય જીવનો વિનાશ કરે છે. ૨૭

मेहा हुज्ज न हुज्ज व । लोए जीवाण कम्मवसगाणं॥
उज्जोओ पुण तह विहु । नाणंमि सया न मोत्तव्वो २८

જગતમાં કર્મવશવર્તી જીવોને મેધા (ધારણા શક્તિ) હોય અથવા ન હોય તો પણ જ્ઞાન અભ્યાસ કરવામાં ઉદ્યમ તો નજ મૂકવો જોઇએ. ૨૮

जइ विहु दिवसेण पयं । धरेइ पक्खेण वा सिलोगद्धं ॥
उज्जोयं मा मुंचसु । जइ इच्छसि सिक्खिउं नाणं २९

કદાચ આખા દિવસમાં એકજ પદ આવડે અથવા આખા પખવાડિયામાં અર્ધો શ્લોકજ આવડે તો પણ જો જ્ઞાન શીખવા

શાસ્ત્રકથિત વિધિ મુજબ વિદ્યાસાધકના દૃષ્ટાન્તથી યોગ્ય જીવને સૂત્ર અને અર્થ દેવા, અન્યથા અનેક દોષો સંભવે છે. મતલબ કે યોગ્ય જીવને સૂત્રાર્થ દેવાથી સ્વપરને હિત અને અયોગ્યને દેવાથી સ્વપરને અહિત–અનર્થ પેદા થાય છે, માટે યોગ્યનેજ દેવાં. ૨૬

आमे घडे निहित्तं । जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥
इय सिद्धंतरहस्सं । अप्पाहारं विणासेइ ॥ २७ ॥

જેમ કાચા ઘડામાં નાંખેલું જળ તે ઘડાનો વિનાશ કરે છે તેમ સિદ્ધાન્ત રહસ્ય પણ હીન–સત્ત્વ ગુણ વિકળ–અયોગ્ય જીવનો વિનાશ કરે છે. ૨૭

मेहा हुज्ज न हुज्ज व । लोए जीवाण कम्मवसगाणं॥
उज्जोओ पुण तह विहु । नाणंमि सया न मोतव्वो २८

જગતમાં કર્મવશવર્તી જીવોને મેધા (ધારણા શક્તિ) હોય અથવા ન હોય તો પણ જ્ઞાન અભ્યાસ કરવામાં ઉદ્યમ તો નજ મૂકવો જોઇએ. ૨૮

जइ विहु दिवसेण पयं । धरेइ पक्खेण वा सिलोगद्धं ॥
उज्जोयं मा मुंचसु । जइ इच्छसि सिक्खिउं नाणं २९

કદાચ આખા દિવસમાં એકજ પદ આવડે અથવા આખા પખવાડિયામાં અર્ધો શ્લોકજ આવડે તો પણ જો જ્ઞાન શીખવા

મારને કોઈક ખેચરે કહી, પછી અનુકૂલ સંયોગને પામી કુમારે તે કન્યાનું તેમજ અન્યત્ર પણ અનેક કન્યાઓનું પાણી ગ્રહણ કર્યું. તે તે સમવિષમ સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનુંજ સ્મરણ કરી ધર્મમાંજ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો. અનુક્રમે મહા વિશાળ રાજ્યને ભોગવી સદ્ગુરૂ સમીપે દીક્ષા ગ્રહી શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ, દુષ્કર ચારિત્ર પાળી સર્વે પરિસહ ઉપસર્ગને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મમળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. એક ગાથાના પ્રભાવથી **સાગરચંદ્ર** કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત ખ્યાલ રાખવો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમાં હિત જ સંભવે છે.

ને કહી શકે. મતલબકે જ્ઞાનના સંપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી. ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉપષ્ટંભ દાન સંબંધીદ્વારની વ્યાખ્યા
શાસ્ત્રકાર કહે છે.

दानद्वार.

आहार वसहि वत्था । एएहिं नाणीण वग्गहं कुज्जा॥
जं भवगयाण नाणं । देहेण विणा न संभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાનું સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપષ્ટંભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવોને જ્ઞાન દેહવિના સંભવતું નથી. ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहाराईहिं विरहिओ न भवे॥
तयभावे न य नाणं । नाणेण विणा कओ तित्थं ॥४२॥

દેહ પુદ્ગળ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નભી શકે. મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે. તેના વિના જ્ઞાન સંભવતું નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સંઘ શી રીતે સંભવે ? માટે તેને ઉપષ્ટંભની પૂરતી

મારને કોઈક મોગરે કરી, પછી અનુકૂળ સંયોગને પામી કુમારે તે કન્યાનું તેમજ અન્યત્ર પણ અનેક કન્યાઓનાં પાણી ગ્રહણ કર્યું. તે તે શુભનિમિત્ત સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનુંજ સ્મરણ કરી ધર્મમાંજ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો. અનુક્રમે મોટા વિશાળ રાજ્યને ભોગવી સદ્‌ગુરૂ સમીપે દીક્ષા લઈ શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ. દુષ્કર ચારિત્ર પાળી સર્વ પરિસહ, ઉપસર્ગોને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મમળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. એક ગાથાના પ્રભાવથી સાગરચંદ્ર કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત પ્રયાસ રાખવો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમાં હિત જ સંભવે છે.

पावाओ विणियत्ती । पवत्तणा तह य कुमलपक्खंमि ॥
विणयस्सय पडिवत्ती । तिन्निवि नाणे ममुप्पंति ॥३९॥

પાપ થકી નિવૃત્તિ, તેમજ પુણ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ અને વિનય ગુણની પ્રાપ્તિ એ ત્રણ વાનાં જ્ઞાન છતેજ પરિપૂર્ણ થાય છે. ૩૯

गंगाइ वालुअं जो मिणिज्ज उल्लिंचिऊण य समत्थो ॥
हथ्थउडेहिं समुदं । सो नाणगुणे भणिज्जाहि ॥४०॥

જો ગંગાનદીની રેતી માપી શકાય અને સમુદ્રનાં જળ બે હાથથી ઉલ્લેચી નાખવા કોઈ સામર્થ્ય હોય તોજ તે જ્ઞાન ગુણ-

ને કહી શકે. મતલબકે જ્ઞાનના સંપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી. ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉપષ્ટંભ દાન સંબંધીદ્વારની વ્યાખ્યા
શાસ્ત્રકાર કહે છે.

दानद्वार.

आहार वसहि वत्था । एएहिं नाणीण वग्गहं कुज्जा॥
जं भवगयाण नाणं । देहेण विणा न संभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાનું સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપષ્ટંભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવોને જ્ઞાન દેહવિના સંભવતું નથી. ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहाराईहिं विरहिओ न भवे॥
तयभावे न य नाणं । नाणेण विणा कओ तित्थं ॥४२॥

દેહ પુદ્ગળ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નભી શકે. મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે. તેના વિના જ્ઞાન સંભવતું નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સંઘ શી રીતે સંભવે ? માટે તેને ઉપષ્ટંભની પૂરતી જરૂર છે. ૪૨

મારને કોઈક ભેગરે કહી, પછી અનુક્રમે ભોગને પામી કુમારે તે કન્યાનું તેમજ અન્યના પણ અનેક કન્યાઓનાં પાણી ગ્રહણ કર્યું. તે તે સમવિષમ સ્થળે તે પૂર્વોક્ત ગાથાનુંજ સ્મરણ કરી ધર્મમાંજ ચિત્ત રાખતો તેથી તે બહુ સુખી થયો. અનુક્રમે મહા વિશાળ રાજ્યને ભોગવી સદ્ગુરૂ સમીપે દીક્ષા લઈ શાસ્ત્ર અભ્યાસથી મહાજ્ઞાની થઈ, દુષ્કર ચારિત્ર પાળી સર્વ પરિસહ, ઉપસર્ગોને સમભાવે સહી, નિખિલ કર્મમળનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. એક ગાથાના પ્રભાવથી સાગરચંદ્ર કુમાર અનુક્રમે અક્ષય પદ પામ્યા જાણીને આત્માર્થી જનોએ અવશ્ય જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા સતત પ્રયાસ રાખવો ઉચિત છે તેથી ઉભય લોકમાં હિત જ સંભવે છે.

पावाओ विणियत्ती । पवत्तणा तह य कुसलपक्खंमि ॥
विणयस्सय पडिवत्ती । तिन्निवि नाणे समप्पंति ॥३९॥

પાપ થકી નિવૃત્તિ, તેમજ પુણ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ અને વિનય ગુણની પ્રાપ્તિ એ ત્રણ વાનાં જ્ઞાન વડેજ પરિપૂર્ણ થાય છે. ૩૯

गंगाइ वालुअं जो मिणिज्ज उल्लिंचिऊण य समत्थो ॥
हथ्थउडेहिं समुद्दं । सो नाणगुणे मणिज्जाहि ॥४०॥

જો ગંગાનદીની રેતી માપી શકાય અને સમુદ્રનાં જળ બે હાથથી ઉલ્લેચી નાખવા કોઈ સામર્થ્ય હોય તોજ તે જ્ઞાન ગુણ-

ને કહી શકે. મતલબકે જ્ઞાનના સંપૂર્ણ ગુણને કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી. ૪૦

ઈતિજ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉપષ્ટંભ દાન સંબંધીદ્વારની વ્યાખ્યા
શાસ્ત્રકાર કહે છે.

दानद्वार.

आहार वसहि वत्था । एएहिं नाणीण वग्गहं कुज्जा॥
जं भवगयाण नाणं । देहेण विणा न संभवइ ॥ ४१॥

આહાર, વસતિ (વસવાનું સ્થાન) અને વસ્ત્રાદિક વડે જ્ઞાની જનોને ઉપષ્ટંભ (આધાર) આપવો, કેમકે જીવોને જ્ઞાન દેહવિના સંભવતું નથી. ૪૧

देहो अ पुग्गलमओ । आहाराईहिं विरहिओ न भवे॥
तयभावे न य नाणं । नाणेण विणा कओ तित्थं ॥४२॥

દેહ પુદ્ગળ મય છે, તે દેહ આહારાદિક વિના ન નભી શકે. મતલબ કે દેહના નિર્વાહને માટે આહારાદિકની અવશ્ય જરૂર છે, તેથી જ તે ટકી શકે છે. તેના વિના જ્ઞાન સંભવતું નથી અને જ્ઞાન વિના સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા રૂપ તીર્થ—સંઘ શી રીતે સંભવે ? માટે [illegible] ની જરૂર છે. ૪૨

एएहिं विरहियाणं । तवनियमगुणा भवे जइ गमग्गा ॥
आहारमाईयाणं । को नाम परिग्गहं कुज्जा ॥ ४३ ॥

જે પૂર્વોક્ત ઉપષ્ટંભ વિનાજ તપ નિયમ પ્રમુખ સમગ્ર ગુણો સંભવતા હોય (સાધી શકાતા હોય) તો પછી આહાર વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો કોણ (શા માટે) સ્વીકાર કરે ? ૪૩

तम्हा विहीइ गंमं । नाणीणमुवग्गहं कुणंतेणं ॥
भवजलहिजाणपत्तं । पवत्तियं होइ तित्थंपि ॥४४॥

તે માટે વિધિપૂર્વક જ્ઞાની પુરૂષોને સમ્યગ્ ઉપષ્ટંભ આપતાં છતાં ભવસમુદ્ર તરવાને યાનપાત્ર (જાહાજ) જેવું તીર્થ પણ પ્રવર્તાવ્યું ગણાય. ૪૪

कह दायगेण एयं । दायव्वं केसु वावि पत्तेसु ॥
दाणस्स दाइगाणं । अदायगाणं च गुणदोसो ॥४५॥

દાતાએ આવો ઉપષ્ટંભ કેવા ભાવથી આપવો અને તે વળી કેવા પાત્ર પુરૂષોને આપવો; એવી રીતે દાનદાતા અને અદાતાના જે ગુણ દોષ સંભવે તે કહેવા યોગ્ય છે. ૪૫

आसंसाइ विरहिओ । सद्धा रोमंचकंचुइज्जंतो ॥
कम्मक्खयहेउं चिय । दिज्जा दाणं सुपत्तेसु ॥ ४६ ॥

આશંસાદિક (આલોક પરલોક સંબંધી સુખની ઇચ્છા, યશ, માન, પ્રતિષ્ઠાદિકની ઈચ્છા) રહિત થઈ અને શ્રદ્ધા તથા

રોમાંચ (હર્ષોલ્લાસ) ને ધારણ કરી દાતાએ કેવળ કર્મનો ક્ષય કરવાને માટેજ સુપાત્ર દાન દેવું. ૪૬

आरंभनियत्ताणं । अकिरित्ताणं अकारवित्ताणं ॥
धम्मट्टा दायव्वं । गिहिहिं धम्मे कयमणाणं ॥ ४७ ॥

આરંભક્રિયાથી નિવૃત્ત થયેલા, મૂલ્યવડે વસ્ત્ર આહારાદિક નહિ ગ્રહણ કરનારા, તેમજ આરંભ અને ખરીદી નહિ કરાવનાર તથા ધર્મમાંજ ચિત્તને સ્થાપનારા સાધુજનોને ગૃહસ્થોએ ધર્મને માટેજ દાન દેવું. ૪૭

इय मुख्खहेउदाणं । दायव्वं सुत्तवन्नियाविहीए ॥
अणुकंपादाणं पुण । जिणेहिं सव्वथ्थ न निसिद्धं ॥४८॥

આવું મોક્ષ સુખ આપનારૂં સુપાત્રદાન શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા વિધિ મુજબ દાતાએ દેવું, અને અનુકંપાદાનનો તો જિનોએ ક્યાંય પણ નિષેધ કર્યોજ નથી. અનાથ, અપંગ, નિરાશ્રિતને દયાથી અપાતું દાન અનુકંપા દાન છે. ૪૮

केसिं च होइ चित्तं । वित्तं अन्नेसिमुभयमन्नेसिं ॥
चित्तं वित्तं पत्तं । तिन्निवि केसिं च धन्नाणं ॥ ४९ ॥

કેટલાકનું ચિત્ત સુંદર ઉદાર (ભાવનામય) હોય, કેટલાકનું દ્રવ્ય સુંદર (ન્યાયોપાર્જિત) હોય, ત્યારે કેટલાકનાં ચિત્ત અને વિત્ત બન્ને સુંદર હોય પણ ચિત્ત વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણે

સુંદર એવા કોઈ પણ આગમશાસ્ત્રોને ભણે છે. [illegible]
ઉદાર આશય વડે નીતિની [illegible]ના
સ્થાનમાં દેવાનો [illegible] પાપશાસ્ત્રોને જ ભણે છે. ૪૯

आरुग्गं सोहग्गं । आणिस्सरिय मणिच्छिओ विहवो ॥
सुरलोयसंपया विय । सुपत्तदाणाऽवरफलाइं ॥ ५० ॥

આરોગ્ય, સૌભાગ્ય, આજ્ઞૈશ્વર્ય (અન્ય જનો આજ્ઞા સ્વીકારે તે એવી ઠકુરાઈ), મન ચિંતિત વિભવ (લક્ષ્મી) તેમજ સુરલોક સંબંધી સંપદા એ સર્વ સુપાત્ર દાનનાં મોક્ષ રૂપની અપેક્ષાએ અવર (પ્રાસંગિક) ફળ જાણવાં. ૫૦

दाउं सुपत्तदाणं । तंमि भवे चेव निव्वुया केवि ॥
अन्ने तईय भवेणं । भुत्तूण नरामरसुहाइं ॥ ५१ ॥

સુપાત્ર દાન દઈને કેટલાક ભવ્ય જનો તે ભવમાંજ નિવૃત્તિ (મોક્ષ) પામ્યા અને અનેરા કેટલાક ભવ્યો નર સુર સંબંધી સુખ વિલસીને ત્રીજા ભવે સિદ્ધિ પદને પામ્યા. ૫૧

जायइ सुपत्तदाणं । भोगाणं कारणं सिवफलं च ॥
जह दुण्ह भाउयाणं । सुयाण निवसूरसेणस्स ॥५२॥

સુપાત્ર દાન દેવ અને મનુષ્ય સંબંધી સુખપ્રાપ્તિનું કારણ થાય છે તેમજ શિવસુખ (મોક્ષ) રૂપફળ પણ આપે છે, જેમ સુરસેન નૃપના પુત્ર બન્ને ભાઇઓને સુપાત્ર દાનથી ભારે સુખ પ્રાપ્ત થયું હતું; તેમનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. ૫૨

[illegible]

[illegible]

पइअंतमिल्लाणंतु । आगमनाहीतु नर य कम्मठाण ॥
उत्तमपाणगामि य । दिव्वं सुखहुफलं होइ ॥ ५२ ॥

[illegible]

શ્રેષ્ઠી, મંત્રી અને પુરોહિતની પુત્રીઓ રાજસુંદરી, રિદ્ધિસુંદરી, બુદ્ધિસુંદરી અને ગુણસુંદરી નામની ચારે સખીઓ શ્રીજિનધર્મના મર્મને જાણનારી છે. તેમાં નંદનપુરના રાજાની સાથે પરણાવેલી રાજાની પુત્રીને અત્યંત રૂપવાળી જાણીને હસ્તિનાપુરના સ્વામીએ સર્વ બલથી તેના પતિને હણી તેણીને ગ્રહણ કરી લીધી. અનેક ચાટુ (પ્રિય) વચનોથી પ્રાર્થના કરાતી તેણીએ મદનફળ—મીંઢળાદિકના યોગથી વમનાદિક વડે સ્વદેહનું અશુચિપણું તેને જણાવ્યું અને વળી કહ્યું કે આ પ્રમાણે મારૂં આખું શરીર અશુચિમય છે તો પછી આવા અશુચિદેહ ઉપર શામાટે અનુરાગ કરો છો ? ત્યારે રાજા બોલ્યો હે પ્રિયે ! તારાં નેત્ર ઉપર મને મહામોહ થાય છે. એ વાત જાણીને રતિસુંદરીએ રાત્રિમાં શસ્ત્રવડે પોતાનાં બે નેત્રો ઉખેડી કાઢી રાજાના હાથમાં આપ્યાં. રાજા દેખીને વૈરાગ્ય પામ્યો. તે બનાવ વડે રાજાનું મન ખિન્ન થવાથી રતિસુંદરીએ કરેલા કાઉસ્સગ્ગ વડે આકર્ષાએલા દેવતાઓ નવાં ચક્ષુ કરી દીધાં, જેથી લોકમાં શીળનો મહિમા વિસ્તર્યો. પછી રતિસુંદરી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહીને સ્વર્ગે ગઈ. ૧

શ્રેષ્ઠી પુત્રી રિદ્ધિસુંદરીને વ્યવહારી પુત્રની સાથે પરણાવી. તે દંપતી જે વહાણ ઉપર ચઢ્યા હતા તે વહાણ ભાંગી જવાથી પાટીયું પામીને તે દંપતી કોઇક બીજા દ્વીપમાં ગયા, ત્યાં આવી ચઢેલા બીજા વણિકે તેમને પોતાના વહાણમાં લીધા પછી રૂદ્ધિસુંદરીના રૂપથી મોહિત થયેલા તેણે તેના પતિને સમુદ્રમાં પાડી નાખી તેણીને વિષય ભોગ માટે પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તેણીએ કહ્યું

બોલતી એવી તેણીને બોલાવવા માટે તેણીનું મુખ ઉંચું કરે છે તેવામાં પહેલેથીજ જાણે (તે પૂતળીનું) અણ લાગેલું ચોકણું (છૂટું) માથું ભૂમિ ઉપર પડયું. દુર્ગંધ છૂટી. રાજા મુખ મચકોડતો ' આ શું ? ' એમ ચિંતવે છે એવામાં બુદ્ધિસુંદરી પ્રગટ થઇને કહેવા લાગી કે જેવી આ તેવીજ હું પણ દેખાવમાં રમણીક છતાં અંદર વિષ્ટાથી ભરેલી છું. ઈત્યાદિક કહ્યા છતાં રાજા સમજ્યો નહિ, ત્યારે સહસા ગોખથી પડતું મૂકીને તે ભૂમિ ઉપર પડી. તેથી રાજાએ લજ્જિત થઈ ત્યાં આવીને ઉપચાર કરી તેણીને 'બહેન' કહીને બોલાવી તેણીની ક્ષમા માગી. તેણીના વચનથી પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ અંગીકાર કર્યો. લોકમાં ભારે યશ ગવાયો અને અવસરે તે બુદ્ધિસુંદરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગઈ. ૩

પુરોહિતની પુત્રી ગુણસુંદરીને શ્રાવસ્તીમાં વિપ્ર પુત્રની સાથે પરણાવી. સાકેતપુરના કોઈ બીજા વિપ્ર પુત્રે ચોર પલ્લીમાંથી ભિલ્લોની પાસે લાવીને સ્વરૂપવંત હોવાથી તેણીને પલ્લીમાં આણી. કામભોગ માટે જ્યારે તેણીની પ્રાર્થના કરી ત્યારે તેણીએ ચુર્ણયોગથી પોતાના દેહમાં અતિસાર (ઉપરા ઉપર દસ્ત થાય તેવો રોગ) પેદા કર્યો. અનેક ઉપચાર કર્યા છતાં તે નહિ મટવાથી તેમજ તેણીનું શરીર અશુચિથી ખરડાયેલું જોઈને તે નિર્વેદ (વૈરાગ્ય) પામ્યો. ત્યારે તેનો તેવો શુભ ભાવ જાણીને તેણીએ પ્રતિબોધ આપ્યો. પછી તે વિપ્રે તેણીને શ્રાવસ્તીમાં તેણીના પિતાના ઘરે મુકી. અન્યદા તે વિપ્રને સર્પ કરડયો ત્યારે ઉપચારથી તેને સજ્જ કરી જિનધર્મ અને પરસ્ત્રી ગમન નહિ કરવાનો નિયમ પ્રાપ્ત કરાવ્યો. ગુણસુંદરી

પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી સ્વર્ગે ગઇ. ૪

એવી રીતે એ ૪ ચારે સતીઓ શીલના પ્રભાવથી સ્વર્ગ સુખ ભોગવી ચંપા પુરીમાં મહેભ્યના ઘરે જુદી જુદી અવતરી. રૂપ સૌભાગ્ય યુક્ત છતી ત્યાંના શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વિનયંધર કુમારની સાથે પરણી. અન્યદા તેમનું મનોહર રૂપ સાંભળીને રાજાએ વિનયંધર સાથે કુડી મૈત્રી કરી તેના અંતે ઉરઉપર ખોટા આરોપ ચઢાવી, તેનું ઘર મુદ્રિત (જપ્ત) કરાવીને (રાજાએ) પોતાના અંતેઉરમાં તે સર્વે સ્ત્રીઓને રખાવી. ત્યારે શીલના પ્રભાવથી દેવતાએ તેમને કદ્રૂપી કરી દીધી. તેથી ભય અને વિસ્મય પામેલા રાજાએ તેમને મુકી દીધી. એટલે તે પાછી જેવી હતી તેવી સુરૂપવંત થઇ ગઈ. વિનયંધરનું પણ સન્માન કર્યું. લોકમાં શાસન પ્રભાવના થઈ. અવસરે રાજાએ કેવળી ભગવાન પાસે પૃચ્છા કરી તેથી તેમનો પૂર્વભવ અને દેવ સાન્નિધ્ય સાંભળીને સંવેગ પામેલો રાજા અને વિનયંધર અંતેઉર સહિત પ્રવ્રજ્યા લઈ કર્મ ખપાવીને મોક્ષે ગયા.

ઇતિ રતિસુંદરી પ્રમુખનાં ચરિત્ર.

जलहीवि गोपयं चिय । अग्गीवि जलं विसंपि अमयसमं ॥
सीलसहायाण सुगवि । किंकरा हुंति सुवणंमि ॥६५॥

જેમને શીલગુણની સહાય છે તેમને સમુદ્ર પણ ખરેખર ગોપદ (ગાયના પગલાં) જેવડો સુતર થાય છે, અગ્નિ પણ જળ થાય છે, અને વિષ પણ અમૃત સમાન થાય છે, (શીલના પ્રભાવથી) શીલવંતને દેવતાઓ પણ સર્વત્ર સેવક થઈ રહે છે. ૬૫

सुरनररिद्धी निय किंकरिव्व । गेहंगणंमि कप्पतरू ।
सिद्धिसुहंपि च करयल–गयं व वरसीलकलियाणं ॥६६॥

એટશીલ પાળનારને દેવ, મનુષ્યની રિદ્ધિ પોતાના ચાકરની જેમ સેવે છે. કલ્પવૃક્ષ તેના ઘરના આંગણે આવી રહે છે. અને મોક્ષ સુખ પણ તેના હસ્તગત જેવાજ થઇ રહે છે. મતલબ સમસ્ત સુખ શીલવંતને સુલભ છે. ૬૬

सीया–देवसियाणं । विसुद्धवरसीलरयणकलियाणं ॥
भुवणच्छरियं चरियं । समए लोएवि य पसिद्धं ॥६७॥

વિશુદ્ધવર શીલરત્નને ધરનારી એવી સિતા અને દેવસિકા (દેવસેના) નાં જગતને ચકિત કરી નાંખે એવાં ચરિત્ર શાસ્ત્રમાં અને લોકમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે. (મહાસતી સીતાના પવિત્ર શીલના પ્રભાવથી ગગનતલ સ્પર્શી અગ્નિ પણ જળ રૂપ થઇ ગયો હતો તે અને દેવસેનાએ પોતાનો પતિ પરદેશ ગયે છતે તેના પવિત્ર શીલનો ભંગ કરવા માટે આવેલા ચાર વ્યવહારીના પુત્રોને શીલના પ્રભાવથી ઉલટા છેતરી સ્વશીળની રક્ષા કરી પ્રસંગે તેમને પણ ધર્મ યુક્તિથી પ્રતિબોધી તેવા કુચ્છંદથી મુક્ત કર્યા હતા. અને છેવટ પોતે પણ વૈરાગ્યથી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષે ગઇ. તે વાત પ્રસિદ્ધ છે.) ૬૭

विसयाउरे बहुसो । सीलं मणसावि मइलियं जेहिं ॥
ते नरय दुहंदुसहं । सहंति जह मणिरहो राया ॥६८॥

જેમણે વિષયાતુર બનીને મનથી પણ શીળરત્નને અનેકવાર મલીન કર્યું છે તે (બાપડા) મણિરથ રાજાની પેરે નરકનાં દુઃસહ દુઃખને સહન કરે છે. ૬૮

મણિરથ રાજાનું દૃષ્ટાંત.

અવંતી દેશના પ્રધાન સુદર્શન નગરમાં મણિરથ નામનો રાજા છે. તેનો નાનો ભાઈ યુગબાહુ યુવરાજ છે. તેને મદનરેખા નામની સ્ત્રી છે. એકદા તેણીના રૂપમાં રક્ત થયેલા મણિરથે દૂતીદ્વારા તેણીની પ્રાર્થના કરી, ત્યારે તેણીએ તેવા અકાર્યથી નિવર્તવા તેને જણાવ્યા છતાં તે વિષયાંધ મણિરથે પોતાના બંધુ યુગબાહુને છળથી શસ્ત્રઘાતવડે મારી નાંખ્યો, તે વખતે હિમ્મતથી સ્વપતિને ધર્મમાં જાગૃત કર્યો; તે ધર્મના પ્રભાવથી મરણ પામી બ્રહ્મ દેવલોકમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. પછી પોતાના પવિત્ર શીળની રક્ષા કરવા માટે તેણી સગર્ભા છતી રાત્રી સમયેજ ત્યાંથી નાઠી. માર્ગમાં પુત્ર પ્રસવ થયો. તે બાળકને વસ્ત્રમાં વીંટાળી તેના હાથમાં મુદ્રિકા પહેરાવીને અશુચી ટાળવા જળાશય પાસે ગઈ. ત્યાં જળગજે તેણીને ગગનમાં ઉછાળી, તે વખતે ત્યાંથી નંદીશ્વરદ્વીપે જતા એક વિદ્યાધરે કામ વિકારથી તેણીને વિમાનમાં ઝીલી લીધી. પુત્રને ત્યાં આવી ચડેલો મિથિલાપુરીનો સ્વામી પદ્મરથ લઇ ગયો. તે વાત પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાના યોગે તે વિદ્યાધરે કહેવાથી તેણીને ધીરજ આવી. નંદીશ્વરમાં ચૈત્યો જુહારી (તે વિદ્યાધરના પિતા) જ્ઞાની મુનિને નમસ્કાર કર્યો. મુનિના ઉપદેશથી વિદ્યાધરનો વિકાર શમી ગયો. તેણીને ધર્મ ભગિની (બ્હેન) તરીકે સ્વીકારી. તે વખતે

પોતાનો પતિ, જે તરત બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો હતો તેણે આવીને અવસાન વખતે સહાય કરનાર પોતાની ધર્મપત્નીને પ્રણામ કર્યો. તે દેવે તેણીને ઉપાડીને સ્વપુત્ર સમીપે મૂકી. પછી વૈરાગ્ય વડે દીક્ષા ગ્રહણ કરી સદ્ગતિ ગામી થઇ. અને મણિરથ રાજા તેજ રાત્રિમાં સર્પદંસથી મરીને નરકે ગયો. (ઇતિમણિરથનૃપ દૃષ્ટાંત.)

चिंतामणिणा किं तस्स । किं च कप्पद्दुमाइ वथ्थूहिं ॥
चिंताइयफलकरं । सीलं जस्सथ्थि साहीणं ॥६९॥

જેમને અચિંત્ય ફળદાયી શીલરત્ન સ્વાધીન છે તેમને ચિંતામણીકે કલ્પદ્રુમાદિક વસ્તુઓની શી જરૂર છે? ૬૯

એ પ્રમાણે શીલધર્મનું સમર્થન કર્યું. હવે ક્રમાગત તપ ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા છતા ગ્રંથકાર કહે છે.

तपद्वार.

इय निज्जियकप्पद्दुम–चिंतामणिकामधेणुमाहप्पं ॥
धन्नाण होइ सीलं । विसेसओ संजुअं तवसा ॥७०॥

આવી રીતે કલ્પદ્રુપ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મહિમાને જીતી લેનારૂં શીલરત્ન પુન્યવંત પ્રાણીઓને પ્રાપ્ત થાય છે. તે શીલરત્ન જો તપ યુક્ત હોય તો તે વિશેષે કરીને કર્મ નિર્જરાને માટે થઇ શકે છે. ૭૦

समयपसिद्धं च तवं । बाहिरमब्भिंतरं च बारसहा ॥
ाऊण जहा विरियं । कायव्वं तो सुहथ्थीहिं ॥७१॥

શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે તપ બાહ્ય અને અભ્યંતરભેદે બાર પ્રકા-
ેા જાણીને સુખના અર્થીજનોએ તેનું યથાશક્તિ સેવન કરવું
ટ છે. ૭૧

ां आमोसहि विप्पो—सही अ संभिन्नसोअपमुहाओ ॥
ड्ढीओ हुंति तवसा । सुदुल्लहा सुरवराणंपि ॥७२॥

તે તપના સેવનથી શ્રેષ્ટ દેવતાઓને પણ અતિ દુર્લભ
ેવી આમૌષધિ લબ્ધિ (જેના વડે સંસ્પર્શન માત્રથીજ સકળ
યાધિઓ દૂર થઇ જાય તે) વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ (જેનાવડે વિષ્ટાદિક
ળ સુગંધી થાય અને સંસ્પર્શ માત્રથીજ વ્યાધિઓ દૂર થઈ
ાય તે.) અને સંભિન્ન શ્રોત (સર્વે શરીર વ્યાધિઓનું જેમાં
ાવણ થાય છે અથવા જૂદી જૂદી એક એક ઇંદ્રિય વડે સર્વ ઇં-
દ્રિયોના વિષયો જેમાં અનુભવિ શકાય, અથવા પરસ્પર લક્ષણથી
ને નામથી જૂદા જૂદા અનેક શબ્દો જે વડે સાંભળી શકાયતે)
ગેરે (ખેલૌષધિ, મળૌષધિ, જંઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ પ્રમુખ
નેક) લબ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ૭૨

ुरसुंदरिकरचालिय—चमरुप्पीलो सुहाइं सुरलोए ॥
ं भुंजइ सुरनाहो । कुसुममिणं जाण तवतरुणो ७३

જેને સુરસુંદરીઓ (દેવાંગનાઓ) પોતાના હાથે ચામર
ીંઝી રહી છે એવા ઇંદ્રો દેવલોકમાં જે દિવ્ય સુખ ભોગવે છે તે
પ તરૂનાં પુષ્પ માત્ર સમજો, તેનાં ફળ તો મુક્તિનાં અક્ષય
ુખજ છે. ૭૩

जं भरहमाइणो चक्किणो वि । विप्फुरियनिम्मलपयावा ।
भुंजंति भरहवासं । तं जाण तवप्पभावेणं ॥७४॥

વળી જેમનો નિર્મળ પ્રતાપ ચોતરફ પ્રસરી રહ્યો છે એવા ભરતાદિક ચક્રવર્તીઓ જે આખા ભરતક્ષેત્રને ભોગવે છે તે તપનો જ પ્રભાવ જાણવો. ૭૪

पायाले सुरलोए । नरलोए वावि नथ्थि तं कज्जं ॥
जीवाण जं न सिज्झइ । तवेण विहिणाणुचिन्नेणं ॥७५॥

સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાળમાં પણ એવું કોઈ કાર્ય નથી કે જે યથાસ્થિત–શાસ્ત્રનીતિ મુજબ કરેલા તપથી સિદ્ધ ન થાય? મતલબકે ગમે તેવું કાર્ય પણ યથાર્થ તપના પ્રભાવથી સિદ્ધ થાયજ છે. ૭૫

विसमंपि समं सभयंपि निब्भयं दुज्जणावि सुयणव्व ॥
सुचरिअतवस्स मुणिणो। जायइ जलणोवि जलनिवहो

સારી રીતે શાસ્ત્ર મર્યાદા મુજબ તપ કરનાર મુનિને વિપદા રૂપ હોય તે પણ સંપદા રૂપ, ભયથી ભરેલું હોય તે પણ નિર્ભય, દુર્જન હોય તે પણ સજ્જન જેવો અને અગ્નિ હોય તે પણ જળના સંચય જેવો થઇ જાય છે. જેમ મુનીને તેમ બીજા પણ ઉગ્ર તપસ્વીઓને તપનાં પ્રભાવથી ઉપર જણાવેલું સર્વ શુભ સંભવે છે. ૭૬

तवसुसियमंसरुहिरो । अंतोविप्फुरियगरुअमाहप्पा ॥
सलहिज्जंति सुरेहि वि । जे मुणिणो ताण पणओहं७७

જેમણે તપથી માંસ રૂધિર શોષવી નાંખ્યાં છે અને જેમના અંતરમાં મહાન પ્રભાવ જાગેલો હોવાથી દેવતાઓ પણ જેમની શ્લાઘા (પ્રશંસા) કરે છે તે મુનિજનોને મારો પ્રણામ છે. ૭૭

जं नंदिसेणमुणिणो । भवंतरे अमरसुंदरीणंपि ॥
अइलोभणिज्जरूवं । संपत्तं तं तवस्स फलं ॥७८॥

નંદિષેણ મુનિનું અનેરા મનુષ્ય ભવમાં સુરસુંદરીઓને પણ અતિ લોભાવનારૂં રૂપ થયું તે તપનું ફળ સમજવું. ૭૮

सुर–असुर–देव–दाणव–नरिंदवरचक्कवट्टिपमुहेहिं ॥
भत्तीइ संभमेण य । तवस्सिणो चेव थुव्वंति ॥ ७९॥

સુર, અસુર, દેવ, દાનવ તેમજ સર્વ નરપતિમાં પ્રધાન ચક્રવર્તી પ્રમુખ ભક્તિથી અને બહુમાનથી તપસ્વીઓનેજ સ્તવે છે (તે તપનોજ પ્રભાવ છે.) ૭૯

पत्थइ सुहाइं जीवो । रसगिद्धो कुणइ नेव विउलतवं॥
तंतूहिं विणा पडयं । मग्गइ अहिलासमित्तेण ॥८०॥

જીવ અનેક પ્રકારના સુખની ચાહના કરે છે પણ રસ-ગૃદ્ધ છતો વિશાળ તપ કદાપિ કરતો નથી. ફક્ત તે તંતુઓ વિના અભિલાષ માત્રથી વસ્ત્ર માગે છે, પરંતુ જેમ તંતુઓવિના વસ્ત્ર નિષ્પન્ન થતું નથી તેમ વિશાળ તપ વિના સુખપણ મળતું નથી. કાર્યના અર્થી જનોએ કારણને અવશ્ય સેવવુંજ જોઇએ. ૮૦

પ્રથમ હેરાન કરેલા લોકોએ ઉપજાવેલા અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો અદીનપણે સહન કરી શુદ્ધ ધ્યાનવડે કેવળજ્ઞાન ઉપજાવીને તે સિદ્ધિ પદ પામ્યો. પહેલાં અઘોર પાપ કરનારો છતાં તે સકળ પાપથી મુક્ત થઈ પરમ પદ પામ્યો તે ઉત્તમ પ્રકારના તપ સંયમનોજ પ્રભાવ સમજવો.

संघगुरुपच्चणीए । तवाणुभावेण सासिउं वहुसो ॥
विन्हुकुमारव्व मुणी । तिथ्थस्स पभावगा जाया ॥८३॥

તપના પ્રભાવથી સંઘ તથા ગુરૂના પ્રત્યનિક (શત્રુ) જનોને શિક્ષા આપી વિષ્ણુકુમાર મુનિની પેરે અનેક મુનિઓ શાસન પ્રભાવક થયા છે, વિષ્ણુકુમાર મુનિએ સ્વલબ્ધિના પ્રભાવથી લક્ષ-યોજન પ્રમાણ દેહ કરીને જિનધર્મના દ્વેષી નમુચિને ગુરૂમહારા-જાની આજ્ઞાથી શ્રીસંઘની રક્ષા કરવા માટે સંપૂર્ણ શિક્ષા કરી ધર્મ પ્રભાવના કીધી હતી. તેનો વિશેષ અધિકાર ઉપદેશમાળા પ્રમુખથી જાણી લેવો. નિર્મળ તપના પ્રભાવથી એવી અનેક અપૂર્વ લબ્ધિઓ સ્વતઃઉપજે છે. ૮૩

हुंति महाकप्पसुरा । वोहिं लहिउं तवेण विहुअरया ॥
जह खंदओ महप्पा । सीसो सिरिवीरनाहस्स ॥८४॥

તપ વડે પાપ કર્મને ખપાવી શ્રીવીરપ્રભુના શિષ્ય ખંધક મુનિનીપરે મહર્ધિક દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાંથી ચ્યવી પુનઃ બોધિરત્ન પામી તપયોગે સકળ કર્મને ખપાવી કેવળ જ્ઞાન પામીને મોક્ષે જાય છે. પ્રથમ તે ગર્દભાલી પરિવ્રાજકના

શિષ્ય હતા. એકદા શ્રીવીર પ્રભુના શિષ્ય પિંગલે તેને લોક સ્વરૂપાદિક સંબંધી પ્રશ્ન પૂછ્યા, ખંધક પોતે અજાણ હોવાથી મૌન રહ્યો. એકદા શ્રીવીર પ્રભુને વંદન કરવા લોકને જતા દેખી સ્વસંદેહ પૂછવા પોતે પણ ગયો, ત્યાં છિન્ન સંદેહ થતો શ્રીવીર પ્રભુ સમીપે દીક્ષા લહી દુષ્કર તપ સંયમ પાળીને અંતે અનશન કરી અચ્યુત દેવલોકે દેવ થયો, ત્યાંથી ચ્યવી મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી સર્વ કર્મ ખપાવીને મોક્ષ જશે. ૮૪

किंत्तिय मित्तं भणिमो । तवस्स सुह भावणाइ चिन्नस्स॥
भुवणत्तएवि न जओ । अन्नं तस्सथ्थि गरूअरं ॥८५॥

શુભ ભાવનાથી આચરેલા તપનું મહાત્મ્ય કેટલું કહીયે! કેમકે ત્રણ ભુવનમાં પણ તે તપથી કોઇ વધારે બળવાન નથી. ૮૫

એવી રીતે તપ ધર્મનું સમર્થન કરી હવે ભાવના ધર્મની વ્યાખ્યા ગ્રંથકાર કહે છે.

भावनाद्वार.

दाणं सीलं च तवो । उच्छुपुप्फं व निप्फलं हुज्जा ॥
जइ न हिअयंमि भावो । होइ सुहो तस्सिमे हेऊ॥८६॥

જો હૃદયમાં શુભભાવ (જાગૃત) નહોય તો દાન, શીલ અને તપ શેલડીના ફુલની પેઠે નિષ્ફળ થાય છે. એવી શુભ ભાવના જાગૃત કરવાના આ આગળ કહેવામાં આવતા હેતુઓ છે. પ્રથમ તે ૧૪ હેતુઓનાં નામ ગ્રંથકાર કહે છે. ૮૬

सम्मत्तचरणसुद्धी । करणजओ निग्गहो कसायाणं ॥
गुरुकुलवासो दोसाण । वियडणा भवविरागो य ॥८७॥

विणओ वेयावच्चं । सज्झायरई अणाययणचाओ ॥
परपरिवायनिवित्ती । थिरया धम्मे परिन्ना य ॥८८॥

૧ સમ્યકત્વ શુદ્ધિ, ૨ ચારિત્ર શુદ્ધિ, ૩ ઇંદ્રિયજય, ૪ કષાય નિગ્રહ, ૫ ગુરૂ કુલવાસ, ૬ દોષ (અતિચારાદિક) ની આલોચના અને ૭ ભવવૈરાગ્ય. ૮ વિનય, ૯ વૈયાવચ્ચ, ૧૦ સ્વાધ્યાયરતિ, ૧૧ અનાયતન ત્યાગ, ૧૨ પરપરિવાદ (નિંદા) નિવૃત્તિ, ૧૩ ધર્મમાં સ્થિરતા અને છેવટે ૧૪ અનશન રૂપ પરિજ્ઞા. ૮૭–૮૮

હવે તે દરેક હેતુઓનું વધારે સ્પષ્ટીકરણ અનુક્રમે ગ્રંથકારજ પોતે કરે છે.

(दारगाहा.)

किं सम्मत्तं त्तं हुज्ज । किहणु कस्स व गुणा य के तस्स ॥
कइ भेयं अइआरा । लिगं वा किं भवे तस्स ॥

તેમાં (પ્રથમ) સમ્યક્ત્વ તે શું? તે શી રીતે પ્રાપ્ત થાય? કોને પ્રાપ્ત થાય? તેના શા શા ફાયદા છે? તેના કેટલા ભેદ છે? તેના કેટલા અતિચાર છે? તેમજ તેનાં લિંગ ક્યાં ક્યાં છે? ૮૯

(पडिदारगाहा.)

अरिहं देवो गुरूणो । सुसाहुणो जिणमयं मह पमाणं ॥
इच्चाइ सुहो भावो । सम्मत्तं विंति जगगुरुणो ॥९०॥

અરિહંત એજ દેવ, સુસાધુ એજ ગુરૂ, અને વીતરાગ-સર્વજ્ઞ કથિત એજ ધર્મ મારે પ્રમાણ છે, ઈત્યાદિક જે શુભ ભાવ તેજ સમ્યક્ત્વ (સમકિત) છે, એમ જગગુરૂ જિનેશ્વરો કહેછે. ૯૦

भमिऊण अणंताइं । पुग्गलपरियट्टसयसहस्साइं ॥
मिच्छत्तमोहियमई । जीवा संसारकंतारे ॥ ९१ ॥
पावंति खवेऊणं । कंमाइं अहापवत्तकरणेणं ॥
उवलनाएण कहमवि । अभिन्नपुव्वं तओ गंठिं ॥॥९२॥

પ્રથમ તો મિથ્યાત્વ મોહિત મતિવાળા જીવો અનંત લક્ષ ગમે પુદ્ગળ પરાવર્તન સુધી સંસાર અટવીમાં ભ્રમણ કરીને ઘંચના ઘોળ ના ન્યાયે કથંચિત્ યથાપ્રવૃત્તિ કરણ વડે (આયુવર્જિત સકળ કર્મની સ્થિતિ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક કોટાકોટ સાગરોપમ જેટલી કરી તેથી અધિક) કર્મની સ્થિતિ ખપાવીને પછી પૂર્વે નહિ ભેદેલી ગ્રંથિ પાસે આવે છે. ૯૧–૯૨

गंठिं भणंति मुणिणो । घणरागद्दोसपरिणइसरूवं ॥
जम्मि अभिन्ने जीवा । न लहंति कयावि संमत्तं॥९३॥

નિવિડ રાગદ્વેષની પરિણતિને જ્ઞાની પુરૂષો ગ્રંથિ કહે છે, તે ગ્રંથિને ભેદ્યા વિના જીવો કદાપિ પણ સમકિત પામી શકતા નથી. ૯૩

उल्लसिय-गरुय-विरया । धन्ना लहुकम्मुणो महप्पाणो ।
आसन्नकालभवसिद्धि-या य तं केइ भिंदंति ॥ ९४ ॥

જેમની વીર્ય શક્તિ અત્યંત ઉલ્લસિત થઈ છે અને જે અલ્પ સમયમાં સિદ્ધિપદ પામવાના છે એવા કોઇક વિરલ હળવા કર્મી મહાત્માઓ તે નિબિડ રાગદ્વેષમય ગ્રંથિને ભેદી નાંખે છે. ૯૪

जे उण अभव्वजीवा । अणंतसो गंठिदेसपत्तावि ॥
ते अकयगंठीभेया । पुणोवि वड्ढंति कम्माइं ॥ ९५ ॥

પરંતુ જે અભવ્ય જીવો છે તે તો અનંતીવાર તે ગ્રંથિપ્રદેશ સુધી આવ્યા છતા ગ્રંથિને ભેદી શકતાજ નથી તેથી તેઓ પુનઃ કર્મ વૃદ્ધિ કરે છે. ૯૫

तं गिरिवरंव भित्तुं । अपुव्वकरणुग्गवज्जधाराए ॥
अंतोमुहुत्तकालं । गंतुं अनियट्टिकरणंमि ॥९६॥
पइसमयं सुज्झंतो । खविउं कम्माइं तत्थ बहुयाइं ॥
मिच्छत्तंमि उइन्ने । खीणे-णुइंअम्मि उवसंते ॥९७॥
संसारगिम्हतविओ । तत्तो गोसीसचंदणरसं व ॥
अइपरमनिव्वुइकरं । तस्संते लहइ सम्मत्तं ॥९८॥

ન હોય અથવા પૂર્વે (અન્યગતિ યોગ્ય) આયુષ્ય બાંધી લીધું ન હોય તો અવશ્ય વિમાનવાસી (વૈમાનિક) દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, મતલબ કે સમકિતની અખંડ આરાધના કરનારની જરૂર સદ્ગતિજ થાય છે. ૧૦૨

अचलियसंमत्ताणं । सुरावि आणं कुणंति भत्तीए ॥
जह अमरदत्तभज्जाए । अहव निवविक्कमाइणं ॥ ३ ॥

અચળ સમકિતવંતની દેવતાઓ પણ ભક્તિથી સેવા બજાવે છે, અમરદત્તની ભાર્યા અને વિક્રમ નૃપતિની પેરે. ૧૦૩

' અમરદત્ત ભાર્યા ચરિત્ર. '

ઘેલા થઇ. પછી કોઈ જ્ઞાની ગુરૂને પોતાના ઉપર
કરેલ કષ્ટનું કારણ પૂછતાં પૂર્વભવમાં પોતે પોતાની શોક્યને કલંક
આપેલું તેનું આ ફળ છે, એમ જાણી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા ગ્રહણ
કરી દુષ્કર તપ જપ તથા જ્ઞાનના બળથી સકળ કર્મ ખપાવીને
તે વિમળયશા મોક્ષપદને પામી. એવી રીતે અમરદત્તની
ભાર્યા વિમળયશાનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર કહ્યું.

" વિક્રમ નૃપતિ ચરિત્ર. "

કુસુમપુર પતિ હરિતિલક નૃપતિનો પુત્ર વિક્રમ નામે
યૌવનવય પ્રાપ્ત થયે છતે વિષય સુખને ભોગવતો છતો એકદા રોગ
વ્યાપ્ત થવાથી જ્ઞાની ગુરૂને તેનું કારણ પૂછતાં પૂર્વ જન્મમાં ક-
રેલી મુનિહત્યાથી નરકાદિક દુર્ગતિમાં બહુ કાળ ભમીને પુનઃ
વણિક પુત્ર થઇ ત્યાં બાળ તપ તપીને અહિં રાજપુત્ર થયો છે,
એમ સાંભળી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પામી વ્રત ધારી શ્રાવક થયો.
પ્રથમ રોગ શાન્તિ માટે મતિ મોહથી તેના માતા પિતાએ દેવ
ભોગને માટે આણેલી હિંસા નહિ કરવાથી તે યક્ષે અનેક ઉપસર્ગ
કર્યા છતાં તેને દયા ધર્મમાં દૃઢ નિશ્ચયવાળો જાણી. તેના સત્વથી
દેવે તુષ્ટમાન થઇ, તેના ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટી કરી, તેના સદ્ગુણોની
ભારે પ્રશંસા કીધી. પછી દેવ સાન્નિધ્યથી સકળ પૃથ્વી સાધી, શ્રી
જિનશાસનની પ્રભાવના કરી, બહુ પુણ્યનાં કાર્ય કરી, અંતે દીક્ષા
ગ્રહી, સકળ કર્મમળનો સર્વથા ક્ષય કરી, તે પરમપદનો ભોગી થયો.

'ઇતિ વિક્રમ ચરિત્ર.'

अंतोमुहुत्तमित्तंपि । फासियं जेहिं हुज्ज सम्मत्तं ॥
तेसिं अवड्ढपुग्गल-परियट्टो चेव संसारो ॥ ४ ॥

અંતર્મુહૂર્ત [illegible] પણ [illegible] સમકિત [illegible] સ્પર્શ્યું છે તેમને [illegible] પુદ્ગલ પરાવર્તનથી અધિક સંસાર પરિ[illegible] કરવું પડતું નથી. ૧૦૪

लब्भंति अमरनरसंपयाओ । सोहग्गरूवकलियाओ ॥
न य लब्भइ सम्मत्तं । तरंडयं भवसमुद्दम्म ॥ ५ ॥

સૌભાગ્ય અને રૂપથી શોભીત દેવ મનુષ્ય સંબંધી સં- પદા મળી શકે પણ ભવ સમુદ્ર થકી તા[illegible] સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી. ૧૦૫

કૃષ્ણનો સંદેહ), પાખંડીઓનો પરિચય અને પાખંડીઓની સ્તુતિ એ સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર પ્રયત્નવડે વર્જવા યોગ્ય છે. ૧૦૭

पिंडप्पयाण हुणणं । सोमग्गहणाइ लोय-किच्चाइं ॥
वज्जसु कुलिंगिसंगं । लोइअतित्थिसु गमणं च ॥८॥

પિંડપ્રદાન (પિતૃપિંડ), યજ્ઞ (અગ્નિહોમ), સોમ ગ્રહણ (ચંદ્રગ્રહણ) આદિ શબ્દથી સૂર્યગ્રહણ, સંક્રાન્તિ પ્રમુખ લૌકિક કાર્ય તેમજ કુલિંગીનો સંગ તથા લૌકિક તીર્થ (પરમાર્થ શૂન્ય સ્થળ) માં ભ્રમણ કરવાનું તું ત્યજ. મનવડે મિથ્યા વાસના માત્ર ત્યજવાની છે. ૧૦૮

मिच्छत्तभाविउ च्चिय । जीवो भवसायरे अणायंमि ॥
दढचित्तोवि छलिज्जइ । तेण इमो नणु कुसंगेहिं ॥९॥

અનાદિ સંસારસાગરમાં પ્રથમતો જીવ મિથ્યાત્વ ભાવિત હોય છે તેથી તે ગમે તેવો દૃઢ ચિત્તવાળો હોય તો પણ નિશ્ચે કુસંગથી છળાઈ જાય છે. ૧૦૯

जस्स भवे संवेओ । निव्वेओ उवसमो अ अणुकंपा ॥
अत्थिक्कं जीवाइसु । नज्जइ तस्सत्थि संमत्तं ॥ १० ॥

જેને સંવેગ (મોક્ષાભિલાષ), નિર્વેદ (ભવ વૈરાગ્ય), ઉપશમ (ક્ષમા-સમતાભાવ), અનુકંપા (કરૂણાભાવ), અને જીવાદિક તત્ત્વમાં આસ્તિક્ય (તત્ત્વશ્રદ્ધા) હોય તેને સમ્યક્ત્વ છે એમ જાણવું. તે શિવાય બીજાં પણ લિંગ કહે છે. ૧૧૦

सव्वथ्थ उचियकरणं । गुणाणुराओ रई य जिणवयणे ॥
अगुणेसु अ मज्झथ्थं । सम्मदिठ्ठिस्स लिंगाइं ॥ ११ ॥

સર્વત્ર ઉચિત વર્તન, ગુણાનુરાગ, જિન વચનમાં રતિ અને નિર્ગુણી ઉપર પણ મધ્યસ્થ ભાવ એ સમ્યગ્ દૃષ્ટિનાં બી-જાં લિંગ છે. ૧૧૧

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિનું સમર્થન કરીને હવે ચારિત્ર શુદ્ધિ દ્વાર કહે છે.

चारित्रद्वार.

चरणरहियं न जायइ । सम्मत्तं मुरकसाहयं इक्कं ॥
तो जइस्सु चरणकरणे । जइ इच्छसि मुरकमचिरेण॥१२॥

ચારિત્ર, (સદ્વર્તન) રહિત એકલું સમ્યક્ત્વ (તત્ત્વશ્રદ્ધાન) મોક્ષ દાયક થતું નથી માટે જો શીઘ્ર મોક્ષ મેળવવા ઇચ્છતા હોય તો ચરણ કરણ (મૂળ ગુણ તથા ઉત્તર ગુણ સેવન કરવા) માં ઉજમાળ થા ! ૧૧૨

किं चरणं कइ भेयं । तदरिहपडिवत्ति विहिपरूवणया ॥
उस्सग्ग--ववाएहि अ । तं करम फलं व किं तस्स ॥१३॥

ચારિત્ર તે શું ? એટલે તેનું સ્વરૂપ શું ? તેના કેટલા ભેદ (પ્રકાર) છે ? તેને યોગ્ય (અધિકારી) કોણ ? તેને અંગીકાર કરવાના વિધિની પ્રરૂપણા, ઉત્સર્ગ, અપવાદ વડે તેની શુદ્ધિ, તે

ચારિત્ર કોણ સાધુને હોય ? અને તે ચારિત્રનું શું રૂપ (સાધ્ય) છે ? એ સર્વ પ્રતિજ્ઞાઓનો ખુલાસો કરતા છતા ગ્રંથકાર પોતે જ કહે છે. ૧૧૩

सावज्जजोगविरई । चरणं ओहेण देसियं समए ॥
भेएण उ दुविगप्पं । देसे सव्वे अ नायव्वं ॥ १४ ॥

પાપ વ્યાપારથી વિરમવું તે ચારિત્ર, એમ તેનું સામાન્ય લક્ષણ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે, તે ચારિત્ર દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારનું કહેલું છે એમ જાણવું. ૧૧૪

देसचरणं गिहीणं । मूलुत्तर-गुण-विगप्पओ दुविहं ॥
मूले पंच अणुव्वय । उत्तरगुण दिसिवयाईया ॥ १५ ॥

ગૃહસ્થોનું દેશ ચારિત્ર મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી બે પ્રકારનું છે. મૂળ ગુણમાં પાંચ અણુવ્રતો અને ઉત્તર ગુણમાં ગુણ વ્રતાદિ છે. ૧૧૫

पंचय अणुव्वयाइं । गुणव्वयाइं च हुंति तिन्नेव ॥
सिक्खायाइं चउरो । सव्वं चिय होइ बारसहा ॥ १६ ॥

અણુવ્રતો પાંચ છે, ગુણવ્રતો ત્રણ છે, અને શિક્ષાવ્રતો ચાર છે. સર્વે મળીને દેશ ચારિત્ર બાર પ્રકારનું છે. ૧૧૬

मूलुत्तरगुणभेएण । सव्वचरणंपि वन्नियं दुविहं ॥
मूलगुणेसु महव्वय । राई--भोयण--विरमणं च ॥ १७ ॥

મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણના ભેદથી સર્વ ચારિત્ર પણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. મૂળ ગુણોમાં પાંચ મહાવ્રતો અને છઠ્ઠું રાત્રિભોજન વિરમણ છે. ૧૧૭

पिंडविसोही समई । भावण पडिमा य इंदियनिरोहो ॥
पडिलेहण गुत्तीओ । अभिग्गहा उत्तरगुणेसु ॥ १८ ॥

ઉત્તર ગુણોમાં પિંડ વિશુદ્ધિ (નિર્દોષ આહાર વિધિ), પાંચ સમિતિ, ભાવના, (અનિત્યાદિક દ્વાદશ, મૈત્રી પ્રમુખ ચાર, અથવા પાંચ મહાવ્રતોની ૨૫ ભાવનાઓ છે તે) દ્વાદશ પડિમા, પાંચ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, પ્રતિ લેખન, ત્રણ ગુપ્તિઓ, અને અનેક પ્રકારના (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ) અભિગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે. ૧૧૮

इय एवमाइभेयं । चरणं सुरमणुयसिद्धिसुहकरणं ॥
जो अरिहइ घित्तुंजे । तमहं वुच्छं समासेणं ॥१९॥

ઇત્યાદિક ભેદવાળું આ ચારિત્ર જે દેવ મનુષ્ય સંબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખને સાધી આપનાર છે તેને ગ્રહણ કરવાને જે યોગ્ય (અધિકારી) છે તે હું સંક્ષેપથી કહીશ. ૧૧૯

संवेगभाविअमणो । सम्मत्ते निच्चलो थिरपइन्नो ॥
विजइंदिओ अमाई । पन्नवणिज्जो किवालु य ॥ २० ॥
जइधम्मंमि वि कुसलो । धीमं आणारुई सुसीलो अ ॥
विन्नाय तस्सरूवो । अहिगारी देसविरईए ॥ २१ ॥

સંવેગ, (તીવ્ર મોક્ષાભિલાષ) વડે ભાવિત, સમ્યકત્વમાં નિશ્ચળ, સ્થિર, (દૃઢ) પ્રતિજ્ઞાવંત. જીતેન્દ્રિય, નિર્માથી સુખે સમજાવી શકાય છે તેવો અને કરૂણાવંત, યતિધર્મમાં પણ કુશળ, બુદ્ધિમાન્, આજ્ઞારૂચિ, સુશીલ અને દેશ ચારિત્રના સ્વરૂપનો જાણ (ઉપલક્ષણથી અક્ષુદ્રતા, વિનયાદિક ગુણથી શોભિત) દેશવિરતિનો અધિકારી છે. ૧૨૦–૧૨૧

पाएण हुंति जोगा । पव्वज्जाए वि तिच्चिय मणुस्सा ॥
देस कुलाइ सुद्धा । बहु खीणप्पाय कम्मसा ॥ २२ ॥
अट्ठारस पुरिसेसुं । वीसं इत्थीसु दस नपुंसेसुं ॥
जिण पडिकुट्ठत्ति तओ । पव्वावेउं न कप्पंति ॥२३॥

પ્રાયઃદેશ વિરતિને જે યોગ્ય છે તે મનુષ્યો પ્રવ્રજ્યા (સર્વ ચારિત્ર) લેવા યોગ્ય હોય છે. વિશેષમાં દેશ કુળાદિક શુદ્ધ અને જેનાં કર્મ બહુ ક્ષીણ પ્રાય થઇ ગયા હોય તે ચારિત્રને યોગ્ય છે. પુરૂષ વર્ગમાં ૧૮, સ્ત્રી વર્ગમાં ૨૦ અને નપુંસક વર્ગમાં ૧૦ પ્રકાર જિનોએ નિષેધ્યા છે. માટે તેને પ્રવ્રજ્યા દેવી કલ્પે નહી તેમાં પ્રથમ પુરૂષના ૧૮ પ્રકાર કહે છે. ૧૨૨–૧૨૩

बाले वुड्ढे नपुंसे य । कीवे जडे य वाहिए ॥
तेण गयावगारी य । उमत्तेय अदंसणे ॥ २४ ॥
दासे दुट्ठे अ मूढे अ । अणत्ते जुंगिए इअ ॥
उवद्धए अ भयए । सेहनिप्फेडियाई य ॥ २५ ॥

इय अट्ठारस भेया । पुरिसस्स तहित्थियाइ ते चेव ॥
गुव्विणि सवालवच्छा । दुन्नि इमे हुंति अन्नेवि ॥२६॥

સેવી, આસિક્તાપાસિક, સૌગંધિક, અને આસક્ત એ દશ પ્રકારના નપુંસક સંક્લિષ્ટ પરિણામી હોવાથી સાધુઓએ દીક્ષા દેવા અયોગ્ય કહ્યા છે. ૧૨૭–૧૨૮

वद्धिए चप्पिए चेव । मंतओसहिउवहए ॥
इसिसत्ते देवसत्ते अ । पव्वाविज्ज नपुंसए ॥ २९ ॥

વર્ધિત, ચર્પિત, મંત્ર અને ઔષધિવડે ઉપહત, ઋષિ તપસ્વીવડે શાપ, અને દેવ શાપ (આપથી એવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ) એવા છ પ્રકારના નપુંસકને પ્રવ્રજ્યા આપી શકાય કારણ કે તે કામઉન્માદથી રહિત હોય. ૧૨૯

महिलासहावो सरवन्न भेओ । मिढं महंतं मउआ य वाणी
ससद्दयमुत्त-मफेणगं च । एयाणि छप्पंडगलक्खणाणि ३०

ઉપર બતાવેલા દશ પ્રકારના નપુંસકમાં પંડકના છ લક્ષણો ગ્રંથકાર કહે છે. સ્ત્રી સ્વભાવ (પુરૂષાકાર છતાં સ્ત્રીના જેવો સ્વભાવ), શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનો ભેદ હોય (એટલે તે સર્વ વિલક્ષણ હોય), પુરૂષ ચિન્હ મોટું હોય, વાણી મૃદુ હોય, સ્ત્રીની જેમ મૂત્ર સશબ્દ હોય અને તે ફીણ વગરનું હોય એ છ લક્ષણ કહ્યાં છે. ૧૩૦

वालाइदोसरहिओ । उवट्ठिओ [illegible] ॥
तं तस्स पउत्तालो-अणस्स स

વિનયવંત અને નિશ્ચે મંગળકારી (દેવ, ગુરૂ, સંઘ વિગેરેની પૂજા ભક્તિ કરનાર) શિષ્ય નિર્વિઘ્ને ચારિત્ર પાળી શકે માટે નિમિત્તાદિક સંબંધી ઉપયોગ કરી તેને સુપ્રશસ્ત (જિનચૈત્ય—ક્ષીરવૃક્ષાદિક સમીપ) ક્ષેત્ર (સ્થળ) માં દીક્ષા દેવી. ૧૩૪

इय एवमाइ विहिणा । पाएण परिरिक्कऊण छम्मासं ॥
पव्वज्जा दायव्वा । सत्ताणं भवविरत्ताणं ॥ ३५ ॥

આ આદિક વિધિવડે પ્રાયઃ છ માસ સુધી પરીક્ષા કરીને ભવવિરક્ત ભવ્ય આત્માને દીક્ષા દેવી. એ સર્વ વિરતિ સામાયિક અંગીકાર કરવાનો વિધિ બતાવ્યો. ૧૩૫

હવે મહાવ્રત આરોપવાનો વિધિ ગ્રંથકાર દર્શાવે છે.

विहिपडिवन्नचरित्तो । दढधम्मो जइ अ वज्जभीरूय ॥
तो सो उवट्ठविज्जइ । वएसु विहिणा इमो सो उ ॥३६॥

વિધિ સહિત ચારિત્ર અંગીકાર કર્યે છતે જો તે ચારિત્રધર્મમાં નિશ્ચળ હોય અને પાપથી ડરતો હોય તો તેને વિધિવત્ ઉપસ્થાપના આપવી. એટલે મહાવ્રતારોપ કરવો તે વિધિ આ મુજબ છે. ૧૩૬

पढिए अ कहिअअहिगय । परिहारुट्ठावणाइ सोकप्पो ॥
छज्जीवघायविरओ । तिविहं तिविहेण परिहारी ॥३७॥

દશ વૈકાલિકના ષટ્ જીવનિકાય અધ્યયન પર્યંત સૂત્ર અ-

સાંભળીને સર્વ સાવદ્ય (પાપ) વ્યાપારના પરિહારી સાધુઓ તેમાં કેમ શિથિળ હોય ? નજ હોય ? ૫૫૨

વાણારસીમાં વસતા **ધનદત્ત** શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર **નાગદત્ત** નામે મહાસૌભાગ્યશાળી ધર્મ મર્મનો જાણકાર છે. એકદા માર્ગમાં ચાલતાં રાજાનું પડી ગયેલું કુંડળ રજરેણુથી ઢંકાયેલું પોતે જોયા છતાં લીધું નહીં પણ ચકિત થઇ અન્ય માર્ગે ચાલ્યો. **વસુદત્તે** તે જોવા લીધું, અને અવસર પામી **નાગદત્તને** અપાય પાડવા જ્યારે **નાગદત્ત** પૌષધમાં કાઉસ્સગ્ગમુદ્રાએ ઉભો હતો ત્યારે તેના ગળે બાંધીને રાજાને તે વાત જણાવી. રાજાએ તેને તેવીજ અવસ્થામાં ત્યાં મંગાવી બહુ પેરે પૃચ્છયું પણ તેણે પૌષધ પાર્યા પછી પણ **વસુદત્તને** અનર્થ થવાના ભયથી સત્ય હકીકત રાજાને જણાવી નહિ, તેથી રાજાએ ભારે વિડંબનાપૂર્વક તેને વધ સ્થાનકે મોકલ્યો પણ તેના સત્ત્વ અને સત્યના પ્રભાવથી શાસન દેવતાએ શૂળિ સિંહાસન રૂપ અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ કરી દીધા. ધર્મની મોટી ભારે પ્રભાવના થઈ. રાજાએ આવી **નાગદત્તનો** ભારે સત્કાર કર્યો અને **વસુદત્તને** દેશનિકાલ કર્યો. અનુક્રમે **નાગશ્રીને** પરણી ચિરકાળ પર્યંત વિષય સુખ ભોગવી અંતે વૈરાગ્યથી સ્ત્રી સાથે દીક્ષા લઇ નાગદત્ત સ્વર્ગે ગયો. યાવત્ મોક્ષ પામશે.

नवगुत्तीहिं विसुद्धं । धरिज्ज बंभं विसुद्धपरिणामो ॥
सव्ववयाणवि पवरं । सुदुद्धरं विसयलुद्धाणं ॥ ५३ ॥

સર્વ વ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ અને વિષયલુબ્ધને અતિ દુર્ધર એવું

બ્રહ્મચર્ય નિરતિચાર પરિણામ પૂર્વક મન વચન કાયાથી નિર્મળ પણે પાળવું. ૧૫૩

देवेसु वीयराओ । चारित्ती उत्तमो सुपत्तेसु ॥
दाणाण-मभयदाणं । वयाण बंभव्वयं पवरं ॥ ५४ ॥

જેમ સર્વ દેવોમાં વીતરાગ ઉત્તમ છે, સુપાત્રમાં સાધુ (નિર્ગ્રંથ મુનિ) ઉત્તમ છે, દાનમાં અભયદાન ઉત્તમ છે તેમ સર્વ વ્રતોમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત ઉત્તમ છે. ૧૫૪

धरउ वयं चरउ तवं । सहउ दुहं वसउ वणनिगुंजेसु ॥
बंभवयं अधरंतो । बंभा विहु देइ महहासं ॥ ५५ ॥

ગમે તે વ્રત ધરો, તપ તપો, દુઃખ સહો, વનના નિકુંજમાં જઈ વસો પણ બ્રહ્મચર્યને નહિ ધારણ કરતો બ્રહ્મા પણ મને હસવા યોગ્ય લાગે છે. મતલબ કે બ્રહ્મચર્ય વિના બધાં વ્રત, તપ, કષ્ટ રૂપ છે અને બ્રહ્મચર્યવડે તે સર્વે સાર્થક છે તેથી બ્રહ્મચર્ય વિના બ્રહ્મા પણ મને રૂચતો નથી. ૧૫૫

जं किंचि दुहं लोए । इहपरलोउभवंपि अइदुसहं ॥
तं सव्वं चिय जीवो । अणुभुंजइ मेहुणासत्तो ॥५६॥

જે કંઈ આલોક અને પરલોક સંબંધી અતિ દુસ્સહ દુઃખ છે, તે સર્વ દુસ્સહ દુઃખ મૈથુન (વિષય ભોગ) માં આસક્ત જીવ જરૂર અનુભવે છે. ૧૫૬

नंदंतु निम्मलाइं । चरिआइ सुदंसणस्स महरिसिणो ॥
जह विसमसंकडेसु वि । बंभवयं जस्स अक्खलियं ॥५७॥

સુદર્શન મહર્ષિના નિર્મળ ચરિત્રનું સહુ કોઈ અનુમોદન કરો કે જે પ્રાણાન્ત આરે વિષમ સંયોગોમાં પણ અસ્ખલિત રહી શક્યા. ૧૫૭

ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારે શીલ વ્રતનું સંરક્ષણ કરવામાં ચતુર સુદર્શન શેઠ. જેના શીલના પ્રભાવથી શૂલિનું સિંહાસન થયું, અને પ્રહાર આભૂષણ રૂપ થઈ ગયા, તેમજ ધર્મની ભારે પ્રભાવના થઈ; તેમનું ચરિત્ર ઉપદેશમાળાદિક ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

वंदामि चरणजुयलं । मुणिणो सिरिथूलभद्दसामिस्स ॥
जो कसिणभुयंगीए । पडिओ वि मुहे न निडसिओ ॥५८

મુનિ શ્રીસ્થૂલભદ્ર સ્વામીના ચરણ યુગલને હું ભક્તિથી વંદું છું કે જે કાળી નાગણના મુખ ઉપર પડ્યા છતાં નિરાબાધ રહ્યા. ૧૫૮

जइ वहसि कहवि अत्थं । निग्गंथं पवयणं पवन्नोवि ॥
निग्गंथत्ते तो सा–सणस्स मइलत्तणं कुणसि ॥ ५९ ॥

નિર્ગ્રંથ શાસનને પ્રાપ્ત થયા છતાં નિર્ગ્રંથપણામાં જો કોઈ રીતે (કોઈ પ્રકારનો) અર્થ–પરિગ્રહ રાખીશ તો તું શાસનની મલીનતાને કરીશ. ૧૫૯

तं मइलणा उ सध्थे । भणिया मूलं पुणब्भवलयाणं ॥
तो निग्गंथो अथ्थं । सव्वाणथ्थं विवज्जिज्जा ॥६०॥

એવી રીતે કરવામાં આવતી શાસન મલીનતા પુનઃ પુનઃ સંસાર ઉત્પત્તિરૂપ વેલિનું મૂળ કારણભૂત કહેલી છે. તેથી સર્વ અનર્થ રૂપ અર્થ–પરિગ્રહને નિર્ગ્રંથે ત્યજી દેવો જોઇએ. ૧૬૦

जइ चक्कवट्टिरिद्धिं । लद्धंपि चयंति केइ सुप्पुरिसा ॥
को तु असंतेसुवि । धणेसु तुच्छेसु पडिबंधो ॥ ६१ ॥

જ્યારે કોઈ સત્પુરૂષો ચક્રવર્તી સંબંધી રિદ્ધિ સ્વાધીન છતી પણ ત્યજી દે છે તો પછી તને અછતા એવા પણ તુચ્છ અર્થમાં શો પ્રતિબંધ નડે છે ? ૧૬૧

बहुवेरकलहमूलं । नाऊण परिग्गहं पुरिससीहा ॥
ससरीरेवि ममत्तं । चयंति चंपाउरिपहुव्व ॥ ६२ ॥

પરિગ્રહને બહુ વૈર અને ક્લેશના કારણ રૂપ જાણીને સિંહ પુરૂષો ચંપાપુરીના સ્વામીની પેરે સ્વશરીરપરનો મમત્ત્વ પણ ત્યજી દે છે. ૧૬૨

" ચંપાપુરી સ્વામી કીર્તિચંદ્ર નૃપ ચરિત્ર. "

ચંપાપુરીમાં કીર્ત્તિચંદ્ર રાજા રાજ્ય કરે છે તેનો સમરવિજય નામનો લઘુબંધુ યુવરાજ પદે છે. એકદા વર્ષાકાળે ક્રીડાર્થે રાજા પ્રમુખ નાવ ઉપર આરૂઢ થઇ ક્રીડા કરવા લાગ્યા. એ-

ટલામાં નદીમાં એવું મોટું પૂર આવ્યું કે નાવાઓ જૂદી જૂદી દિશાઓ તરફ વહી ગઈ, અને જોત જોતામાં રાજાની નાવા અદ્રશ્ય થઇ ગઈ. તે નાવા દૂર જતી માર્ગમાં કોઈ વૃક્ષના મૂળે અથડાઇ ઉભી રહી એટલે રાજા પ્રમુખ તેમાંથી ઉતરી કાંઠે આવ્યા; ત્યાં નૃપતિએ નદીની ભેખડમાં ડટાઇ ગયેલું મણિરત્નનું નિધાન દેખ્યું. ને પોતાના બાળકને બોલાવી બતાવ્યું. તે જોતાંજ ભાઇની નિયત બગડવાથી તેણે નૃપતિને મારવા સાહસ ઘા કર્યો. તે ઘા વંચીને અર્થને અનર્થનું કારણ જાણી તે મણિનિધાનને એમનું એમ અનામત મૂકી પોતે ચાલી નીકળ્યો. યુવરાજે નિધાન તરફ જોયું તો તેના કમભાગ્યથી તેની નજરે પડ્યું નહિ. નૃપતિ જ્ઞાની ગુરૂને તેનું કારણ પૂછી સાંભળી ભવવિરક્ત થઇ દીક્ષા ગ્રહી સદ્ગતિ પામ્યો: અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષપદ પામશે.

"ઇતિ કીર્તિચંદ્ર નૃપ કથા."

पच्चरक नाणिणो विहु । निसिभत्तं परिहरंति बहुमूलं ॥
लोइयसिद्धंतसु वि । पडिसिद्धमिणं जओ भणियं ८२

थंभाइतेअसंभूयं । भाणुं जंपंति वेअवी ।
पुट्ठं करेहिंतो तस्स । सुहं कम्मं समायरे ॥ ६४ ॥

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની (અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળજ્ઞાની) પણ હિંસા મૂળ રાત્રિભોજનનો પરિહાર કરે છે અને લૌકિક સિદ્ધાન્તમાં પણ તેનો પ્રતિષેધ કર્યો છે, કહ્યું છે કે વેદના જાણ પુરૂષો

કહે છે કે સૂર્ય બ્રમ્હાદિકના તેજથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, તેથી તે સૂર્યના કિરણો બહાર નિકળ્યે છતે (સૂર્યોદય થયે છતે) શુભ કાર્ય કરવું. ૧૬૩-૧૬૪

रिसीहिं भुत्तं मज्झण्हे । पुव्वण्हे तिअसेहि य ।
अवरण्हे पियरेहिं । मायं भुंजंति दाणवा ॥ ६५ ॥

ऋषि જનો મધ્યાન્હે જમે, દેવતાઓ પહેલે પહોરે જમે પિતૃલોકો (પૂર્વજો) પાછલે પહોરે જમે અને દાનવો સાંજે જમે. ૧૬૫.

संजाए जक्खरक्खेहिं । भुत्तमेवं जह कमं ॥
सव्ववेलावइक्कम्मं । राओभुत्तमभोयणं ॥ ६६ ॥

સંધ્યા સમયે યક્ષ અને રાક્ષસો જમે એમ સહુનો ભોજન સમય યથાક્રમ કહ્યો છે (તેથી સિદ્ધ થાય છે કે) સર્વ વેળા વ્યતિક્રાંત રાત્રી ભોજન એ અભોજન છે. (મતલબ કે રાત્રી ભોજન સર્વથા વર્જ્ય છે.) ૧૬૬.

न वाहुई न वा न्हाणं । न सद्धं देवयच्चणं ॥
दाणं वा विहियं रा-ओभोयणं तु विसेसओ ॥६७॥

આહુતિ, સ્નાન, શ્રાદ્ધ, દેવાર્ચન, દાન અને વિશેષત (ખાસ કરીને) ભોજન એટલાં વાનાં રાત્રીમાં કરવાંજ નહીં. ૧૬૭.

इय अन्नाणवि वज्जं । निसिभत्तं विविहजीववहजणयं ।
-छज्जीव-हिअ-रयाणं । विसेसओ जिणमयट्ठियाणं ६८

વિવિધ જીવનો વધ કરનારૂં રાત્રી ભોજન જ્યાં સમ્યકત્વ રહિત—અજ્ઞાની જીવોને પણ વર્જ્ય છે તો સર્વ જીવનું હિત કરવામાં રક્ત એવા જૈન મતીઓને તે વિશેષે વર્જ્ય સમજવું. ૧૬૮.

इह लोगंमि वि दोसा । रविगुत्तस्सव भवंति निसिभत्ते
परलोए सविसेसा । निद्दिठ्ठा जिणवरिंदेहिं ॥ ६९ ॥

રવિગુપ્તની જેમ આ લોકમાં પણ રાત્રિ ભોજન કરત પ્રગટ દોષ (વિવિધ વ્યાધિ પ્રમુખ) સંભવે છે અને પરલોકમાં તે તેથી અનેક દોષો જિનેશ્વરોએ કહેલા છે એમ સમજી સૂજ્ઞ ભ ભીરૂ (પાપ ભીરૂ) જનોએ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા પરિહાર કરવે અને વિશેષે સંતોષ વૃત્તિ ધારવી. ૧૬૯.

"રવિગુપ્ત ચરિત્ર."

રવિગુપ્ત એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર અત્યંત વિષય ગૃદ્ધ છતે યૌવન ગર્વિતપણે આખી રાત છુટે ચોક ચોટામાં પણ ખાધા ક રતો હતો, ધર્માત્માઓની નિંદા કરતો હતો કે તે બાપડા રસમ શું જાણે? એમ કરતાં એકદા રાત્રી ભોજનથી તેના શરીરમાં ભા વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો તેથી મરીને ત્રીજી નરકે ઉત્પન્ન થયો, અ તેને અનંત કાલ પર્યંત સંસારમાં પર્યટન કરવું પડ્યું. એ વા મુમુક્ષુઓએ અવશ્ય લક્ષ્યમાં લેવી !

अलमित्थपसंगेणं । रक्खिज्ज महव्वयाइं जत्तेणं ॥
अइदुसहमज्जियाइं । रयणाइं दरिद्द—पुरिसुव्व ॥७०॥

પ્રસન્ન થઇ કહેવા લાગ્યો કે એ ધર્મ બહુ સુંદર છે, મને પણ મારા યોગ્ય ધર્મ બતાવો ! એમ કહેવાથી સંગત મુનિએ તેને ઉપદેશ દીધો તેથી તેણે ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. આવી રીતે સજ્જનોએ પણ ભાષા સમિતિવંત થવું ! એ પ્રમાણે સંગત સાધુનો વ્યતિકર કહ્યો.

आहारोवहिसिज्जं । उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं ॥
गिन्हइ अदीणहिअओ । जो होइ स एसणासमिओ ८३

આહાર, ઉપધિ અને ઉપાશ્રય (પ્રમુખ) જે ઉદ્‌ગમ, ઉત્પાદના અને એષણા દોષને વર્જી નિર્દોષ અદીન મતિએ ગ્રહે એવો જે ખપ કરે તે એષણા સમિતિવંત સમજવો. ૧૮૩.

आहार-मित्त-कज्जे । सह सच्चिय जोवलंघइ जिणाणं ॥
कह सेसगुणे धरिही । सुदुद्धरे सो जओ भणियं ॥८४॥

આહારમાત્ર પ્રયોજને જે જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તો પછી તે કાયર સુદુર્ધર બ્રહ્મચર્યાદિ શેષ ગુણોને શી રીતે ધરી શકશે ? જે કારણ માટે કહ્યું છે કે– ૧૮૪.

जिणसासणस्स मूलं । भिरवायरिया जिणेहिं पन्नत्ता ॥
इथ्थ परितप्पमाणं । तं जाणसु मंदसद्धीअं ॥८५॥

જિન શાસનનું મૂળ (તત્વ) એ છે કે મુનિએ નિર્દોષ આહાર ગવેષી લેવો, એમ જિનેશ્વરોએ ફરમાવ્યું છે. એ કાર્યમાં

અનિપુણ, આગમના અજાણનારું, ગર્વિત, કઠોર, સંબંધ વિનાનું તેમજ ગૃહસ્થજનોચિત (હે, રે, આવો, જાઓ, ખાઓ ઇત્યાદિક) વચન—ભાષા મુનિજન બોલે નહિ. ૧૮૧.

न विरुज्झइ लोयट्ठिई । बाहिज्जइ जेण नेय परलोओ ॥
तह निउणं वत्तवं । जह संगयसाहुणा भणियं ॥८२॥

જેમ લોક મર્યાદાનો ભંગ ન થાય, તેમજ પરલોક સંબંધી હિતને બાધા ન પહોંચે, તેમ **સંગત** સાધુની પેરે નિપુણતાવાળું (ડહાપણ ભરેલું) વચન બોલવું. ૧૮૨.

"સંગત સાધુનું ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમાં સિદ્ધાન્તમાં સુનિપુણ મહાગુણવંત **સંગત** નામના સાધુ વર્તે છે, ગુરૂ મહારાજ સાથે વિચરતાં કોઇક નગરમાં આવ્યા. ત્યાં પરચક્રનો ભય થવાનો નિમિત્તના બળથી જાણી ગુરૂએ ગ્લાન સાધુને નિમિત્તે **સંગત** મુનિને તે નગરમાં મૂકી બીજા બધાને અન્યત્ર વિહાર કરાવ્યો. શત્રુઓએ આવી નગરને રૂંધ્યું. સંગત સાધુ નિર્દોષ ઔષધ અને આહાર અર્થે બહાર નીકળ્યા. સેનાનીએ તેમને પૂછ્યું કે તમે ક્યાંથી આવો છો? મુનિએ ક્ષોભ રહિત કહ્યું કે નગર થકી, ત્યારે તે નગર સંબંધી બધી બાતમી મુનિને પૂછવા લાગ્યો. પણ મુનિએ નીડરપણે કહ્યું કે એવી વાત કહેવાનો મુનિનો આચાર નથી. સેનાનીએ ઘણી ધમકી આપી જણાવ્યું કે તમે હેરિક છો, મુનિએ કહ્યું કે અમે હેરિક નથી પણ સાધુ છીએ. પછી સ્પષ્ટ રીતે ક્ષોભ વગર મુનિનો આચાર જણાવવાથી સેનાની

પ્રસન્ન થઇ કહેવા લાગ્યો કે એ ધર્મ બહુ સુંદર છે, મને પણ મારા યોગ્ય ધર્મ બતાવો ! એમ કહેવાથી સંગત મુનિએ તેને ઉપદેશ દીધો તેથી તેણે ગૃહસ્થ યોગ્ય ધર્મ અંગીકાર કર્યો. આવી રીતે સજ્જનોએ પણ ભાષા સમિતિવંત થવું ! એ પ્રમાણે સંગત સાધુનો વ્યતિકર કહ્યો.

आहारोवहिसिज्जं । उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं ॥
गिन्हइ अदीणहिअओ । जो होइ स एसणासमिओ ८३

આહાર, ઉપધિ અને ઉપાશ્રય (પ્રમુખ) જે ઉદ્‌ગમ, ઉત્પાદના અને એષણા દોષને વર્જી નિર્દોષ અદીન મતિએ ગ્રહે એવો જે ખપ કરે તે એષણા સમિતિવંત સમજવો. ૧૮૩.

आहार-मित्त-कज्जे । सह सन्निय जोवलंघइ जिणाणं।
कह सेसगुणे धरिही । सुदुद्धरे सो जओ भणियं ॥८४

આહારમાત્ર પ્રયોજને જે જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તો પછી તે કાયર સુદુર્ધર બ્રહ્મચર્યાદિ શેષ ગુણોને શી રીતે ધરી શકશે ? જે કારણ માટે કહ્યું છે કે– ૧૮૪.

जिणसासणस्स मूलं । भिख्खायरिया जिणेहिं पन्नत्ता॥
इथ्थ परितप्पमाणं । तं जाणसु मंदसद्धीअं ॥८५॥

જિન શાસનનું મૂળ (તત્ત્વ) એ છે કે મુનિએ નિર્દોષ આહાર ગવેષી લેવો, એમ જિનેશ્વરોએ ફરમાવ્યું છે. એ કાર્યમાં

જે મુનિ ખેદ વહે છે તે સંયમ માર્ગમાં મંદ શ્રદ્ધાવાન છે એમ સમજવું. ૧૮૫.

जह नरवइणो आणं । अइक्कमंता पमायदोसेणं ॥
पावंति बंधवहरो–हछिज्जमरणावसाणाइं ॥ ८६ ॥
तह जिणवराण आणं । अइक्कमंता पमायदोसेणं ॥
पावंति दुग्गइपहे । विणिवाय सहस्सकोडीओ ॥८७॥

જેમ નરપતિની આજ્ઞા અતિક્રમનાર લોકો પોતાના પ્રમાદ દોષથી બંધ, વધ, રોધ (કેદ) અને અવયવાદિકના છેદ પ્રમુખ મરણાંત કષ્ટને પામે છે, તેમ જિનેશ્વર પ્રભુની આજ્ઞા અતિક્રમનાર પ્રમાદ દોષથી દુર્ગતિના રસ્તે સહસ્ત્ર કોટિવાર વિનિપાતનેજ પામે છે. ૧૮૬–૧૮૭

जो जहव तहव लद्धुं । गिन्हइ आहारउवहिमाईयं ॥
समणगुणविप्पमुक्को । संसारपवड्ढओ भणिओ ॥८८॥

આહાર, ઉપધિપ્રમુખને જે જેમ તેમ (સ્વેચ્છાથી) પ્રાપ્ત કરી લે છે તે શ્રમણ (નિગ્રંથ) માર્ગથી દૂર છતો સંસારની વૃદ્ધિ કરનાર કહ્યો છે. ૧૮૮

धणसम्म–धम्मरुइमाइयाण । साहूण ताण पणओहं ॥
कंठट्ठियजीएहिं वि । न एसणा पिल्लिया जेहिं ॥ ८९ ॥

તે ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ પ્રમુખ સાધુઓને હું પ્રણામ

કહે છે કે જેમણે મરણાંત કષ્ટ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ એષણા સ-મિતિ વિરાધી નહિ. ૧૮૯

" ધનશર્મ અને ધર્મરૂચિ ચરિત્ર. "

ધનશર્મ એ એક શ્રેષ્ઠિ પુત્ર વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહી ગ્રીષ્મ રૂતુમાં ગુરૂ સાથે વિચરતો હતો તે વખતે અરણ્યમાં અત્યંત તૃ-ષાથી પિડીત થવાથી આગળ ચાલવાને અશક્ત થયો. માર્ગમાં બહુજ ધીમી ગતિથી દૂરતનાં શીતળ જળથી ભરેલી નદી આવી. પરંતુ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તે સચેત જળ પોતે પીધું નહિ. શુભ ધ્યાનથી મરીને તે વૈમાનિક દેવ થયો. અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વભવનો વ્યતિકર જાણ્યો 'મારા મરણથી મુનિઓને ખેદ ન થાઓ' એટલા માટે મુનિઓને વૈક્રિય રૂપથી મળીને તેમને સંતોષિત કર્યા.

ઇતિ ધનશર્મ કથા.

મહાતપસ્વી ધર્મરૂચિ અણગારને એકદા અઠ્ઠમ તપ કરી અરણ્યમાં ચાલતાં પારણે ક્ષુધા તૃષાથી પિડીત થયેલા વન-દેવતાએ દીઠા, તે વનદેવતાએ મનુષ્યનું રૂપ ધારી તે મુનિને કાંજિક આપવા માંડ્યા છતાં પોતાની વિચક્ષણતાથી દેવ માયા જાણીને તે ગ્રહણ કરી નહિ. તેથી પ્રગટ થઇ વનદેવતાએ તે મુ-નિની ભારે પ્રશંસા કરી તો પણ ગર્વરહિત રહેલા તે મુનિ સકળ કર્મને ખપાવી શિવ પદ પામ્યા. એ પ્રમાણે ધર્મરૂચિ અણ-ગારની સંક્ષેપથી વાત કહી.

पडिलेहिऊण सम्मं । सम्मं च पमज्जिऊण वत्थूणि ॥
गिन्हिज्ज निरकविज्ज व । समिओ आयाणसमिईए ९०

આદાન નિક્ષેપણ સમિતિવંત (સાધુ-પુરૂષ) પ્રથમ સમ્યગ્ રીતે દૃષ્ટિ પડિલેહણા કરી પછી પૂંજી પ્રમાર્જીને વસ્તુ ગ્રહણ કરે અથવા નીચે સ્થાપે. ૧૯૦

जइ घोरतवचरणं । असक्कणिज्जं न कीरए इन्हि ॥
किं सक्काविं न कीरइ । जयणा सुपमज्जणाइया ॥९१॥

ન બની શકે એવું ઘોર તપ આચરણ જો ન કરી શકાય તો સુખે બની શકે એવી સુપ્રમાર્જનાદિક જયણા કરવામાં કેમ ઉપેક્ષા કરવી ઘટે ? ૧૯૧

तम्हा उवउत्तेणं । पडिलेहणपमज्जणासु जइयव्वं ॥
इय दोसे सुगुणेसुवि । आहरणं सो मिलज्ज मुणी ९२

તે માટે ઉપયોગ સહિત પ્રતિલેખન પ્રમાર્જન કરવા કાળજી રાખવી. આ સંબંધી ગુણ દોષમાં આર્ય સોમિલમુનિનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૧૯૨

"આર્ય સોમિલમુનિનું ચરિત્ર."

સોમિલ નામના એક મુનિ ગુરૂની આજ્ઞાથી પાત્ર પ્રતિલેખના કરી તે ઉંચાં રાખી કંઈક કાર્ય માટે ગયા હતા. કાર્ય પૂરૂં થયે છતે ભિક્ષા માટે જતાં તે સોમિલને પાત્રાં પુનઃ પ્રતિલેખવાનું

સાધુએ કહેવાથી આ પાત્રાં પ્રમાર્જિત પડિલેહ્યાં છે એમ કહેવાથી તેનાં તેવાં ઉપેક્ષા ભરેલાં વચનથી રૂષ્ટ થયેલા દેવતાએ પ્રગટ થઇ તેને ઉપાલંભ દીધો, તેથી તે પ્રતિલેખન ક્રિયામાં અધિકાધિક સાવધાન રહેવા લાગ્યો. ઇતિ સોમિલમુનિ દૃષ્ટાંત.

आवायाइ–विरहीए । देसे संपेहणाइ परिसुद्धे ॥
उच्चाराइ कुणंतो । पंचमसमियं समाणेइ ॥ ९३ ॥

આપાત, (લોકોનું આવાગમન જ્યાં થતું હોય) તેમજ સંલોક (લોકો દૂરથી દેખી શકે એવાં સ્થળ) ટાળી શુદ્ધ નિર્દોષ સ્થંડિલ ભૂમિમાં વડીનીતિ તથા લઘુનીતિ કરતો સાધુ પાંચમી પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિને આરાધે છે. ૧૯૩

धम्मरुइमाइणो इह । आहरणं साहुणो गयपमाया ॥
जेहिं विसमावइसुवि । मणसावि न लंघिया एसा॥९४॥

ધર્મરૂચિ પ્રમુખ પ્રમાદરહિત સાધુઓનું અત્ર ઉદાહરણ લેવું કે જેમણે વિષમ આપત્તિયોગે મનથી પણ એ સમિતિનું ઉલ્લંઘન કર્યું નથી. ૧૯૪

"ધર્મરૂચિ મુનિનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર."

કોઇક ગચ્છમાં ધર્મરૂચિ નામના મુનિ પ્રતિલેખનક્રિયામાં પ્રાણાન્તે પણ પ્રમાદ કરતા નથી. અન્યદા સંધ્યા સમયે સ્થંડિલ પ્રતિલેખના કરવી ચૂકી જવાથી, રાત્રીમાં લઘુનીતિની શંકા થતાં પોતાના થયેલા પ્રમાદને લઇ જીવદયાની ખાતર

તેના ચોર કરી રહ્યા છે. અને પોતાના આત્માને હર્ષ પામી તેઓને આનંદના રૂપના સમજતો છે. એવા તેના ભાવથી વર્ધમાન એવા ચારિત્ર દેવતાએ પ્રધાન નિરૂપ્યો. એટલે આકાશે સ્થિતિ અગ્નિને ગડીકીથી અનુશંકા લાગી. પછી તરત અંધકાર પસરી જવાથી તે બધી દેવમાયા જાણી મુનિ સ્વપ્રમાદને નિંદતા અને દેવ આદિકથી પણ ગર્વ નહિ ધરતા સંયમમાં તત્પર આત્મધ્યાનપણું વર્તી અનુક્રમે સકળ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધિ પદને પ્રાપ્ત થયા.

ઇતિ ધર્મરૂચિ મુનિ દૃષ્ટાંત.

अकुसलमणो निरोहो । कुसलस्स उईरणं तहेगत्तं ॥
इय निद्दिअमणपसरा । मणगुत्तिं विंति महरिसिणो ॥१५॥

અકુશળ (સાવદ્ય) મનનો નિરોધ અને કુશળ(શુભ) મનનું ઉદીરણ તથા ચિત્તની એકાગ્રતા થાય તેમ પ્રવર્તવું એ મનોગુપ્તિ છે. એમ સકલ વિકલ્પાતીત–નિર્વિકલ્પ સમાધિવંત જિનેશ્વરો કહે છે. ૧૫.

अवि जलहीवि निरुज्झइ । पवणोवि खलिज्जए उवाएणं ॥
मन्ने न निम्मिओ च्चिय । कोवि उवाओ मणनिरोहे १६

ઉપાયવડે સમુદ્રનો રોધ કરી શકાય છે અને પવનને પણ ખાળી (રોકી) શકાય છે; પણ મન નિરોધ કરવાનો કોઇ અદ્ભુત ઉપાય કોઈએ નિર્માણ કર્યો જણાતો નથી. ૧૬.

चिंतइ अचिंतणिज्जं । वच्चइ दूरं वि लंघइ गुरुंपि ॥
गुरुआणवि जेण मणो । भमइ दुरायारमहिलव्व १७

जिणवयणमहाविज्जा। सहाइणो अहव केइ सप्पुरिसा
रुंभंति तंपि विसमिव । पडिमापडिवन्न—सड्ढव्व ॥१९८॥

કેમકે મન નહિ ચિંતવવા યોગ્ય (પરસ્ત્રી પ્રમુખ) વસ્તુને ચિંતવે છે, દૂર જાય છે; સમુદ્ર અને ડુંગરને ઓળંગી જાય છે; અરે મહાન્ પુરૂષોનાં પણ મન દૂરાચારી સ્ત્રીની પેરે ભમ્યા કરે છે. અથવા કેટલાક સત્પુરૂષો જિનવચન રૂપ મહાવિદ્યાની સહાયથી (વિષધરના) વિષની જેમ મનને પણ પ્રતિમા પ્રતિપન્ન (જિનદાસ) શ્રાવકની પેરે નિરૂંધે છે. ૧૯૭–૧૯૮.

" જિનદાસ શ્રાવક ચરિત્ર. "

જિનદાસ શ્રાવક એકદા પોષધ ગ્રહી શૂન્ય ઘરમાં કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યો હતો તેવામાં ત્યાં તેની સ્ત્રી કોઈ અન્ય પુરૂષની સાથે રમવા માટે આવી, અંધારામાં તેણીએ સ્વભર્તાને જાણ્યો નહિ, ખીલાયુક્ત પાયાવાળો પલંગ ઢાળી યથેષ્ટ રમવા લાગી. એક તીક્ષ્ણ ખીલો જિનદાસનાજ પગ ઉપર આવ્યો તે પગને ચીરી ભૂમિમાં પેસી ગયો, તેથી તીવ્ર વેદના થઇ; તે વેદના અદીનપણાથી સહી, પવિત્ર જિનવચનનું અવલંબન કરી શુદ્ધ અધ્યવસાય સહીત કાળ કરી વૈમાનિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા શ્રાવક પણ મનનો આવી રીતે જય કરે તો સાધુ જનોએ એથી અધિક મનોજય કરવો ઘટે છે. ઇતિ જિનદાસ શ્રાવક કથા.

મુનિને (પોતાના સંસાર પક્ષી) માતા પિતાદિક મળ્યા. તેમણે વંદનાદિક કર્યા બાદ આગ્રહ કરી મુનિને પાછા વાળ્યા, માર્ગમાં ચોરોએ તેમને પકડી લુંટી લીધા. ત્યારે પલ્લીપતિને મુનિરાજની માતાએ કહ્યું કે મને છરી આપ કે જેથી રસનાને કાપી નાંખું. પલ્લીપતિએ તેનું કારણ પૂછવાથી તે વૃદ્ધાએ કહ્યું કે મેં જેને સ્તન પાન કરાવેલા આ સાધુએ તમને આવતા જોયા છતાં મને પ્રથમથી નિવેદન કર્યું નહિ. મુનિને તેનું કારણ પૂછતાં મુનિએ કહ્યું કે એવી પણ ગૃહી પ્રસંગ વાર્તા શ્રીજિનેશ્વરોએ નિષેધી છે તો તે જિન વચનનો અનાદર કરી હું સ્વજનનું કાર્ય શી રીતે કરૂં? આ વાતથી પ્રસન્ન થઇ પલ્લીપતિએ સહુને છોડી મૂક્યાં. મુનિ પણ સહુને સદુપદેશ દઇ અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા. એવી રીતે અન્ય મુમુક્ષુઓએ પણ વચનગુપ્તિ આદરવી.

"ઇતિ ગુણદત્ત સાધુ દૃષ્ટાન્ત."

जो दुट्ठगइंदो इव । देहो असंजमेसु वट्टंतो ॥
नाणंकुसेण रुंभइ । सो भन्नइ कायगुत्तित्ति ॥ २ ॥

દુષ્ટ ગજેન્દ્રની પેરે અસંયમ માર્ગમાં પ્રવર્તતા દેહને જ્ઞાન રૂપ અંકુશ વડે દમવામાં આવે તે કાયગુપ્તિ કહેવાય છે. ૨૦૨.

कुम्मुव्व सया अंगे । अंगोवंगाइं गोविउं धीरा ॥
चिट्ठंति दयाहेउं । जह मग्गपवन्नओ साहू ॥ ३ ॥

કૂર્મ (કાચબા) ની પેઠે સદા સ્વદેહમાં

ગોપવી શક્તી ધીર પુરૂષો દયાને માટે માર્ગ પ્રપન્ન સાધુની પેઠે પ્રવર્તે છે. ૨૦૩.

" માર્ગ પ્રપન્ન સાધુ ચરિત્ર. "

કોઇએક મુનિરાજ સાર્થની સાથે વિચરતા હતા, તે સાર્થ ઘાસવાળા સ્થાનમાં પડાવ નાંખી રહ્યો, સાધુને પોતાને રહેવા યોગ્ય સ્થાનક નહિ હોવાથી કષ્ટથી એક પગ રહી શકે એવા નિર્દોષ સ્થળમાં એક પગે ધ્યાનમાં લીન થઇ ઉભા રહ્યા પણ તિલ તુષ માત્ર પણ બીજી ભૂમિ વાપરી નહિ. તેમના સત્ત્વથી તુષ્ટમાન થયેલા ઈંદ્રે પ્રશંસા કરી, તે સાંભળી કોઈક દેવ ચળાવવા આવ્યો, વ્યાઘ્રનું રૂપ ધારી ફાળ મારી મુનિ ઉપર ધસ્યો પણ મુનિ લગારે ક્ષોભ પામ્યા વગર ત્યાંજ ઉભા રહ્યા, તેથી દેવ પ્રગટ થઈ સ્તુતિ કરી ખમાવી સ્વસ્થાનકે ગયો. તો પણ ગર્વ રહિત તે મહામુનિ સ્વધ્યાનમાં સમાહિત રહી સકળ કર્મ ખપાવી મોક્ષપદ પામ્યા. **ઇતિ માર્ગ પ્રતિપન્ન સાધુ દૃષ્ટાંત.**

इय निम्मलवयकलिओ । समिई–गुत्तीसु उज्जुओ साहू
तो सुत्त अथ्थ पोरिसि । कमेण सुत्तं अहिज्जिज्जा ॥४॥

એ પ્રમાણે નિર્મળ વ્રત સહિત સમિતિ ગુપ્તિ પાળવામાં ઉદ્યુક્ત (ઉજમાળ થયેલો) સાધુ સૂત્ર પોરસી અને અર્થ પોરસીના અનુક્રમ પ્રમાણે શાસ્ત્ર સિદ્ધાન્તનો અભ્યાસ કરે. ૨૦૪.

तंमि अहीए विहिणा । विसेसकयउज्जमो तवविहाणे ॥
दव्वाइअपडिबद्धो । नाणादेसेसु विहरिज्जा ॥ ५ ॥

વિધિ પૂર્વક શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યે છતે વિવિધ તરેહ વિધા-નમાં વિશેષે ઉદ્યમવંત બની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવમાં પ્રતિ-બંધ રહિતપણે જૂદા જૂદા દેશોમાં મુનિએ વિચરવું ! તે પ્રતિબંધ દ્રવ્યથી શ્રાવકાદિકમાં, ક્ષેત્રથી નિર્વાત (પવન વગરના) સ્થાના-દિકમાં, કાળથી શરદાદિક રૂતુમાં, અને ભાવથી શરીર અવયવા-દિકમાં જેમકે આ ગ્રીષ્મ રૂતુમાં અહિંજ રહીયે તો શરીરને સુખ રહેશે. મુનિનો એવો આચાર છે કે સર્વત્ર સમભાવ રાખી પ્રતિબં-ધ રહિત વિચરવું. ૨૦૫.

पडिबंधो लहुअत्तं । न जणुवयारो न देसविन्नाणं ॥
नाणाइण अवुट्टी । दोसा अविहारपरकंमि ॥ ६ ॥

(પ્રતિબંધ રહિત પણે) વિહાર નહિ કરવાથી (એકત્ર રહેતાં) રાગદ્વેષાદિક દોષોની ઉત્પત્તિ થાય, સ્વલઘુતા થાય, તેમ-જ લોકોપકાર, દેશ વિજ્ઞાન, તથા જ્ઞાન વૃદ્ધિ થઇ શકે નહિ. ૨૦૬.

गयणंव निरालंबो । हुज्ज धरामंडलं व सव्वसहो ॥
मेरुव्व निप्पकंपो । गंभीरो नीरनाहुव्व ॥ ७ ॥
चंदुव्व सोमलेसो । सूरुव्व फुरंतउग्गतवतेओ ॥
सीहुव्व असंखोभो । सुसीयलो चंदणवणं व ॥ ८ ॥

(આત્મવેદી મુનિ) ગગનની જેમ નિરાલંબી, પૃથ્વી-પેરે સહનશીલ, મેરૂની જેવા નિષ્પ્રકંપ, સમુદ્રની જેવા ગંભીર

દ્રની જેવા સૌમ્ય લેશ્યાવંત, સૂર્યની જેવા સ્ફુરાયમાન ઉગ્ર તે જવાળા, સિંહની પેરે ગંભીર અને ચંદનના વનની જેમ શીતળ પ્રકૃતિવંત હોય. ૨૦૭-૨૦૮.

ણુવ્ર अपडिबद्धो । भारंडविहंगमुव्व अपमत्तो ॥
द्धवहुव्व वयारो । सारयसलिलं व सुद्धमणो ॥९॥

તેમજ મુનિ પવનની પેરે પ્રતિબંધ રહિત વિચરનાર, રંડપંખીની પેરે પ્રમાદ રહિત, મુગ્ધ વધુની પેરે વિકાર વર્જિત, ને શરદ્ જળની પેરે શુદ્ધ હૃદયવાળા હોય. ૨૦૯.

ज्जिज मच्छरं परगुणेसु । तह नियगुणेसु उक्करिसं ॥
णं परिवज्जसु । सुहसीलस्स संसग्गिं ॥ १० ॥

પરગુણમાં મત્સર, તેમજ નિજગુણમાં ઉત્કર્ષ કરવો નહિ, ને સુખ શીલ જનોનો સંસર્ગ (પરિચય) દૂરથીજ ત્યજવો, મતલબ કે તે કદાપિ લગારે કરવો નહિ. ૨૧૦.

ासत्थो ओसन्नो । कुसील संसत्तनीअ अहाछंदो ॥
एहिं समाइन्नं । न आयरिज्जा न संसिज्जा ॥ ११ ॥

પાસથ્થા, ઉસન્ના, કુશીળ, સંસક્ત અને યથાચ્છંદી ાધુએ જિનાજ્ઞાને ઉલ્લંઘી સમાચરેલું કાર્ય આત્માર્થિ સાધુએ તે આદરવું નહિ, તેમજ તેને પ્રશંસવું નહિ! પાસથ્થાદિકનું વરૂપ **પ્રવચન સારોદ્ધાર** પ્રમુખ અન્ય ગ્રંથો થકી જાણી લેવું! ણીને પોતે તેવે પ્રસંગે વિવેકથી વર્તવું. ૨૧૧.

पिज्जं भयं पओसो । पेसुन्नं मच्छरो रईहासो ॥
अरईकलहो सोगो । जिणेहिं साहूण पडिकुट्ठो ॥१२॥

प्रेम, (स्वजनादिकमां) भय, प्रद्वेष, पैशून्य (चाडी) मच्छर, रति (इष्ट संयोगे हर्ष) हास्य, अरति (अनिष्ट संयोगे खेद) कलह, शोक ए सर्वानां साधुओने श्रीजिनेश्वरोए निषेध्यां छे. मतलब के ते दोषो साधुओए सेववा नहि. २१२.

वंदिज्जंतो हरिसं । निंदिज्जंतो करिज्ज न विसायं ॥
न हि नमिअनिंदिआणं । सुगइं कुगयं च विंति जिणा

मुनिजन वंदातां हर्ष न करे, अने निंदा करातां खेद न धरे, केमके नमायेलानी सुगति अने निंदा कराएलानी दुर्गति थाय एवो नियम नथी. एम केहेवानी मतलब ए के मुनिए निंदा, स्तुति करनार, मान अपमान आपनार तेमज स्वजन अने अन्य जनो ए सहु उपर सदाय समदृष्टि राखी विचरवुं, निरंतर अंतरवृत्ति–अंतरलक्ष्य उपयोग राखीने संयम पाळवुं ! २१३.

अप्पा सुगइ साहइ । सुपउत्तो दुग्गइं च दुपउत्तो ॥
तुट्ठो रुट्ठो अपरो । न साहओ सुगईकुगईणं ॥ १४ ॥

आत्माने सन्मार्गमां प्रवर्ताव्याथी ते सद्गति आपे छे अने उन्मार्गमां वर्ताव्याथी दुर्गति आपे छे. बाकी बीजा तुठ्या रुठ्या छतां कंइ सद्गति के दुर्गति आपी शकतां नथी; म

બીજે બહાર નહિ જોતાં અંતરમાંજ જોઇ પોતાનીજ ભૂલો સુધારી શુદ્ધ નિર્મળ થવું એજ ખરૂં નિજ કર્તવ્ય છે. ૨૧૪.

लहुकम्मो चरमतणू । अणंतविरिओ सुरिंद पणओवि
सव्वोवायविहिन्नू । तियलोयगुरू महावीरो ॥ १५ ॥
गोआलमाइएहिं । अहमेहिं उईरिए महाघोरे ॥
जइ सहइ तहा सम्मं । उवसग्गपरीसहे सव्वे ॥१६॥
अम्हारिसा कहं पुण । न सहंति विमोहिअव्व पणकंसा
इअ भावंतो सम्मं । उवसग्गपरीसहे सहसु ॥ १७ ॥

તો આ આત્માર્થે તે થતી પ્રવૃત્તિને શીઘ્ર ત્યાગી દેવી! ૨૧૮

सयलदुहाणावासो । गिहिवासो तत्थ जीव मा रमसु ॥
जं कुसमाइ गिहिणो । उयरंपि दुहेण पूरिंति ॥ १९ ॥

હે જીવ! સકળ દુઃખના નિવાસ રૂપ ગૃહવાસમાં તું રતિ કર માં, કેમકે આ દુષમ કાળમાં ગૃહસ્થો પોતાના ઉદરને પણ દુઃખે ભરે છે. ૨૧૯

जललवचलं जीयं । अथिरा लच्छि विभंगुरो देहो ॥
तुच्छा य कामभोगा । निबंधणं दुक्खलक्खाणं ॥२०॥

ડાભના અગ્ર ઉપર રહેલા જળબિંદુની જેવું ચલિત જીવિત તે તત્ક્ષણમાં પૂરું થઇ જાય છે, તેમજ લક્ષ્મી ચપળ—અસ્થિર છે, દેહ ક્ષણભંગુર છે અને લાખો ગમે દુઃખોને દેનારા વિષય ભોગો તુચ્છ—અસાર છે. ૨૨૦

को चक्कवट्टिरिद्धिं । चइउं दासत्तणं समहिलसइ ॥
को वररयणाइं मुत्तुं । परिगिन्हइ उवलखंडाइं ॥२१॥

ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ મૂકીને દાસપણું કોણ (મૂર્ખ) માંગી લે? અને શ્રેષ્ઠ રત્નોનો ત્યાગ કરીને કોણ પથ્થરના કટકાઓનું ગ્રહણ કરે? ૨૨૧

नेरइआणवि दुक्खं । जिज्झइ कालेण किं पुण नराणं ॥
ता न चिरं तुह होही । दुक्खमिणं मा [illegible]

એમ સમજી પ્રભુ આજ્ઞાથી બહિર્ભૂત એવા અવિશુદ્ધ આલંબનમાં રતિ કરવી નહિ, પણ જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ કરનાર જે જે આલંબન હોય તે તે આલંબન જિનોક્ત વિધિ મુજબ ગ્રહણ કરવું, પણ સ્વમતિ કલ્પના વડે નહિ. ૨૩૬.

જ્ઞાનાદિક વૃદ્ધિકારી આલંબન ક્યાં ક્યાં તે ગ્રંથકાર પોતેજ જણાવે છે.

काहं अछित्तिं अहवा अहीहं। तवोविहाणेण य उज्जमिस्सं
गच्छं च नीई इअ सारइस्सं। सालंबसेवी समुवेइ मुक्खं

તીર્થવ્યુચ્છેદ ન થાય તેમ હું પ્રયત્ન કરીશ, અથવા હું શ્રુત અભ્યાસ કરીશ, તપો વિધાન માટે ઉદ્યમ કરીશ અથવા શાસ્ત્ર નીતિથી ગચ્છની સારવાર કરીશ; એ પ્રમાણે ગુણદાયક આલંબનોને સેવનાર સાધુ મોક્ષને પામી શકે છે. ૨૩૭.

सालंबणो पडंतो । अप्पाणं दुग्गमेवि धारेइ ॥
इय सालंबणसेवी । धारेइ जई असढभावं ॥ ३८ ॥

જેમ દુર્ગમ ખાડ વિગેરેમાં પડતાં વૃક્ષાદિકનું પુષ્ટ આલંબન લેનાર પોતાનો બચાવ કરી શકે છે તેમ પૂર્વોક્ત રૂડાં આલંબનને સેવનાર સાધુ જો અશઠભાવ (નિષ્કપટ વૃત્તિ–નિર્દંભતા) નું સેવન કરે તો તે સ્વપરનું હિત સાધી શકે છે. એ પ્રમાણે પુષ્ટ આલંબનને નિર્માયીપણે સેવવામાં ગુણ જણાવ્યો. ૨૩૮.

જયણા (યતના) વંત અને શાસ્ત્ર વિધિ સંયુક્ત ગીતાર્થવડે અશક્ય પરિહારે જે જીવ વિરાધના થઇ જાય તે અધ્યાત્મ વિશુદ્ધિ યુક્ત હોવાથી તેમને અશુભકર્મની નિર્જરાને માટે થાય। મતલબકે તેવી વિરાધનાથી લાગેલું યતકિંચિત્ કર્મ શીઘ્ર નષ્ટ થઈ જાય જેમકે પ્રથમ સમયે બાંધે બીજે સમયે નિર્જરે અને ત્રીજે સમયે કર્મ રહિત બને. પ્રખર અધ્યાત્મ વિશુદ્ધવંત માટે એવી શાસ્ત્ર મર્યાદા છે. ૨૪૧.

जे जत्तिआ य हेऊ। भवस्स ते चेव तत्तिआ मुक्के॥
गणणाईया लोगा। दुण्हवि पुन्ना भवे तुल्ला॥४२॥

રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન યુક્ત જીવોને જે ભવવૃદ્ધિના હેતુઓ છે તેજ હેતુઓ સમતા ભાવી જ્ઞાન–વિવેકી જનોને મોક્ષને માટે થાય છે. અને તે ભવમોક્ષ સંબંધી હેતુઓની ગણના કરતાં અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશવડે (અન્યૂનાધિક) પૂર્ણ અને પરસ્પર તુલ્ય થાય છે. જીવ અનંત છતાં હેતુ અસંખ્ય કહ્યા તે અધ્યવસાય સ્થાનની અપેક્ષાએ સમજવા. ૨૪૨.

इरियावहियाईया। जे चेव हवंति कंमबंधाय॥
अजयाणं ते चेव ओ। जयाण निव्वाणगमणाय॥४३॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયન પ્રમુખ જે (ક્રિયા) અજયણાવંતને કર્મ બંધ ભણી થાય છે તેજ ક્રિયા જયણાવંતને કર્મ નિર્જરાવડે મોક્ષને માટે થાય છે. ૨૪૩.

एगंतेण निसेहो । जोगेसु न देसिओ विही वा वि ॥
दलियं पप्प निसेहो । हुज्ज विही वा जहा रोगे ॥२४॥

ગમનાગમન, ભોજન, શયનાદિક વ્યાપારોમાં જિનોએ એકાંત નિષેધ કે એકાંત આદેશ કર્યો નથી. પણ જેમ રોગમાં જીવ દ્રવ્યને પામીને વિધિ નિષેધ કરવામાં આવે છે, એટલે અમુકને અમુક પ્રકારના જવરમાં સદ્વૈદ્ય અમુક વસ્તુની છૂટ આપે છે ત્યારે અન્યને જૂદાજ પ્રકારના સંયોગોને લઈ તેવાજ જવરમાં તે વસ્તુનો નિષેધ કરે છે, તેમ અત્ર પણ જિનો તથાવિધ સંઘયણ વિનાના છતાં શાસ્ત્ર અભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત થયેલા સાધુને અતિ આકરાં તપનો નિષેધ કરે છે, અને સ્નિગ્ધ આહારાદિકની આજ્ઞા આપે છે, ત્યારે દૃઢ સંઘયણ વાળા સાધુને આથી તેજ કર્મરોગની ચિકીત્સામાં તેથી જૂદુંજ બતાવે છે. અથવાતો એકજ જીવ દ્રવ્ય આશ્રી દેશ કાલાદિકના ભેદથી કાર્ય ભેદ બતાવે છે. ૨૪૪.

अणुमित्तोवि न कस्सइ । बंधो परवथ्थुपच्चया भणिओ ॥
तहवि य जयंति जइणो । परिणामविसोहिमिच्छंता

કોઈને પરવસ્તુ પ્રત્યય (બાહ્ય અર્થ કારણે) કશો બંધ કે મોક્ષ થતો નથી પણ પોતાના પરિણામથીજ બંધ કે મોક્ષ થાય છે. તોપણ પરિણામ વિશુદ્ધિને ઇચ્છતા મુનીશ્વરો પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિક વિષયોમાં યત્ન કરે છે, તે યુક્તજ છે. ૨૪૫.

जो पुण हिंसाययणे-सु वट्टइ तस्स नणु परीणामो ॥
दुट्ठो न य तं लिंगं । होइ विसुद्धस्स जोगस्स ॥४६॥

અને જે (આપમતિથી) હિંસાદિક કાર્યમાં પ્રવર્તે છે તેનો પરિણામતો દુષ્ટજ સમજવો હિંસાદિક સ્થાનકોમાં વર્તવું એ વિશુદ્ધ પરિણામવંતનું લક્ષણ નથી. ૨૪૬.

पडिसेहो अ अणुन्ना । एगंतेणं न वन्निया समए ॥
एसा जिणाण आणा । कज्जे सच्चेण होअव्वं ॥ ४७ ॥

(જેક) સિદ્ધાન્તમાં એકાંત વિધિ કે નિષેધ ઉપદિશ્યા નથી પણ જે સમયે કરવા યોગ્ય હોય તે કરતાં નિર્દંભ—દંભરહિત વર્તવું એ તો ખાસ જિન આજ્ઞા છે. ૨૪૭

दोसा जेण निरुज्झंति । जेण खिज्जंति पुव्वकंमाइं ॥
सो सो मुक्खोवाओ । रोगावथ्थासु समणं व ॥४८॥

જેનાથી દોષોનો નિગ્રહ થાય એટલે કે દોષોનું શમન થાય, તેમજ પૂર્વકર્મનો ક્ષય (નિર્જરા) થાય, તેને રોગાવસ્થામાં ઔષધ સમાન મોક્ષોપાય સમજવો. ૨૪૮.

बहु—विथ्थर—मुस्सग्गं । बहुयर—मुववाय—विथ्थरं नाउं ॥
जेण न संजमहाणी । तह जयसु निज्जरा जह य ४९

બહુ વિસ્તારયુક્ત ઉત્સર્ગ (વિધિમાર્ગ) ને તથા અતિ બહુ વિસ્તારયુક્ત અપવાદ (નિષેધમાર્ગ)ને જાણી, જેમ સંયમની હાનિ ન થાય, તેમજ જેમ કર્મ નિર્જરા થાય, તેમ હે ભદ્ર! તું પ્રયત્ન કર! ૨૪૯.

सामन्नेणुस्सग्गो । विसेसिओ जो म होइ उववाओ ॥
ताणं पुण वावारे । एस विही वन्निओ सुत्ते ॥ ५० ॥

સામાન્યપણેજ જે માર્ગ કહ્યા હોય તે ઉત્સર્ગ, જેમકે ગોચરી કરવા ગયેલાએ ક્યાંય બેસવું નહિ; અને વિશેષિત કહ્યા હોય તે અપવાદ, જેમકે તપસ્વી, ગ્લાન, (વ્યાધિગ્રસ્ત) તેમજ જરાથી જર્જરિત દેહવાળા સાધુને (તથા પ્રકારના કારણ યોગે) ક્વચિત્ બેસવું પણ કલ્પે. તે ઉત્સર્ગ અને અપવાદનો વ્યાપાર (ઉપયોગ) કરવામાટે શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે વિધિ દર્શાવ્યો છે. ૨૫૦.

उस्सग्गे अववायं । आयरमाणो विराहओ होइ ॥
अववाए पुण पत्ते । उस्सग्ग निसेवओ भईउ ॥५१॥

ઉત્સર્ગ સમયે (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિક અનુકૂલ સંયોગે) જો અપવાદ સેવે તો તે નિષ્કારણ આપમતિથી અપવાદ સેવનાર સંયમ વિરાધક સમજવો. અને અપવાદ અવસર (તથા પ્રકારના પ્રતિકૂલ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિ યોગ) પ્રાપ્ત થયે છતે ઉત્સર્ગ આદરે તેમાં ભજના સમજવી. એટલે કોઈક વિશુદ્ધમાન્ પરિણામવંત તો આરાધક થાય. અને બીજો હીયમાન (પડતા-મલીન) પરિણામવંત વિરાધક થાય. મતલબકે અપવાદ સેવવાની જરૂરજ હોય તેવે પ્રસંગે પ્રભુ આજ્ઞાએ નિષ્કપટપણે તેમ કરતાં હાનિ નથી કેમકે તેનું સાધ્ય તે સંયમનું ગમે તેમ કરીને રક્ષણ કરવામાંજ

સમાય. પણ એવે સમયે કોઇક અતિ ધૈર્યવંત, દેહાદિક જડ વસ્તુ ઉપરનો મોહ ત્યજીને અપવાદને ન પણ સેવે અને વિશુદ્ધ પરિણામથી સંયમનો આરાધક થાય એ વાત પણ સંભવિત છે તેજ વાત ગ્રંથકાર વધારે સ્પષ્ટ કરતા છતા કહે છે. કે– ૨૫૧.

किह होही मइअव्वो । संवयणधीइजुओ समथ्थोओ॥
परिसओ उचचाए । उस्सग्ग निसेवओ सुद्धो ॥५२॥
इअरो उ विराहेई । अममथ्थो जं परीसहे सहिउं ॥
धीइसंवयणेहिं तो । एगयरेणंवि सोहीणो ॥ ५३ ॥

અપવાદના અવસરે ઉત્સર્ગ સેવનારની શીરીતે ભજના સમજવી ? તેનો ખુલાસો એવો છે કે ઉત્તમ (બલિષ્ઠ) સંઘયણ (શરીરનો બાંધો) વાળો, તથા સંયમમાં સ્થિરતા યુક્ત તેમજ પરિસહ ઉપસર્ગ સહન કરવા સમર્થ (બળવાન) તેવા જીન કલ્પાદિક સાધુ જાણી જોઇને અપવાદ સેવવાને બદલે ઉત્સર્ગ સેવે તો કર્મ નિર્જરા કરી શકે. (એટલે આરાધક થઇ શકે.) પણ બીજો સાધુ જે સંયમ સ્થિરતા અને બલિષ્ઠ સંઘયણ-માંથી એક પણ નહિ હોવાથી પરીસહ સહન કરવાને અસમર્થ હોય તે જો અપવાદ સ્થાને સ્વેચ્છાથી ઉત્સર્ગ સેવે તો આર્ત ધ્યાનના યોગે વિરાધક થાય. ૨૫૨–૨૫૩.

गंभीरं जिणवयणं । दुव्विन्नेअं अनिउणबुद्धीहिं ॥
नो मज्झथ्थेहिं इमं । विभावणीयं पयत्तेण ॥ ५४ ॥

અનિપુણ બુદ્ધિવાળાથી બહુ કષ્ટે જાણી શકાય એવાં જિન વચન ગંભીર છે. તેથી રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિ રહિત થઈ આ જિન વચન પ્રયત્નથી વિચારવાં. ૨૫૪.

उस्सग्गववाय-विऊ। गीयथ्थो निस्सिओ अ जो तस्स।
अनिगूहंतो विरियं। असढो सव्वथ्थ चारित्ती॥५५॥

ઉત્સર્ગ અને અપવાદના જાણ એવા ગીતાર્થ અને જે તેવા ગીતાર્થની નિશ્રાયે રહેલા હોય તે સાધુ કપટ રહિત સર્વત્ર સ્વશક્તિ ફોરવીને તપ, સ્વાધ્યાય અને વૈયાવચ્ચને કરતો છતો ચારિત્રવંત લેખી શકાય. ૨૫૫.

रागाइदोसरहिओ। मयण-मयठ्ठाण-मच्छर-विमुक्को॥
जं लहइ सुहं साहू। चिंताविसवेयणारहिओ॥५६॥
तं चिंतासयसल्लिय-हियएहिं कसायकामनडिएहिं॥
कह उवमिज्जइ लोए। सुरवरपहुचक्कवट्टीहिं॥५७॥

રાગાદિ દોષ રહિત, મદન (કામવિકાર), અષ્ટવિધ મદ સ્થાન અને મચ્છર રહિત સાધુ, ચિંતા રૂપ વિષ વેદનાથી મુક્ત છતો જે (અનુપમ) સુખ મેળવે છે તે સુખ સેંકડો ચિંતારૂપ શલ્યથી ભરેલા અને કામ કષાયથી વિડંબિત થયેલા ઇંદ્રો અને ચક્રવર્તી (ના સુખ) સાથે શી રીતે સરખાવી શકાય? મતલબ કે નિર્વિકાર પ્રશાન્ત મુનિના સુખ પાસે વિષય કષાયને વશ વર્તનારા ઇંદ્રાદિકનાં સુખ બિલકુલ નજીવા જણાય છે. ૨૫૬-૨૫૭.

जं लहइ वीयराओ । सुक्खं तं मुणइ सुच्चिय न अन्नो ॥
न हि गत्तासूयरओ । जाणइ सुरलोइयं सुक्खं ॥५८॥

રાગાદિક વિકાર વર્જિત—વીતરાગ જે સુખ અનુભવે છે તે તેજ જાણે છે, બીજો કોઇ જાણી શકતો નથી. વિષ્ટાની ખાડમાં રમનારૂં ભૂંડ સુરલોકનાં સુખ શું જાણે ? મુનિના સ્વાભાવિક—સ્વાધીન સુખ પાસે લોકોનાં કૃત્રિમ અને પરાધીન પૌદ્ગલિક સુખ શા હિસાબમાં છે ? ૨૫૮.

इय सुहफलयं चरणं । जायइ इथ्थेव तग्गयमणाणं ॥
परलोय—फलाइं पुण । सुरनरवर—सिद्धि—सुक्खाइं ५९

જેમનું મન ચારિત્રથી ભાવિત છે તેમને યથોક્ત ચારિત્ર આ લોકમાંજ પ્રગટ (અંતર્ શાન્તિ—પ્રશમાદિ રૂપ) સુખદાયી થાય છે. અને પરલોકમાં ઇંદ્ર, ચક્રવર્તી સંબંધી સુખ તેમજ મોક્ષ સુખ પણ અર્પે છે. ૨૫૯.

अव्वत्तेण वि सामा—इएण तह एगदिणपवन्नेणं ॥
संपइराया रिद्धिं । पत्तो किं पुण समग्गेण ॥६०॥

એક દિવસ માત્ર અવ્યક્ત સામાયક પણ પાળવાથી સંપ્રતિરાજા ત્રણ ખંડની (અર્ધ ભરત ક્ષેત્રની) ઋદ્ધિ પામ્યો, તો સમગ્ર—પૂર્ણ સામાયકનું તો કહેવું જ શું ? આર્ય સુહસ્તિ સૂરિએ પ્રતિબોધિત શ્રી સંપતિરાજાનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૬૦.

એ પ્રમાણે ચારિત્ર શુદ્ધિ અધિકાર પૂર્ણ થયો.

[illegible] ॥
[illegible] ॥६१॥

[illegible] ૨૬૧.

भेओ सामित्तं लिग । संठाण पमाण तहय विसओ य ॥
इंदियगिद्धाण तहा । होइ विवागो अ भणियव्वो ६२

તે ઇંદ્રિયોના ભેદ, પ્રકાર, તેનું સ્વામિત્વ (કયા જીવને કેટલી ઇંદ્રિયો હોય તે) સંસ્થાન (ઇંદ્રિયોનો આકાર), પ્રમાણ (માન), વિષય (ગ્રહણશક્તિ) તેમજ તે તે ઇંદ્રિયોના વિષયમાં ગૃદ્ધ–આસક્ત થયેલાને જે જે ફળ થાય તે કહેવાશે. ૨૬૨.

पंचेव इंदियाइं । लोयपसिद्धाइं सोयमाईणि ॥
दव्विंदिअ भाविंदिअ । भेयविभिन्नं पुणिक्किक्कं ॥६३॥

શ્રોત્ર (કર્ણ) આદિક પાંચજ ઇંદ્રિયો લોક પ્રસિદ્ધ છે, તે પ્રત્યેકના પુનઃ દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય એવા બે ભેદ થઇ શકે છે. ૨૬૩.

अंतो-बहि-निव्वत्ती । तस्सत्ति-सरूवयं च उवगरणं ॥
दव्विंदियमियरं पुण । लद्धुवओगेहिं नायव्वं ॥६४॥

તે ઇંદ્રિયની અંદર અને બહારની રચના તે નિવૃત્તિ અને તેની શક્તિલક્ષણ જે ઉપકરણ તે બન્ને દ્રવ્યેન્દ્રિય જાણવી. અને લબ્ધિ તથા ઉપયોગ વડે ભાવેન્દ્રિય જાણવી. તેમાં જ્ઞાનાવરણી આદિ કર્મના ક્ષયોપશમથી જીવને શબ્દાદિક ગ્રહણ કરવાની શક્તિ સંપજે તે લબ્ધિ, અને તે શબ્દાદિકનો ગ્રહણ પરિણામ એ ઉપયોગ સમજવો. તે બન્ને ભાવેન્દ્રિય છે. ૨૬૪.

पुढवि-जल-अग्गि-वाया । रुक्खा एगिंदिया विणिद्दिट्ठा
किमि-संख-जलूगा-लस--माईवाहाइ य बेइंदि ॥६५॥

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચ એકેન્દ્રિય કહ્યા છે, તેમને એકજ સ્પર્શ ઇંદ્રિય હોય છે. કૃમિ, શંખ, જળો, અળશિયાં અને માતૃવાહ (ચુડેલ) પ્રમુખ બે ઇંદ્રિય જાણવા તેમને સ્પર્શ ઇંદ્રિય અને રસના ઇંદ્રિય એ બે ઇંદ્રિયો હોય છે. ૨૬૫.

कुंथु पिवीलिय पसुया । जूया उद्देहिया य तेइंदी ॥
विच्छु-भमर-पयंगा । मच्छिय-मसगाई चउरिंदि॥६६॥

કુંથુ, કીડી, પસુયા, જૂ, અને ઉદ્દેહી પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ અને ઘ્રાણ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયો છે. વીંછી, ભ્રમર, પતંગ, માંખી, મચ્છર (ડાંસ) પ્રમુખને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ (નાસિકા) અને ચક્ષુ એ ચાર ઇંદ્રિયો હોય છે. ૨૬૬.

मूसग सप्प गिलोइ य । बंभणिया सरड पक्खिणो मच्छा ॥
गो महिस ससय सूयर । हरिण मणुस्सा य पंचिंदी ६७

મુસક (ઉંદર), સાપ, ગિરોળી, ચાંભાણી, સરડા, પંખી, મચ્છ, ગાય, ભેંશ, સસલાં, સુકર, (ભુંડ) હરિણ, મનુષ્યો, દેવતા અને નારકી એ સહુને સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાંચ ઇંદ્રિયો હોય છે. ૬૭.

कायंतकुलकमोल्लग । मसूर अइमुत्तगस्स पुप्फं च ॥
ओसं नारंगं पाणं । अपाणगणिंगणं अगाणं ॥ ६८ ॥

સ્પર્શન ઇંદ્રિય તો અનેક પ્રકારની હોય છે. પ્રમાણમાં શ્રોત્રાદિક સર્વે ઇંદ્રિયો પ્રત્યેક અંતર રચના આશ્રી લાંબી, પહોળી અને જાડી અંગુળના અસંખ્યાતમાં ભાગની હોય છે, તેમાં એટલો વિશેષ છે કે રસનેન્દ્રિય અંગુલ પૃથકત્વ (૨ થી ૯ અંગુલ) અને સ્પર્શનેંદ્રિય શરીર પ્રમાણ વિસ્તારવાળી હોય છે. વિષય ગ્રહણ પ્રમાણ આશ્રી શ્રોત્ર ઇંદ્રિય (ઉત્કૃષ્ટ) બાર યોજન સુધીથી શબ્દ ગ્રહણ કરે છે, ચક્ષુ ઇંદ્રિય કંઇક અધિક લાખ જોજનથી રૂપ ગ્રહણ કરી શકે છે, અને બાકીની ઇંદ્રિયો ઉત્કૃષ્ટ નવ જોજન અંતરિત ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ ગ્રહણ કરે છે. ઉત્કૃષ્ટતઃ તેટલા દૂર રહેલા ઉત્કટ ગંધ રસાદિકને ગ્રહણ કરી શકે છે. ૨૬૯-૨૭૦-૨૭૧.

अंगुलअसंखभागो । मुणंति विसय जहन्नओ मुत्तुं ॥
चरकुं तं पुण जाणइ । अंगुलसंखिज्जभागाओ ॥७२॥

ચક્ષુ ઇંદ્રિય સિવાય બીજી બધી ઇંદ્રિયો જઘન્યતઃ અંગુળના અસંખ્યાતમા ભાગના આંતરે રહેલ વિષયને જાણે છે, અને ચક્ષુ પણ અંગુળના સંખ્યાતમા ભાગના આંતરે રહેલ વિષયને ગ્રહી શકે છે. ૨૭૨.

इय नाय तस्सरूवो । इंदियतुरए सएसु विसएसु ॥
अणवरयधायमाणे । निगिन्हए नाणरज्जूहिं ॥ ७३ ॥

આવી રીતે ઇંદ્રિયોના વિષયનું સ્વરૂપ જાણીને સ્વ

सोएण सुभद्दाई । निहया तह चक्खुणा वणिसुयाई ॥
घाणेण कुमाराई । रसणेण हया नरिंदाई ॥ ७७ ॥

फासिंदिएण वसणं । पत्ता सोमालिया नरेसाई ॥
इक्किकेण वि निहया । जीवा किं पुण समग्गेहिं॥७८॥

श्रोत्र इंद्रियथी सुभद्रादिक, तेमज चक्षुविकारथी वणिक् सुतादिक, घ्राणु इंद्रियथी कुमारादिक अने रसना इंद्रियथी नरेंद्रादिक विनाश पाम्या, तेमज स्पर्श इंद्रियथी सुकुमालिका संबंधी नरेशादिक दुःख पाम्या. ज्यारे एक एक इंद्रियनी परवशताथी जीवो एवी रीते विनाश पाम्या तो पछी पांचे इंद्रियोने समकाळे परवश थइ रहेनारा पामर प्राणिओनुं कहेवुंज शुं ? २७७–२७८.

"दृष्टांत १ लुं"

सुभद्रा पोतानी एक दासी कदाचित् कोइ चतुर गवैयाना गानना रसमां निमग्न थइ मोडी आववाथी ते दासी उपर चीडाणी, सत्य हकिकत कहेवाथी पोते पण ते गायन सांभळवा आतुर थइ. एकदा ते प्रमाणे पोते तक मेळवी तेनुं मनोहर गान सांभळ्युं, पण तेने कद्रूप जाणी पाछळथी तेनी निंदा करवा लागी; ते वात गवैयाए जाणी. ज्यारे सुभद्रानो पति परदेश गयो हतो त्यारे पोतानुं वैर वाळवा माटे तेना गृह समीपे जइ विरहानलथी दग्ध थयेली तेणीने एवुं गान संभळाव्युं के जेथी उन्मत्त प्राय बनी बे बाकणी थइ प्रमादथी नीचे पडीने ते मरण

પામી. એવી રીતે શ્રોત્ર ઇંદ્રિયની પરવશતાથી મૃગલાનું મરણ થયું.

‘ દ્રષ્ટાંત ૨ જું ’

કાંચનપુરમાં વસતા એક શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર જન્મની વેળાએ સુંદર લક્ષણ લક્ષિત છતાં ચપળ નેત્ર વાળો હોવાથી તે સ્ત્રી લોલુપી થશે, એમ કોઇ સામુદ્રિકે કહ્યું હતું, તે પ્રમાણેજ યૌવન વયમાં તે લોલાક્ષ અત્યંત સ્ત્રી લોલુપી બન્યો; તેથી ઘણે ઠેકાણે કુટાતો. છેવટે રાજાની રાણીને જોઇ તેની સાથે વ્યભિચાર સેવવા ઇચ્છા કરવા લાગ્યો, માર્ગમાં જતાંજ બહુ વિડંબના પામ્યો, છેવટે ભુંડા હાલે કમોતે મરી ત્રીજી નરકે ગયો, એ પ્રમાણે ચક્ષુઇંદ્રિયની પરવશતાથી વણિક્સુત પોતાના બન્ને ભવ હારી ગયો.

“ દ્રષ્ટાંત ૩ જું ”

એક રાજપુત્ર અત્યંત ગુણવંત છતાં ઘ્રાણ ઇંદ્રિયના વિષયમાં અતિ લોલુપ હતો. એકદા તેની ઓરમાન માતાએ પોતાના પુત્રને રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય તે માટે કપટથી વિષમય એક ગંધ પુટી તૈયાર કરી, તેને એવી યુક્તિથી ગોઠવી રાખીકે તે રાજપુત્રના હાથમાં આવતાં તરતજ સુંઘીને તે પ્રાણમુક્ત થયો. તે ઘ્રાણ લોલુપતાનું ફળ જાણવું.

“ દ્રષ્ટાંત ૪ થું ”

મિથિલા નગરીમાં વિમળયશા નામે રાજા છે. તે અન્યદા કેવળી ભગવાનને વાંદવા ગયો, ત્યારે કેવળી મહારાજે દેશના

ઇંદ્રિયજન્ય વિષયોમાં ગૃદ્ધ બનેલા મોટા લોકો પણ અહિં બીજાની સેવા કરે છે, વિષમ સંગ્રામાદિકમાં ઉતરે છે, દીન વચન બોલે છે અને પરભવમાં નરકાદિકની નીચી ગતિમાં જાય છે. મતલબ કે વિષય વિવશતાથી જીવ ઉભય-લોકમાં પરાભવ પામે છે. ૨૭૯.

नारयतिरियाय भवे । इंदियविसगाण जाइं दुरकाइं ॥
मन्ने मुणिज्ज नाणी। भणिउं पुण सो वि न समथ्थो८०

ઇંદ્રિયને વશ થયેલા જીવોને નરક તિર્યંચ ગતિમાં જે જે દુઃખો સહવાં પડે છે તે તે ફક્ત સર્વજ્ઞ-કેવળીજ જાણે છે, એમ હું માનું છું; છતાં તેઓ પણ તે દુઃખ કહેવા સમર્થ નથી.૨૮૦.

तो जिणसु इंदियाइं । हणसु कसाए य जइ सुहं महसि
सकसायाण न जम्हा । फलसिद्धि इंदियजएवि ॥८१॥

તેથી જો તું સુખ વાંછતો હોય તો ઇંદ્રિયોનો જય કર અને કષાયોનો નાશ કર! કેમકે ઇંદ્રિયોનો જય કર્યા છતાં પણ કષાયવંત જીવને ફળ સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. ૨૮૧.

कषायजय द्वार.

तेसि सरूवं भेओ । कालो गइमाइणो य भणियव्वा ॥
पत्तेयं च विवागो । रागदोसत्तभावो अ ॥ ८२ ॥

તે કષાયોનું સ્વરૂપ, તેમના ભેદ, તેમનો સ્થિતિ-કાળ,

પિતાએ પણ એજ પવિત્ર માર્ગ આદર્યો અને તે રસલોલુપી બાળ રાજ્યપદ પામી માંસ લોલુપી બની, રૌદ્ર ધ્યાનથી મરી, સાતમી નરકે ગયો. ત્યાંથી અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરશે. એવી રીતે રસલોલુપતા વડે તે પાપી બાળ બહુ દુઃખી થયો.

" દૃષ્ટાંત ૫ મું "

વસંતપુરમાં જીતશત્રુરાજા પોતાની રાણી સુકુમાલિકાના કોમળ સ્પર્શમાં અતિ આસક્ત થયો છતો રાજ્ય કાજની ઉપેક્ષા કરી બેઠો. તેથી મંત્રીએ તેને પદભ્રષ્ટ કરી તેના પુત્રને તખ્તનશીન કર્યો. મહાટવીમાં ચાલતાં રાણી ભૂખી તરસી થઇ તેથી રાજાએ મોહવશાત્ સ્વજંઘા ચીરીને પોતાના માંસાદિકથી તેણીને પરિતૃપ્ત કરી, તોપણ અંતે તેણીએ રાજાને છેહ દીધો. રાણી પણ વિવિધ વિડંબનાપાત્ર થઇ; એવી રીતે સ્પર્શન ઇંદ્રિયને આધીન બની રાજા રાણી બન્ને દુઃખી થયા. આ પ્રમાણે એક એક ઇંદ્રિયને વશ પડનાર પ્રાણિઓના બહુ બૂરા હાલ થાય છે. પતંગ, ભંગ, મીન, મચ્છ, હાથી અને હરણ પ્રમુખ પણ એકેક ઇંદ્રિયને આધિન બની મરણાંત કષ્ટ પામે છે, તો સમકાલે સમગ્ર ઇંદ્રિયોને વશ થનાર જીવોને થતી અને થનારી દુઃખ દંદોળીનું કહેવુંજ શું ? એમ સમજી ચતુર નરોએ ચેતી જવું અને સંતોષવૃત્તિ ધારી જ્ઞાન દોરીથી મન મર્કટને બાંધી સ્વવશ કરી ઇંદ્રિય જય કરવો !

सेवंति परं विसमं । विसंति दीणं भणंति गरूया वि ॥
इंदियगिद्धा इहइं । अहरगयं जंति परलोए ॥ ७९ ॥

ઇંદ્રિયજન્ય વિષયોમાં ગૃદ્ધ બનેલા મોટા લોકો પણ આદિ બીજાની સેવા કરે છે, વિષમ સંગ્રામાદિકમાં ઉતરે છે, દીન વચન બોલે છે અને પરભવમાં નરકાદિકની નીચી ગતિમાં જાય છે. મતલબ કે વિષય વિવશતાથી જીવ ઉભય-લોકમાં પરાભવ પામે છે. ૨૭૯.

नारयतिरियाय भवे । इंदियविम्मगाण जाइं दुक्खाइं ॥
मन्ने मुणिज्ज नाणी । भणिउं पुण सो वि न समत्थो॥८०

ઇંદ્રિયને વશ થયેલા જીવોને નરક તિર્યગ ગતિમાં જે જે દુઃખો સહવાં પડે છે તે તે ફક્ત સર્વજ્ઞ-કેવળીજ જાણે છે, એમ હું માનું છું; છતાં તેઓ પણ તે દુઃખ કહેવા સમર્થ નથી. ૨૮૦.

तो जिणसु इंदियाइं । हणसु कसाए य जइ सुहं महसि
सकसायाण न जम्हा । फलसिद्धि इंदियजएवि ॥८१॥

તેથી જો તું સુખ વાંછતો હોય તો ઇંદ્રિયોનો જય કર અને કષાયોનો નાશ કર! કેમકે ઇંદ્રિયોનો જય કર્યા છતાં પણ કષાયવંત જીવને ફળ સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. ૨૮૧.

कषायजय द्वार.

तेसि सरूवं भेओ । कालो गइमाइणो य भणियव्वा ॥
पत्तेयं च विवागो । रागद्दोसत्तभावो अ ॥ ८२ ॥

તે કષાયોનું સ્વરૂપ, તેમના ભેદ, તેમનો સ્થિતિ-કાળ,

...અને તેમની ગતિ પ્રમુખ. તેમજ પ્રત્યેક તેમનો કર્મ વિપાક
...અને તેમનું રાગદ્વેષપણે થતું પરિણમન એ સર્વ વિષયો આ
...આવેલા છે. પ્રથમ કષાય રાગનો વ્યાપાર કહે છે. ૮૨.

...कम्मं कम्मं भवो वा। कम्माओ णिं जओ कम्मागाओ॥
...ण्णाणं। मलं कोसाइणो अ ते अ॥ ८३॥

પચ્ચખ્ખાણ—નિયમમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી અપ્રત્યાખ્યાની, સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિમાં પ્રતિબંધ કરે તેથી પ્રત્યાખ્યાની અને ચારિત્રીને પણ ક્ષણવાર ઉદય ભાવ દેખાડે એવા મંદતાને પ્રાપ્ત થયેલા કષાયને સંજ્વલનના નામથી ઓળખાવ્યા છે. ૨૮૫.

जल-रेणु-पुढवि-पव्वय—राईसरिसो चउव्विहो कोहो ॥
त्तिणिस लया कट्ठ-ट्ठिय—सेल-थंभोवमो माणो ॥८६॥

જળ, રેણુ (રજ) પૃથ્વી, અને પર્વતમાં પડેલી રે (ફાટ) સમાન અનુક્રમે ચાર પ્રકારનો સંજ્વલનાદિક ક્રોધ તેમજ માન, તૃણની શળી, કાષ્ટ, અસ્થિ (હાડ) અને પથ્થર થંભ જેવો છે. મતલબ કે તે અનુક્રમે અધિક અધિક વખ રહેનાર હોવાથી દૃઢ છે. ૨૮૬.

मायावलेहि-गोमुत्ति—मिंढसिंग-घणवंसमूलसमा ॥
लोहो हलिद्द-खंजण—कद्दम-किमिरागसामाणो ८७

અવલેહિ (વાંસની છાલ), ગોમૂત્ર, મિંઢશૃંગ, (મેંઢાનુ શીંગડું) અને ઘણા મજબૂત વાંસના મૂળ સમાન માયા છે. તેમ લોભ હળદર, ખંજન (કાજળ), કર્દમ (ગાડાનો મળ) અ કૃમિ રાગ (કિરમીજીયા રંગ) જેવો છે. ૨૮૭.

परक्क-चउमासि-वच्छर—जावज्जीवाणुगामिणो भणिया
देव-नर-तिरिय-नारय—गइसाहणहेयवो नेया ॥८८॥

જો તું જિન મતને જાણતો હોય તો ધર્મ, અર્થ કામ (ભોગ) નો નાશ કરનાર સેંકડો દુઃખને દેનાર અને સંસારની પરંપરા વધારનાર ક્રોધ કરીશ નહિ ! ૨૯૨.

इह लोइ च्चिय कोवो । सरीरसंताव-कलह-वेराइं ॥
कुणइ पुणो परलोगे । नरगाइसु दारुणं दुक्खं ॥९३॥

ક્રોધ આ લોકમાં ખરેખર શરીર સંતાપ, કલહ અને વૈરભાવ કરાવે છે, અને પરલોકમાં નરકાદિક દારૂણ (અતિ આકરૂં) દુઃખ આપે છે. ૨૯૩.

खंती सुहाण मूलं । मूलं धम्मस्स उत्तमा खंती ॥
हरइ महाविज्जा इव । खंती दुरियाइं सयलाइं ॥ ९४ ॥

(ત્યારે ક્રોધના પ્રતિકાર રૂપ) ક્ષમા સુખનું મૂળ છે. જિનોક્ત ઉત્તમ ક્ષમા ધર્મનું મૂળ છે, તેમજ તે મહા વિદ્યાની પેરે સકળ દુરિત પાપ–દોષ તે દૂર કરે છે. ૨૯૪.

कोवंमि खमाए वि य । चंकारिय खुड्डओ अ आहरणं॥
कोवेण दुहं पत्तो । खमाइ नमिओ सुरेहिंपि ॥९५॥

ક્રોપ કરવામાં અને ક્ષમા ગુણ આદરવામાં અચ્ચંકારિત ભટ્ટિકા (અચ્ચંકારી ભટ્ટા) તથા નાગદત્ત ક્ષુલ્લક (કૂરગડૂ) પ્રમુખનાં દૃષ્ટાંત છે. તેઓ ક્રોપથી દુઃખ પામેલ છે, અને ક્ષમાથી દેવતાઓએ પણ તેમને પ્રણામ કરેલ છે. ૨૯૫.

" અચ્ચંકારી ભટ્ટાનું ચરિત્ર. "

અચ્ચંકારી ભટ્ટા એ એક શ્રેષ્ઠિની પુત્રી હતી. પોતાનું વચન ઉલ્લંઘન ન કરે એવા ગૃહસ્થ (પ્રધાન) સાથે પરણી, દિવસ અસ્ત થયા બાદ ગમે તેમ થાય તો પણ ઘર બહાર નહિ જવા પોતાના પતિને જણાવવાથી તે તે પ્રમાણેજ કરતો હતો. છતાં એક દિવસે પ્રધાનને રાજાએ રોકી રાખવાથી તે વખતસર આવી શક્યો નહિ, તેથી બહુ કુપિત થઇ સ્વપતિનો ત્યાગ કરી પોતે ચાલી ગઇ, માર્ગમાં ચોર પ્રમુખથી બહુ દુઃખ પામી, પછી ધાતકી પ્રદેશમાં વેચાઇ જ્યાં મનુષ્યના લોહીથી વસ્ત્ર રંગાતાં. ત્યાં ક્વચિત કોઇ સ્વજન આવી ચડવાથી તેણે તેણીને તે દુઃખમાંથી કોઇ રીતે મુક્ત કરી. આવા કડવા અનુભવ પછી તેણીને બહુજ સમતા આવી. ક્ષમાગુણ તેણીમાં એટલો બધો વૃદ્ધિ પામ્યો કે ઇંદ્રે પણ તેણીની પ્રશંસા કરી. ઉત્તમ **સમતા** યોગે પોતાની જીંદગી સુધારી તે સુખી થઇ.

" ક્ષુલ્લક સાધુ દૃષ્ટાંત "

ક્ષુલ્લક સાધુ ક્વચિત ભિક્ષા નિમિત્તે ગયો હતો, ત્યાં અનુપયોગથી એક મંડૂકી (દેડકી) તેના પગ નીચે કચરાઇ ગઇ. તે વાત અન્ય સાધુએ પુનઃ પુનઃ જણાવ્યાથી કોપ પ્રજ્વલિત થઇ ક્ષુલ્લક તે સાધુને મારવા જતાં વચમાં રહેલા સ્તંભ સાથે ભટકાયો અને તેનાં મર્મ સ્થાને વાગવાથી મરણ પામી જ્યોતિષ્ક દેવ થયો. પછી સર્પનાં કુળમાં અવતર્યો, ત્યાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાની ભૂલ સમજી, સુધારીને સમતા યુક્ત કાળ કરી **નાગદત્ત** નામે રાજપુત્ર થયો.

" કુરગડુ સાધુ દ્રષ્ટાંત."

કુરગડુ સાધુ મહા વૈરાગ્યવંત છતા બહુ ક્ષુધા યોગે દિવસમાં બે ત્રણ વાર નિર્દોષ આહાર વાપરતા હતા, ઉપવાસ પ્રમુખ તપ કરી શકતા નહિ. એકદા આહાર લાવી તપસ્વી સાધુને પોતે નિમંત્રણ કર્યું, તે તેમણે નહિ સ્વીકારતાં તે સાધુના પાત્રમાં થુંક નાંખ્યું. કુરગડુ મુનિ મનમાં સમતા સહિત તે વાપરી ગયા. ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમાને આદર કરતાં નિર્મળ ધ્યાન યોગે તે કેવળ જ્ઞાન પામી સકળ કર્મ બંધનથી મુક્ત થઇ મોક્ષે સધાવ્યા.

जाइ-कुल-रूव-बल-सुअ—लाभ-तव-सिरिय-अट्ठहा माणो
जाणिय परमत्थेहिं । मुक्को संसारभीरूहिं ॥ ९६ ॥

પરમાર્થના જાણ, ભવ ભીરૂ જનો આઠ પ્રકારનો મદ ત્યજે છે: જાતિ, કુળ, બળ, શ્રુત, લાભ, તપ, અને લક્ષ્મી સંબંધી અભિમાન—ગુમાન તેઓ કરતા નથી. ૨૯૬.

अन्नयरमओम्मत्तो । पावइ लहुअत्तणं सुगुरूओवि ॥
विबुहाण सोयणिज्जो । बालाणवि होइ हसणिज्जो ॥९७॥

ઉક્ત મદ પૈકી કોઇ મદથી ઉન્મત્ત બનેલો જીવ ગમે તેવો ગુણી હોય તો પણ લઘુતાને પામે છે, પંડિતોને શોચવા યોગ્ય અને બાળકોને પણ હસવા યોગ્ય બને છે. ૨૯૮.

जइ नाणाइ मओ वि हु । पडिसिद्धो अट्ठमाणमहणेहिं
तो मेस मयट्ठाणा । पडिहरियव्वा पयत्तेण ॥९८॥

પશ્ચાત્તાપ કરી પુનઃ પ્રવ્રજિત થઈ ભરત ભૂપતિનું નાટક ભજવતાં તે કેવળજ્ઞાન પામ્યો.

सामन्नमणुचरंतस्स । कसाया जस्स उक्कडा हुंति ॥
मन्नामि उच्छुपुप्फं व । निप्फलं तस्स सामन्नं ॥१३॥

ચારિત્રને સેવન કરનાર જે સાધુના કષાય ઉત્કટ (પ્રબળ) વર્તતા હોય તેનું ચારિત્ર શેલડીના ફૂલ જેવું નિષ્ફળ છે એમ સમજવું. ૩૧૩.

जं अज्जियं चरित्तं । देसूणाए वि पुव्वकोडीए ॥
तं पि कसाइय मित्तो । हारेइ नरो मुहुत्तेण ॥ १४ ॥

કંઇક ન્યૂન ક્રોડ પૂર્વ પર્યંત ચારિત્ર પાળી જે લાભ ઉપાર્જ્યો હોય તે પણ એક મુહૂર્ત (બે ઘડી) માત્ર કષાયિત પરિણામથી સાધુ હારી જાય છે. ૩૧૪.

जइ उवसंतकसाओ । लहइ अणंतं पुणो।वि पडिवायं
न हु मे वीससियव्वं । थोवेवि कसाय सेसंमि ॥१५॥

જ્યારે એકાદશ ગુણસ્થાનવર્તી ઉપશાન્ત કષાયવંત સાધુ પણ પુનઃ અનંત ભવ ભ્રમણ રૂપ પ્રતિપાતને પામે છે, ત્યારે જેને સમસ્ત કષાય ઉપશાન્ત થયા નથી એવા તમારે તો થોડા પણ કષાય ઉદયમાં જણાતા હોય, ત્યાં સુધી તેનો વિશ્વાસજ રાખવો યોગ્ય નથી. કેમકે તે કષાયનો નિગ્રહ નહિ કરવાથી તેને વધતાં વાર લાગતી નથી. ૩૧૫.

पढमाणुदए जीवो । न लहइ भवसिद्धिओ वि संमत्तं ॥
बीआण देसविरइं । तइआणुदयंमि चारित्तं ॥ १६ ॥

પ્રથમના (અનંતાનુબંધી) કષાયનો ઉદય છતે ભવસિદ્ધિક (મોક્ષ ગામી થનાર) જીવ પણ સમ્યક્ત્વ પામતો નથી. બીજા (અપ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે દેશવિરતિ ચારિત્ર પામતો નથી. અને ત્રીજા (પ્રત્યાખ્યાની) કષાયનો ઉદય છતે સર્વ વિરતિ ચારિત્ર પામી શકતો નથી. ૩૧૬.

सव्वेवि अ अइयारा । संजलणाणं तु उदयओ हुंति ॥
मूलछिज्जं पुण होइ । बारसण्हं कसायाणं ॥ १७ ॥

ચારિત્રમાં સર્વ કોઇ અતિચાર સંજ્વલન કષાયના ઉદય થકીજ હોય છે. અને બાકીના બાર (અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યા૦ પ્રત્યા૦) કષાયોના ઉદયે તો મૂળ છેદ્ય (સર્વથા ચારિત્ર ઉચ્છેદક) દોષ લાગે છે. ૩૧૭.

जं पिच्छसि जियलोए । चउगइ-संसार-संभवं दुक्खं ॥
तं जाण कसायफलं । सुक्खं पुण तज्जयस्स फलं ॥१८॥

જીવ લોકમાં (જગત્માં) ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવાથી ઉત્પન્ન થતું જે જે દુઃખ તું દેખે છે તે તે ક્રોધાદિક કષાયનુંજ ફળ સમજ ! તેમજ સમસ્ત જીવોમાં તું જે જે સુખ દેખે છે તે તે કષાય નિગ્રહનું ફળ સમજ ! ૩૧૮.

तं वत्थुं मुत्तव्वं । जं पइ उप्पज्जए कसायग्गी ॥
तं वत्थुं घित्तव्वं । जथ्थोवसमो कसायाणं ॥ १९ ॥

એમ સમજી જે વસ્તુ પ્રત્યે (જેને આશ્રી) કષાય અગ્નિ ઉપજે તે વસ્તુ તજી દેવી અને જ્યાં અથવા જેથી કષાય શાન્ત-ઉપશાન્ત થાય ત્યાં અથવા તે વસ્તુનો જરૂર આશ્રય લેવો. ૩૧૯.

एसो सो परमथ्थो । एयं तत्तं तिलोयसारमिणं ॥
सयलदुहकारणाणं । विणिग्गहो जं कसायाणं ॥२०॥

તેજ આ પરમાર્થ છે, આજ તત્ત્વ છે, તેમજ ત્રણલોકમાં સાર આજ છે, કે સકળ દુઃખના કારણ રૂપ કષાયોનો વિશેષે કરીને નિગ્રહ કરવો. ૩૨૦.

माया लोभो रागो । कोहो माणो अ वन्निओ दोसो ॥
निज्जिणसु इमे दुन्निवि । जइ इच्छसि तं पयं परमं २१

માયા અને લોભ રાગ રૂપ છે તથા ક્રોધ અને માન દ્વેષ રૂપ છે, એમ શાસ્ત્રકારે કહેલું છે, તેથી જો તું પરમ પદને ઇ-ચ્છતો હોય, તો તે રાગ અને દ્વેષ ઉભયને સમસ્ત પ્રકારે જીતી લે! ૩૨૧.

ससुरासुरंपि भुवणं । निज्जिऊणं वसीकयं जेहिं ॥
ते राग-दोस-मल्ले । जयंति जे ते जए सुहडा ॥२२॥

જેમણે (જે રાગ અને દ્વેષે) સુરાસુર સહિત આખા ભુવનને જીતી વશ કરી લીધું છે, તે રાગ દ્વેષ રૂપ મલ્લોને જે જીતે છે, તેજ જગતમાં ખરા સુભટ છે. ૩૨૨.

रागो अ तत्थ तिविहो । दिठ्ठिसिणेहाणुराय-विसएसु ॥
कुप्पवयणेसु पढमो । बीओ सुअ-बंधु-माईसु ॥ २३ ॥

તેમાં રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે, ૧ દૃષ્ટિરાગ, ૨ સ્નેહરાગ, અને ૩ કામ રાગ. પ્રથમ (દૃષ્ટિરાગ) શાક્યાદિ કુપ્રવચન (કુશાસ્ત્ર) વિષે; બીજો (સ્નેહ રાગ) પુત્ર બંધુઓ પ્રમુખમાં સમજવો. ૩૨૩.

विसयपडिबंधरूवो । तइओ दोसेण सह ओदाहरणा ।
लच्छीहर-सुंदर-अरिह–दत्त-नंदाइणो कमसो ॥ २४ ॥

ત્રીજો (કામરાગ) વિષય પ્રતિબંધ (ગૃદ્ધતા) રૂપ જાણવો. આવી રીતના ત્રણ પ્રકારના રાગ તથા દ્વેષ ઉપર લક્ષ્મીધર, સુંદર, અર્હદત્ત અને નંદાદિક અનુક્રમે ઉદાહરણ રૂપ સમજવા. ૩૨૪.

" લક્ષ્મીધરાદિક સંક્ષિપ્ત ઉદાહરણ. "

કોઇ એક શ્રેષ્ઠીને લક્ષ્મીધર પ્રમુખ ચાર પુત્રો હતા. શ્રેષ્ઠીનું કુટુંબ ધર્મ વાસિત હતું. કિંતુ ઉક્ત ચારે પુત્રો મોહના અંગજ દૃષ્ટિરાગ, સ્નેહરાગ, કામરાગ તેમજ દ્વેષને વશ થઇ જવાથી

[illegible]

सत्तू विसं पिसाओ । वेयालो हुयवहोवि पज्जलिओ ॥
तं न कुणइ जं कुविआ । कुणंति रागाइणो देहे ॥२५॥

शत्रु, विष, पिशाच, वेताल तेमज प्रज्वलित अग्नि आदि पण तेवा अनर्थो करीने न करी शके के जेवा अनर्थ कुपित थएला रागादि दोषो करे छे. ३२५.

जो रागाईण वसे । वसंमि सो सयलदुक्खलक्खाणं ॥
जस्स वसे रागाई । तस्स वसे सयलसुक्खाइं ॥ २६ ॥

जे रागादिक दोषोने परवश छे ते सकळ दुःखोने परवश छे, अने जेज रागादिक जेमने वश छे तेमने समस्त सुख वश छे, एम समजवुं. ३२६.

पुव्वुत्तगुणा सव्वे । दंसणचारित्तसुद्धिमाईया ॥
हुंति गुरुसेवणच्चिय । गुरुकुलवासं अओ वुच्छं २७

पुर्वोक्त दर्शन शुद्धि, तथा चारित्र शुद्धि प्रमुख समस्त गुणो गुरु महाराजनी सेवाथीज प्राप्त थाय छे माटे हवे गुरु कुल-वास संबंधे कहीश. ३२७.

गुरुकुलवास द्वार.

को य गुरू को सीसो । के य गुणा गुरुकुले वसंतस्स ॥
तप्पडिवक्खे दोसा । भणामि लेसेण तथ्थ गुरू ॥२८॥

(તેમાં) ગુરૂ કેવા ગુણવંત હોય ! શિષ્ય કેવો ગુણપાત્ર જોઇયે ! ગુરૂકુળમાં વસતાં કયા કયા ગુણ સંભવે ! તેમજ ગુરૂકુલવાસમાં નહિ વસતાં આપમતિએ એકલા ફરવાથી કયા કયા દોષ સંભવે ! તે લેશમાત્ર કહું છું તેમાં પણ ગુરૂ મહારાજ કેવા ગુણવંત હોય તેનો ખુલાસો આ પ્રમાણે છે. ૩૨૮.

विहिपडिवन्नचरित्तो । गीयथ्थो वच्छलो सुसीलो य॥
सेवि य गुरुकुलवासो । अणुअत्तिपरो गुरू भणिओ

યથાવિધ ચારિત્ર પ્રતિપન્ન, ગીતાર્થ, વાત્સલ્યવંત, સુશીળ, ગુરૂકુલવાસ સેવી, અને શિષ્યાદિકના આશયને સમજી હિત ચાહનારા ગુરૂ મહારાજ હોય. ૩૨૯.

देस-कुल-जाइ-रूवी । संघयण-धिई-जुओ अणासंसी ॥
अविकत्थणो अमाई । थिर परिवाडी गहिअवक्को ३०
जियपरिसो जियनिद्दो । मज्झथ्थो देसकालभावन्नू ॥
आसन्नलद्धपइभो । नाणाविहदेसभासन्नू ॥ ३१ ॥
पंचविहे आयारे । जुत्तो सुत्तथ्थ-तदुभयविहन्नू ॥
आहरण-हेउ-उवणय—नय-निउणो गाहणा कुसलो ॥३२॥

ક્ષેત્ર સાધુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે; ઇત્યાદિક ચિંતવવું, આ આહારાદિ વસ્તુ મને હિતકર છે કે નહિ, ઇત્યાદિ વિચારવું.

(૮) બાળ, ગ્લાન, બહુશ્રુતાદિના નિર્વાહ યોગ્ય ક્ષેત્ર ગ્રહણ, વર્ષા ઋતુમાં જંતુઘાતાદિ નિવારણાર્થે પીઠ ફલકાદિ ગ્રહણ, યથા સમયેજ સ્વાધ્યાય, પ્રતિલેખન, ભિક્ષાચર્યા તથા ઉપધિ યાચના-ગ્રહણ, વડિલ સાધુ પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનય બહુમાન પ્રમુખ કરવું. **એવી રીતે પ્રત્યેકે ચાર ચાર પ્રકારે આચાર્ય સંપદાના આઠ ચોક બત્રીસ ભેદ કહ્યા.**

હવે ચાર પ્રકારની વિનય પ્રતિપત્તિ જણાવે છે.

૧ તપ સંયમ પ્રમુખ કરવા, કરાવવા અને અનુમોદવાં રૂપ આચાર વિનય. ૨ સૂત્રવાચના વ્યાખ્યાનાદિ રૂપ શ્રુત વિનય, ૩ મિથ્યા દૃષ્ટિ જનોને સમ્યક્ત્વ ધર્માદિ પમાડવા રૂપ વિક્ષેપણા વિનય. ૪ વિષય કષાયથી દોષિત જીવને તે તે દોષથી નિવર્તાવવા રૂપ દોષ નિર્ઘાતનાનો વિનય.

कालाइदोसवसओ । इत्तो इक्काइगुणविहीणोवि ॥
होइ गुरू गीयथ्थो । उज्जुत्तो सारणाईसु ॥ ३५ ॥

દુષમાકાલાદિક દોષ થકી ઉપર કહેલા ગુણોમાંથી એકાદિ ગુણ હીન છતાં ગચ્છ (સમુદાય) ને સારણા, વારણાદિક શિક્ષા દેવામાં સાવધાન રહેનારા ગીતાર્થ ગુરૂ સમજવા. ૩૫.

जीहाए वि लिहंतो । न भद्दओ जथ्थ सारणा नथ्थि ॥
दंडेणवि ताडंतो । स भद्दओ सारणा जथ्थ ॥ ३६ ॥

જે ગુરૂ સ્વશિષ્ય વર્ગને જીભથી ચાટતા છતા સારણાદિક કરતા નથી તે ગુરૂ કલ્યાણકારી (રૂડા) નથી, અને જે સારણાદિક કરે છે તે દંડવડે શિષ્યને શિક્ષા કરતા હોય તો પણ તે રૂડો છે. ૩૩૬.

जह सीसाइ निकिंतइ । कोइ सरणागयाण जंतूणं ॥
तह गच्छमसारंतो । गुरु वि सुत्ते जओ भणियं ॥३७॥

જેમ કોઇ મહા પાપી શરણાગત જીવોના મસ્તક કાપી નાખે તેમ ભવ ભયથી શરણે આવેલા સાધુઓને જે સારણાદિક કરતા નથી તે પણ સૂત્રમાં તેવોજ કહ્યો છે. જેવી રીતે કહ્યું છે કે—૩૩૭.

जणणीए अनिसिद्धो । निहओ तिलहारओ पसंगेणं ॥
जणणी वि थणच्छेयं । पत्ता अनिवारयंतीओ ॥३८॥

માતાએ નહિ નિષેધેલો તિલ ચોરનાર પુત્ર વિનાશ પામ્યો, તેમજ તેવાજ કાર્યથી પુત્રને નહિ નિવારનારી માતાના પણ સ્તન કપાયા. ૩૩૮.

"વિધવાપુત્ર ઉદાહરણ"

એક વિધવા માતાનો પુત્ર બાલ્યવયમાં સ્નાન કરી ભીને શરીરે વસ્ત્ર રહિત ઘર બહાર જતાં માર્ગમાં કોઈ વણિગ્‌ની દુકાન

પાસે તલના ઢગલામાં આફળાઇ પડયો, તેથી ઘણા તલ તેના શરીરે ચોટી ગયા, તે લઇને ઘરે આવી પોતાની માતાને તે વાત જણાવતાં તેણીએ એ વાતમાં ટેકો આપ્યો, પણ નિષેધ કર્યો નહિ; તેથી તે નિરંતર ચોરી કરતાં શીખ્યો. છેવટ તેમાં પકડાઇ જવાથી તેને મોતની શિક્ષા થઇ, તે પહેલાં પોતાની માતાને મળવા ઇ-ચ્છા જણાવવાથી પૂરતા જાપ્તાથી તેને તેની માતા પાસે લઇ જ-વામાં આવ્યો. માતાની પાસે પોતે છરી માગી કે તરત તે તેણી-એ આપી, એટલે તેજ છરીથી તેણીનાં બંને સ્તન તેણે કાપી નાંખ્યા. લોકોએ તેનું કારણ પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે આ માતા મારી વેરણ થઇ છે, કેમકે જો તેણીએ મને ચોરી કરતાં નિવાર્યો હોત તો મારી આવી દશા થાત નહિ. અવળી શિખામણથીજ મારા બુરા હાલ થયા છે.

इय अनिवारयदोसा । सीसा संसारसागरमुविंति ॥
विणयत्तपसंगा पुण । कुणंति संसारवुच्छेयं ॥ ३९॥

એવીરીતે જો શિષ્યોના દોષો નિવારવામાં આવે નહિ તો તે બાપડા સંસાર સાગરમાં ડૂબે છે, અને તેમના દોષોનું નિવાર-ણ કરવાથી તેઓ સંસારનો અંત કરે છે, એટલે ભવ ભ્રમણ નિવારીને અક્ષય સુખ પામે છે. ૩૯.

जहिँ नथ्थि सारणा वा-रणा य पडिचोयणा व गच्छंमि ॥
सो अ अगच्छो गच्छो । संजमकामीहिं मुत्तव्वो॥४०॥

માટે જે ગચ્છમાં સન્માર્ગનું સ્મરણ કરવા રૂપ સારણા,

અસદ્ માર્ગથી નિવારવા રૂપ વારણા, મિષ્ટ વચનથી સંયમ માર્ગમાં પ્રેરણા રૂપ ચોયણા અને છેવટે તેમ છતાં ન માને તો કટુક વચનથી પણ હિત માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવા પુનઃ પુનઃ કહેવા રૂપ પડિ ચોયણા કરવામાં આવે નહિ તે ગચ્છને અગચ્છ રૂપ નિઃસાર સમજી સંયમના અર્થી સાધુઓએ તજી દેવો અને બીજા સારા સુવિહિત ગચ્છમાં જઇ વસી નિર્મળ રીતે સંયમનું પરિપાલન કરવું. ૩૪૦.

अणभिओगेण तम्हा । अभिओगेण च विणीय इयरे य॥
जच्चियर तुरंगा इव । वारेअव्वा अकज्जेसु ॥ ८१ ॥

ગુરૂ મહારાજાએ જાતિવંત અશ્વની જેમ વિનીત શિષ્યોને કોમળ વચનથી અને દુષ્ટ અશ્વની જેમ અવિનીત શિષ્યોને કટુક વચન વડે પણ અસદ્ માર્ગથી નિવારવા યોગ્ય છે. ૩૪૧.

गच्छंतु उवेहंतो । कुव्वइ दीहं भवं विहीए उ ॥
पालंतो पुण सिज्झइ । तइय भवे भगवई सिद्धं॥८२॥

ગચ્છની ઉપેક્ષા કરતો ગુરૂ દીર્ઘ કાળ સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે અને વિધિવત્ સારણાદિકથી ગચ્છનું પાલન કરતાં તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પદને પામે છે એમ ભગવતી સુત્રમાં કહ્યું છે. ૩૪૨.

" હવે શિષ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. "

गुरुचित्तविऊ दक्खा । उवसंता अमुइणो कुलवहुव्व ॥
णिणरगा ग कल्लाणी । इंगि[illegible] [illegible]

સુશિષ્યો ગુરૂ મહારાજના આશયના જાણ, ચંકોર, ઉપશાન્ત અને કુળવધુની પેરે કોઇ રીતે ગુરૂ મહારાજને નહિ છંડનારા, વિનય કરવામાં રક્ત તથા કુલીન (જાતવંત) હોય. ૩૪૩

आगारिंगिय-कुसलं । जइ सेयं वायसं वए पुज्जा ।
तहवि अ सिं नवि कूडे । विरहंमि अ कारणं पुच्छे ४४

આકાર તથા ઇંગિત જાણવામાં કુશળ, કદાચ (પરીક્ષા નિમિત્તે) ગુરૂ મહારાજ કાળા કાગડા ને શ્વેત (ધોળો) કહે તો પણ તે વચનને ખોટું ન પાડે; પણ એકાંત સ્થળે અવસર પામીને તેનું રહસ્ય પૂછે, એવા સુવિનીત શિષ્યો હોય. ૩૪૪

निवपुच्छिएण गुरुणा । भणिओ गंगा कओमुही वहइ।।
संपइ एवं सीसो । जह तह सव्वथ्थ कायव्वं।। ४५ ।।

રાજાવડે પૂછાયેલા ગુરૂએ જ્યારે શિષ્યને કહ્યું કે 'ગંગા કઇ દિશાએ વહે છે ?' ત્યારે તે શિષ્યે જેમ વિનયપૂર્વક ગુરૂમહારાજના કહેણ પ્રમાણે તે બાબતનો નિશ્ચય કરીને જણાવ્યું તેમ સુશિષ્યોએ સર્વત્ર વર્તવું. ૩૪૫

એક વખત રાજા અને ગુરૂ વચ્ચે એવો સંવાદ થયો કે વિનય ગુણ રાજપુત્રમાં અધિક છે કે સાધુઓમાં અધિક છે ? ગુરૂ મહારાજે કહ્યું કે તમે તમારા પાટવી કુંવરને 'ગંગા કઇ મુખી વહે છે ?' તેની તપાસ કરી જણાવવા ફરમાવો અને હું એક તરત દીક્ષિત થયેલા શિષ્યને એવીજ રીતે ફરમાવું. ઉભયની

પરીક્ષા કરવા એમ નક્કી કરીને રાજપુત્રને અને નવદીક્ષિત શિષ્યને પૃથક્ પૃથક્ એવી ફરમાશ કરી, તેનો તેઓ કેવો અમલ કરે છે તે તપાસવા કોઇ વિશ્વાસુ માણસની યોજના કરી; તો માલૂમ પડ્યું કે રાજપુત્રે તો રાજાના હુકમને હસી કાઢયો હતો, અને સાધુએ તેની પૂરેપૂરી તપાસ કરી ઉભયને સંતોષ પમાડયો હતો. મતલબ કે રાજપુત્ર કરતાં અધિક અને સાચો વિનય સાધુમાંજ નક્કી થયો. એવી રીતે વિનય પ્રયુંજવા સદા સાવધાન રહેવું એ દરેક સુશિષ્યોની ખાસ ફરજ છે. યતઃ "વિનયવૃત્તિમાંજ શિષ્યની ખરી શોભા છે."

नियगुणगोरवमत्तो । थद्धो विणयं न कुव्वइ गुरूणं ॥
तुच्छो अवन्नवाई । गुरुपडिणीओ न सो सीसो ॥२६॥

હું ગુણવાન છું એવી રીતે નિજગુણ ગૌરવવડે મત્ત હોવાથી સ્તબ્ધ—અભિમાની છતો ગુરૂ મહારાજનો વિનય ન કરે તથા જે તુચ્છમતિ અવર્ણવાદી અને ગુરૂ પ્રત્યનીક હોય તે શિષ્ય નહિ પણ શલ્ય રૂપ જાણવો. ૩૪૬

निच्छइ य सारणाई । सारिज्जंतो अ कुप्पइ स पावो ॥
उवएसंपि न अरिहइ । दूरे सीसत्तणं तस्स ॥ २७ ॥

સારણા, વારણાદિક જેને પ્રિય નથી અને ગુરૂ મહારાજ સારણાદિક કરે તો જે તેમના ઉપર કોપે છે તે પાપી ઉપદેશને પણ યોગ્ય નથી. તો પછી શિષ્યપણાનું તો કહેવુંજ શું ? મતલબ કે તે કેવળ કંટક તુલ્ય સમજવો. ૩૪૭.

छंदेण गओ छंदे-ण आगओ चिठ्ठिउ य छंदेण ॥
छंदेण वट्टमाणो । सीसो छंदेण मुत्तव्वो ॥ ४८ ॥

જે શિષ્ય આપ છંદે જાય, આપછંદે આવે અને આપ છંદે રહે એવા આપછંદે વર્તનાર કુશિષ્યને ગુરૂ મહારાજએ રેવા ભિપ્રાયશીજ નજ દેવા. એટલે તેને ગચ્છ બાહાર કરવા. નહિ તો તે આપછંદી સાધુ બીજા સાધુઓને પણ બગાડે. ૩૪૮.

नाणस्स होइ भागी । थिरय रओ दंसणे चरित्ते य ॥
धन्ना आवकहाए । गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ ४९ ॥

જે ભાગ્યવંત શિષ્યો યાવત જીવિત ગુરૂકુળવાસને ત-જતાજ નથી તેમને અભિનવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ સમ્ય-ક્ત્વ તથા ચારિત્રમાં વધારે દૃઢ થાય છે.

पढमं चिय गुरुवयणं । मुम्मुरजलणुव्व दहइ मन्नंतं ॥
परिणामे पुण तं चिय । मुणालदल सीयलं होइ ॥५०॥

પ્રથમ તો શિષ્યના હિત માટે પ્રયોજએલું ગુરૂ વચન મુર્મુર—અગ્નિ સમાન તીખું લાગે છે, પરંતુ પરિણામે તો તેજ વચન મૃણાલદળ (કમળદંડ) ની જેવું શિતળ લાગે છે. ૩૫૦.

तह सेवंति सपुन्ना । गुरु कुलवासं जहा गुरूणंपि ॥
निथ्थारकारणं चिय । पंथगसाहुव्व जायंति ॥ ५१ ॥

પુણ્યવંત શિષ્યો ગુરૂ કુળવાસને એવી રીતે સેવે છે કે

હાનિ (નિર્બળતા) સમજાયાથી આવા પ્રાયશ્ચિત દેવામાં આવે તે, અથવા જે ગ-પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યું હોય તે શાસ્ત્ર ૨ના નામથી ઓળખાય છે. ૩૬૨.

२ । सोहिं चरणस्स देइ ऊणहियं ॥
-यगं च पाडेइ संसारे ॥ ६३ ॥

ના અજાણ અગીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્ય-તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે. અને એવી શ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના ાડે છે. ૩૬૩.

खित्तंमि उ सत्तजोयणसयाइं ॥
। गीअथ्थ गवेसणं कुज्जा ॥ ६४ ॥

ઉત્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોજન સુધી અને ત ગીતાર્થ ગુરૂની ગવેષણા કરી તેમની પાસે ૪.

ओ । सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे ॥
। करिज्ज आराहओ तहवि ॥ ६५ ॥

आयारपकप्पाई । सेसं सव्वं सुगं विणिद्दिट्ठं ॥
देसंतरट्ठियाणं । गूढपयालोअणा आणा ॥६०॥

આચાર પ્રકલ્પ (નિશીથ સૂત્ર) તેમજ કલ્પ વ્યવહાર, દશાશ્રુતસ્કંધ પ્રમુખ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર જાણવો, ગુરૂ મહારાજ સમીપે આવવા અસમર્થ એવા દેશાંતર રહેલા શિષ્ય ગૂઢ સાંકેતિક વડે પોતાના અપરાધ પદો લખીને મોકલે તેના પ્રત્યુત્તર તરીકે ગૂઢ પદોવડેજ ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત લખી મોકલે તે આજ્ઞા વ્યવહાર છે. ૩૬૦.

गीयथ्थेणं दिन्नं । सुद्धिं अवधारिऊण तह चेव ॥
दिंतस्स धारणा सा । उद्धिअ-पय-धरण-रूवा वा ॥६१॥

સંવિજ્ઞ ગીતાર્થે દીધેલી શુદ્ધિ અવધારીને તેજ પ્રમાણે તથા-પ્રકારના અપરાધ પ્રસંગે અન્યત્ર દેતાં તે ધારણા વ્યવહાર કહેવાય છે. અથવા કોઇક છેદ સૂત્ર યોગ્ય શિષ્યને ગુરૂ મહારાજ પ્રસન્ન થઇ કેટલાંક પ્રાયશ્ચિત પદો ઉદ્ધરી બતાવે તે શિષ્ય ધારી રાખે એ પણ ધારણા વ્યવહાર જાણવો. ૩૬૧.

दव्वाइ चिंतिऊणं । संघयणाईण हाणिमासज्जा ॥
पायच्छित्तं जीयं । रूढं वा जं जहिं गच्छे ॥ ६२ ॥

સાંપ્રતકાળે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો વિચાર કરી અને

સંઘયણ બળ પ્રમુખની હાનિ (નિર્બળતા) સમજાયાથી આવા સંયોગોને અનુસરી જે પ્રાયશ્ચિત દેવામાં આવે તે, અથવા જે ગચ્છમાં સૂત્રાતિરિક્ત પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યું હોય તે શાસ્ત્ર આપાથી જીત વ્યવહારના નામથી ઓળખાય છે. ૩૬૨.

अग्गीओ न वियाणई । सोहिं चरणस्स देइ ऊणहियं ॥
तो अप्पाणं आलोयगं च पाडेइ संसारे ॥ ६३ ॥

સૂત્રાર્થ ઉભયના અજાણ અગીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્યગ્ જાણતા નથી તેથી તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે. અને એવી રીતે ન્યૂનાધિક પ્રાયશ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના કરનારને સંસારમાં પાડે છે. ૩૬૩.

तम्हा उक्कोसेणं । खित्तंमि उ सत्तजोयणसयाइं ॥
काले बारसवरिसा । गीअथ्थ गवेसणं कुज्जा ॥ ६४ ॥

તેટલા માટે ઉત્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોજન સુધી અને કાળથી બાર વર્ષ પર્યંત ગીતાર્થ ગુરૂની ગવેષણા કરી તેમની પાસે આલોયણા લેવી. ૩૬૪.

आलोयणा परिणओ । सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे ॥
जइ अंतरावि कालं । करिज्ज आराहओ तहवि ॥ ६५ ॥

આલોચના કરવા નિશ્ચયવાળો થઈ, આલોચના માટેજ

आगारणकप्पाई । सेयं मन्नं सुयं विणिद्दिटं ॥
देसंतरट्ठियाणं । गूढपयालोअणा आणा ॥६०॥

આચાર પ્રકલ્પ (નિશીથ સૂ.) તેમજ કલ્પ વ્યવહાર, દશાશ્રુતસ્કંધ પ્રમુખ સૂત્ર તે સૂત્ર વ્યવહાર જાણવો, ગુરૂ મહારાજ સમીપે આવવા અસમર્થ એવા દેશાંતર રહેલા શિષ્ય ગૂઢ સાંકેતિક પદ વડે પોતાના અપરાધ પદો લખીને મોકલે તેના પ્રત્યુત્તર તરીકે ગૂઢ પદોવડેજ ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત લખી મોકલે તે આજ્ઞા વ્યવહાર છે. ૩૬૦.

गीयत्थेणं दिन्नं । सुद्धिं अवधारिऊण तह चेव ॥
दिंतस्स धारणा सा । उद्धिअ-पय-धरण-रूवा वा ॥६१॥

સંવિજ્ઞ ગીતાર્થે દીધેલી શુદ્ધિ અવધારીને તેજ પ્રમાણે તથા-પ્રકારના અપરાધ પ્રસંગે અન્યત્ર દેતાં તે ધારણા વ્યવહાર કહે-વાય છે. અથવા કોઇક છેદ સૂત્ર યોગ્ય શિષ્યને ગુરૂ મહારાજ પ્રસન્ન થઇ કેટલાંક પ્રાયશ્ચિત પદો ઉદ્ધરી બતાવે તે શિષ્ય ધારી રાખે એ પણ ધારણા વ્યવહાર જાણવો. ૩૬૧.

दव्वाइ चिंतिऊणं । संघयणाईण हाणिमासज्जा ॥
पायच्छित्तं जीयं । रूढं वा जं जहिं गच्छे ॥ ६२ ॥

સાંપ્રતકાળે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો વિચાર કરી અને

સંઘયણ બળ પ્રમુખની હાનિ (નિર્બળતા) સમજ્યાથી આવા સંયોગોને અનુસરી જે પ્રાયશ્ચિત દેવામાં આવે તે, અથવા જે ગચ્છમાં સૂત્રાતિરિક્ત પ્રાયશ્ચિત કારણથી પ્રવર્તાવ્યું હોય તે શાસ્ત્ર ભાષાથી જીત વ્યવહારના નામથી ઓળખાય છે. ૩૬૨.

अग्गीओ न वियाणई । सोहिं चरणस्स देइ ऊणहियं ॥
तो अप्पाणं आलो-यगं च पाडेइ संसारे ॥ ६२ ॥

સૂત્રાર્થ ઉભયના અજાણ અગીતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિ સમ્યગ્ જાણતા નથી તેથી તે પ્રાયશ્ચિત ન્યૂનાધિક આપે છે. અને એવી રીતે ન્યૂનાધિક પ્રાયશ્ચિત આપવાથી તે પોતાને અને આલોચના કરનારને સંસારમાં પાડે છે. ૩૬૩.

तम्हा उक्कोसेणं । खित्तंमि उ सत्तजोयणसयाइं ॥
काले बारसवरिसा । गीअथ्थ गवेसणं कुज्जा ॥ ६४ ॥

તેટલા માટે ઉત્કૃષ્ટપણે ક્ષેત્રથી ૭૦૦ જોજન સુધી અને કાળથી બાર વર્ષ પર્યંત ગીતાર્થ ગુરૂની ગવેષણા કરી તેમની પાસે આલોયણા લેવી. ૩૬૪.

आलोयणा परिणओ । सम्मं संपठ्ठिओ गुरुसगासे ॥
जइ अंतरावि कालं । करिज्ज आराहओ तहवि ॥ ६५ ॥

આલોચના કરવા નિશ્ચયવાળો થઇ, આલોચના માટેજ

ગુરૂ સમીપે જતા નીકળેલો (ભવ્યાત્મા) કદાચ માર્ગમાંજ કાળ કરી જાય, તોપણ તે આજ્ઞાનો પાળકજ સમજવો. ૬૫.

जाइकुलविणयउवसम–इंदियजयनाणदंसणसमग्गा
अणणुतावि अमाई । चरणजुयालोयगा भणिया ॥६६॥

ઉત્તમ જાતિ, કુળ, વિનય, ઉપશમ, ઇંદ્રિય જય, જ્ઞાન અને દર્શન સંપન્ન, બીજાને પણ પીડા નહિ કરનાર, નિર્માયી અને [illegible] આલોચક કહ્યા છે, [illegible] આલોચક એવા ગુણ- [illegible] ૬૬.

[illegible]गाभिगं । निगिनिगं जमिह रागदोसेहिं ॥
[illegible] । [illegible] लोइज्जं तं मज्जं ॥६७॥

[illegible] આ [illegible] દોષ [illegible]

जह वालो जंपंतो । कज्जमकज्जं च उज्जुअं भणइ ॥
तं तह आलोइज्जा । मायामयविप्पमुक्को अ ॥ ६९ ॥

જેમ માબાપ સમીપે બોલતું બાળક કાર્યા કાર્ય સરળપણે કહી દે છે, તેમ માયા મદનો સર્વથા ત્યાગ કરીને ગુરૂ સમીપે આલોચના કરવી જોઇએ. ૩૬૯.

छत्तीसगुणसमन्ना–गएण तेणवि अवस्स कायव्वा ॥
परसक्खिया विसोही । सुठ्ठुवि ववहारकुसलेण ॥७०॥

છત્રીશ ગુણે કરી સંયુક્ત એવા ગુરૂએ પણ પૂર્વોક્ત આગમાદિક વ્યવહારમાં ઘણા કુશળ હોય તોપણ અન્ય ગીતાર્થની સમીપે અવશ્ય આલોચના કરવી ! ૩૭૦.

जह सुकुसलो वि विज्जो । अन्नस्स कहेइ अप्पणो वाहिं
एवं जाणंतस्सवि । सल्लुद्धरणं गुरुसगासे ॥ ७१ ॥

સુકુશળ વૈદ્ય પણ પોતાનો વ્યાધિ અન્ય વૈદ્યને જણાવી તેનો ઉપચાર કરે છે તેમ જાણકારે પણ ગુરૂ સમીપે સ્વશલ્ય ઉદ્ધરવું, એટલે ગમે તેવા ગીતાર્થે પણ સ્વદોષ અન્ય ગીતાર્થ પાસે આલોચી શુદ્ધ થવું તો બીજાનું તો કહેવુંજ શું ? ૩૭૧.

अप्पंपि भावसल्लं । अणुद्धरियं रायवणिअतणएहिं ॥
जायं कडुयविवागं । किं पुण वहुयाइं पावाइं ॥७२॥

થોડુંક પણ ભાવશલ્ય નહિ ઉદ્ધરવાથી રાજપુત્ર—આર્દ્ર-

કુમાર અને વણિક એમ અંસાગની અનેક વિપાક (દુઃખ) રૂપ થયું, તો પછી બહુ પાપનું તો કહેવું જ શું ? ગમે તેમ કે ગુપ્તપણે કે જાહેરપણે સેવેલું અલ્પ કે મોટું પાપ પશ્ચાત્તાપપૂર્વક ગુરૂ મહારાજ સમીપે સમ્યગ્ આલોચીને નિઃશલ્ય થવું જોઈએ, નહિ તો તે ભવિષ્યમાં મહા અનર્થ રૂપ થાય છે. ૩૭૨.

આર્દ્રકુમારનો જીવ પોતાના પૂર્વ ભવમાં વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા બાદ પોતે ગીતાર્થ છતાં એકદા પોતાની બંધુમતી સ્ત્રી કે જેણીએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તેણીને દેખી કામાતુર થયો, તે વાત પોતે કોઇ સાધુ દ્વારા જણાવી; તેથી તેણીએ ઉભયનું હિત વિચારી અનશન ગ્રહણ કર્યું. તે વાત સાંભળી પોતે પણ ખિન્ન થઇ અનશન ગ્રહણ કરી સ્વર્ગે ગયો. પરંતુ ત્યાંથી ચ્યવી અનાર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયો. બાકીની હકીકત ઉપદેશમાળાદિકમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

વસંતપુરમાં વસતો અગ્નિશર્મા નામનો વિપ્ર એકદા વૈરાગ્યથી ભાર્યા સહિત પ્રવ્રજિત થયો. તે બન્ને ચારિત્રમાં એકનિષ્ઠાવાળા છતાં સાધુ પૂર્વ અભ્યાસથી ભાર્યા ઉપર રાગ રાખે છે અને સાધ્વી જાતિ મદ કરે છે, છેવટે તે બન્ને સ્વ પાપને આલોચ્યા નિંદ્યા વગર કાળ કરીને સ્વર્ગે ગયા. સાધુનો જીવ ઇભ્ય પુત્ર ઇલાસુત થયો અને સાધ્વીનો જીવ અદ્ભૂત રૂપવાળી નટપુત્રી થઇ. એકદા તે નટડીને દેખી પૂર્વ સ્નેહવશથી કામપરતંત્ર બની સ્વકુળનો ત્યાગ કરી પોતે પણ નટ થયો. બાકીની હકીકત સુપ્રસિદ્ધ છે, એમ સમજી સુજ્ઞ જનોએ નિઃશલ્ય થવું !

लज्जाइ गारवेण य । बहुस्सुअमएण वा वि दुच्चरियं ॥
जे न कहंति गुरूणं । न हु ते आराहगा हुंति ॥७३॥

લજ્જાથી, ગારવથી, કે બહુશ્રુત (જ્ઞાન) ના મદથી પણ જે પોતે કરેલાં પાપ ગુરૂ મહારાજ પાસે પ્રકાશતા નથી તે આરાધક થતા નથી પણ વિરાધક બને છે. ૩૭૩.

नवि तं सथ्थं व विसं । व दुप्पउत्तुव्व कुणइ वेयालो ॥
जं कुणइ भावसल्लं । अणुद्धियं सव्वदुहमूलं ॥७४॥

દુષ્પ્રયુક્ત વિષ કે શસ્ત્ર તેમજ પ્રકુપિત થયેલો વેતાળ એવો અનર્થ ઉપજાવી શકતા નથી જેવો અનર્થ સર્વ દુઃખના મૂળ રૂપ અણ ઉદ્ધરેલું ભાવ શલ્ય (અણ પ્રકાશેલું નિજ પાપ–દુષ્કૃત) ઉપજાવે છે. ૩૭૪.

आकंपइत्ता अणुमाणइत्ता । जं दिट्ठं बायरं च सुहमं वा ॥
छन्नं सद्दाउलयं । बहुजण अव्वत्त तस्सेवी ॥ ७५ ॥

સ્વદોષ આલોચનારે આલોચના વખતે નીચેની વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે. ભક્તિ કે વિનયથી ગુરૂને વશ કરવાથી ગુરૂ થોડું પ્રાયશ્ચિત આપશે એમ સમજી ગુરૂને વિનયથી વશ કરી લેવા, આ ગુરૂ ઠીક પ્રાયશ્ચિત આપે છે તેથી તેમની પાસેજ લેવું, ગુરૂ મહારાજાએ જે નાનો કે મોટો દોષ સેવતાં દેખ્યો હોય તેજ આલોચવો, લજ્જાદિક કારણથી કે છાનો માનો અવ્યક્ત શબ્દથી સ્વદોષ આલોચવો અથવા શબ્દાકુળપણે ઘોંઘાટ કરીને આલોચવો,

એવી રીતે વિશુદ્ધ ચારિત્રવંત બની નારે ભવ સ્વરૂપ થકી સમ્યગ વિરમવું-વિરક્ત થવું જોઇએ. કેમકે નરકાદિક ભેદવાળા સંસારમાં કંઇ સુખ નથી. ૩૮૨.

दीहं ससंति कलुणं । भणंति विरसं रसंति दुरकत्ता ॥
नेरइआ अ परुप्पर—सुरखित्त-समुथ्थ-वियणाहिं ॥८३॥

નારકીના જીવો પરસ્પર ઉદીરેલી, પરમાધામીકૃત અને ક્ષેત્ર પ્રભાવથી થયેલી વેદનાથી દુ:ખાર્ત છતા દીર્ઘશ્વાસ લે છે, કરૂણા ઉપજે એવી ભયંકર વાણી બોલે છે, મુક્ત કંઠથી રડે છે. ૩૮૩.

जं नारयाण दुरकं । उक्कत्तण-दहण-छिंदणाईयं ॥
तं वरिससहस्सेहि वि । न भणिज्ज सहस्स वयणोवि८४

કાપ-કૂપ, દહન, તથા છેદન છુંદનાદિક સંબંધી નારકીઓને જે દુ:ખ સહવું પડે છે, તે હજારો વર્ષ પર્યંત બોલનારો હજારો મુખવાળો જ્ઞાની પણ કહી શકે તેમ નથી. ૩૮૪.

सी-उन्ह-खुप्पिवासा । दहणं-कण-वाह-दोह-दुरकेहिं ॥
दूमिज्जंति तिरिरका । जह तं लोएवि पच्चरकं ॥८५॥

શીત, ઉષ્ણ, ક્ષુધા, તૃષા, દહન, અંકન (નિશાળાદિક રૂપે ડાંભ દેવા વડે) ભારવહન, અને દોહન પ્રમુખ જે જે દુ:ખો વડે તિર્યંચો દુ:ખી થાય છે તે લોકમાં પણ પ્રત્યક્ષ છે. ૩૮૫.

लच्छीपेमं विसया । देहो मणुअत्तणेवि लोयस्स ॥
एयाइं वल्लहाइं । ताणं पुण एस परिणामो ॥ ८६ ॥

લક્ષ્મી, પ્રેમ, વિષય (ભોગ) અને દેહ મનુષ્યપણામાં પણ લોકોને વલ્લભ (વ્હાલાં) લાગે છે, તેમનું પરિણામ (સ્વરૂપ) આવા પ્રકારનું શાસ્ત્રકાર બતાવે છે. ૩૮૬.

"લક્ષ્મીનું સ્વરૂપ"

न भवइ पथ्थंताणवि । जायइ कइयावि कहवि एमेव॥
विहडइ पिच्छंताणवि । खणेण लच्छी कुमहिलव्व ८७

કુલટા (કુશીળ) નારીની પેરે લક્ષ્મી પ્રાર્થના કરનારને પણ કદાચિત્ મળતી નથી, અને કદાચિત્ મળે છે તો પણ જોતજોતામાં વહી જાય છે, મતલબકે એક ક્ષણવારનો પણ તેનો ભરૂસો નથી, તો સુજ્ઞ જનોએ તેમાં કેમ આસ્થા રાખવી ઘટે? ૩૮૭.

जह सलिला वढ्ढंती । कूलं पाडेइ कलुसए अप्पं ॥
इअ विहवे वढ्ढंते । पायं पुरिसो वि दट्ठव्वो ॥ ८८ ॥

જેમ નદી વર્ષા ઋતુમાં પાણીના પૂરથી વૃદ્ધિ પામી છતી પોતાનીજ ભેખડોને ભાગે છે અને પોતાનેજ કલુષિત કરે છે તેમ લક્ષ્મી વૃદ્ધિંગત થયે છતે પુરૂષ પણ પ્રાયઃ તેમજ કરે છે. સ્વકુળને સતાવે છે અને પોતાને મદાદિકથી કલુષિત કરે છે. ૩૮૮.

तम्हा दारिद्द-जरा—परपरिभव-रोअ-सोअ-तविआणं ॥
मणुआणवि नत्थि सुहं । दविण पिवासाइ नडियाणं॥९५॥

તે માટે દારિદ્ર, ઘડપણ, તેમજ પરપરાભવ, રોગ અને શોકથી દુઃખિત અને ધનની તૃષ્ણાથી પીડીત એવા મનુષ્યોને પણ સુખ નથી. ૩૯૫.

सव्वं सुराण विभवो । अणुत्तरो रयण-रइय-भवणेसु ॥
दिव्वाभरण-विलेवण—वर-कामिणि-नाडय-रयाण ॥९६॥
किंतु मय-माण-मच्छर—विसाय-ईसा-नलेण संतत्ता ॥
ते वि चविऊण तत्तो । भमंति केई भवमणंतं ॥ ९७ ॥

રત્ન રચિત ભુવનોમાં વસતા, દિવ્ય આભરણ, વિલેપન તેમજ દેવાંગનાઓના નાટકમાં રક્ત થયેલા દેવતાઓને સર્વ વિભવ અનુત્તર (પ્રધાન) છે, મનુષ્યોની અપેક્ષાએ તેમની સાહેબી અતુલ છે, તોપણ મદ, માન, મચ્છર, વિષાદ, (ખેદ—શોક) અને ઇર્ષ્યા રૂપ અગ્નિથી સંતપ્ત થયેલા તે પણ કેટલાક ત્યાંથી ચ્યવીને અનંત—અપાર સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. ૩૯૬—૩૯૭.

तम्हा सुहं सुराणवि । न किं पि अहवा इमाइ सुरकाइं॥
अवसाण दारुणाइं । अणंतसो पत्त-पुव्वाइं ॥ ९८ ॥

તેથી દેવતાઓને પણ પરમાર્થથી જોતાં કંઇ સુખ નથી અથવા તો એ બધાં સુખ પરિણામે દુઃખદાયી છે અને તે પૂર્વે અનંતિવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે. ૩૯૮.

तं नत्थि किं पि ठाणं । लोए वालग्ग-कोडिमित्तंपि ॥
जत्थ न जीवा वहुसो । सुहदुक्खपरंपरं पत्ता ॥९९॥

લોકમાં વાળના અગ્ર ભાગ માત્ર એવું સ્થાન નથી કે જ્યાં જીવો બહુવાર સુખ અને દુઃખની પરંપરા પામ્યા ન હોય. મતલબ સર્વત્ર—લોક માત્રમાં જીવો બહુ વખત સુખ દુઃખનો અનુભવ કરી ચૂક્યા છે, અત્યારે પ્રાપ્ત થતાં સુખ દુઃખ કંઈ નવાં નથી. ૩૯૯.

सव्वाओ रिद्धीओ । पत्ता सव्वेवि सयणसंवंधा ॥
संसारे तो विरमसु । तत्तो जइ मुणसि अप्पाणं॥४००॥

સર્વ રિદ્ધિ સિદ્ધિઓ અને સર્વે સ્વજન સંબંધો પૂર્વે પ્રાપ્ત થઇ ચૂકેલા છે એમ સમજીને હવે જો આત્માને તેમનાથી ભિન્ન ઓળખી શકે તો તેવા અનિત્ય—અસાર—ખોટા કલ્પિત સંબંધથી તું વિરમ ! ૪૦૦

विनयद्वार.

इय भव-विरत्त-चित्तो वि । सुद्ध-चरणाइ-गुण-जुओ निच्चं
विणए रमिज्ज सव्वे । जेण गुणा निम्मला हुंति ॥१॥

એવી રીતે સંસારથી વિરક્ત ચિત્ત છતાં શુદ્ધ સંયમાદિક ગુણ યુક્ત બની નિરંતર વિનયમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જેથી નિજગુણો નિર્મળ થશે.૪૦૧.

जम्हा विणयइ कम्मं । अट्ठविहं चाउरंत-मुरकाए ॥
तम्हा उ वयंति विऊ । विणउत्ति विलीण-संसारा ॥२॥

જેમણે સંસાર સંતતિનો સર્વથા અંત કર્યો છે, એવા તીર્થંકર ગણધરો એમ કહે છે કે જેથી ચઉ ગતિના બંધનથકી મુક્ત થવા આઠ પ્રકારના કર્મનો અંત કરી શકાય છે તેથી તે વિનય કહેવાય છે. ૪૦૨.

लोगोवयार-विणओ । अथ्थे कामे भयंमि मुरके अ ॥
विणओ पंच विगप्पो । अहिगारो मुरक-विणएण ॥३॥

તે વિનય પાંચ પ્રકારનો છે. (૧) લોકોપચાર વિનય (વ્યવહારમાં રૂઢ—રૂઢિ મુજબ) (૨) અર્થ વિનય (દ્રવ્ય ઉપાર્જન માટે રાજા પ્રમુખના છંદે ચાલવા રૂપ) (૩) કામ વિનય, (વેશ્યાદિકને આશ્રી) (૪) ભય વિનય, (ભયથકી સેવકો સ્વામી પ્રતિ વર્તન રાખે તે) અને પાંચમો મોક્ષ વિનય (કેવળ આત્મ કલ્યાણાર્થે) તેમાં અત્ર મોક્ષ અર્થેજ પ્રયુંજાતા વિનયનો અધિકાર કહેવામાં આવશે. ૪૦૩.

दंसण-नाण-चरित्ते । तवे य तह ओवयारिए चेव ॥
मुरक-विणओ वि एसो । पंचविहो होइ नायव्वो ॥४॥

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ સંબંધે અને ઔપચારિક એવી રીતે મોક્ષ વિનય પણ પાંચ પ્રકારનો સમજવો. ૪૦૪.

दव्वाइ सद्दहंते । नाणेण कुणंतयंमि किच्चाइं ॥
चरणं तवं च सम्मं । कुणमाणे होइ तव्विणओ ॥५॥

દ્રવ્ય તથા તેના ગુણ પર્યાયની (ષટ્ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયની) શ્રદ્ધા કરતાં દર્શન વિનય, જ્ઞાનવડે સમજ પૂર્વક સંયમ આચરણ કરતાં જ્ઞાન વિનય, તેવીજ રીતે સમતા સહીત ચારિત્ર પાળતાં ચારિત્ર વિનય, અને પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણે તપ કરતાં થકાં તપ વિનય કહેવાય છે. ૪૦૫.

अह ओवयारिओ पुण । दुविहो विणओ समासओ होइ ॥
पडिरूव-जोग-जुंजण । तह य अणासायणा विणओ ६

ઔપચારિક વિનય પણ સંક્ષેપથી બે પ્રકારનો છે, પ્રથમ પ્રતિરૂપ એટલે ઉચિત રીતે મન, વચન કાયાને પ્રવર્તાવવા રૂપ તેમજ બીજો અનાશાતના એટલે આશાતના–વિરાધના પરિહરવા રૂપ વિનય જાણવો. ૪૦૬.

पडिरूवो खलु विणओ । काइय जोगे य वाय माणसिओ
अट्ठ चउव्विह दुविहो । परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७ ॥

પ્રતિરૂપ વિનય ખરેખર મન, વચન અને કાયા સંબંધી ત્રણ પ્રકારનો છે તેનો અનુક્રમે આઠ, ચાર અને બે પ્રકાર કહ્યા છે. તેનું સ્વરૂપ આવી રીતનું છે. ૪૦૭.

अब्भुट्ठाणं अंजलि । आसणदाणं अभिग्गह किई य ॥
सुस्सूसण अणुगच्छण । संसाहण काय अट्ठविहो ॥८॥

એ પ્રમાણે ત્રિવિધ પ્રતિરૂપ વિનય તમને કહ્યો અને અનાશાતના વિનય તો શાસ્ત્રમાં ૫૨ (બાવન) પ્રકારનો કહ્યો છે. ૪૧૧.

तिथ्थयर-सिद्ध-कुल-गण—संघ-किरिय-धम्म-नाण-नाणींणं
आयरिय-थेरु-वज्झाय । गणीणं तेरसपयाणि ॥ १२ ॥
अणासायणा य भत्ती । वहुमाणो तह य वन्नसंजणणा॥
तिथ्थयराई तेरस । चउग्गुणा हुंति वावन्ना ॥ १३ ॥

તીર્થંકર, સિદ્ધ, કુળ (નાગેન્દ્રાદિ) ગણ, (કોટિકાદિ) સંઘ, ક્રિયા (અસ્તિવાદ રૂપ), ધર્મ (યતિધર્માદિ), જ્ઞાન, (મતિ શ્રુતાદિ) જ્ઞાની, આચાર્ય, સ્થવીર (શિષ્યોને ધર્મમાં સ્થિર કરનાર વૃદ્ધ સાધુ) ઉપાધ્યાય (પાઠક) અને ગણી (ગીતાર્થ) એ તેર પદ થયાં; તે દરેકની ૧ આશાતનાથી દૂર રહેવું, ૨ ભક્તિ કરવી, ૩ બહુમાન સાચવવું, તથા ૪ તેમનો ગુણાનુવાદ કરવો, એવી રીતે તેરને ચાર ગુણા કરતાં (૫૨) બાવન ભેદો થાય. એવી રીતે અનાશાતના વિનય કહ્યો. ૪૧૨--૪૧૩.

अमय समो नथ्थि रसो । न तरू कप्पद्दुमेण परितुल्लो॥
विणय समो नथ्थि गुणो। न मणी चिंतामणि सरिच्छो

જેમ અમૃત સમાન કોઇ રસ નથી, કલ્પ વૃક્ષ સમાન કોઇ વૃક્ષ નથી, અને ચિંતામણિ સદૃશ કોઇ મણિ નથી તેમ વિનય સમાન કોઇ ગુણ નથી.

चंदण तरूण गंधो । जुण्हा ससिणो सिअत्तणं संखे ॥
सह-निम्मियाइं विहिणा । विणओ अ कुलप्पसूयाणं१५

જેમ ચંદનના વૃક્ષનો ગંધ, ચંદ્રની ચાંદણી અને શંખમાં શ્વેતતા એ સર્વે વિધિએ સાથેજ સર્જેલાં છે, તેમજ કુળ પ્રસૂત (કુલીન) જનોમાં પણ વિનયગુણ જન્મથી માંડીને સાથેજ પેદા થાય છે. ૪૧૫.

हुज्ज असज्झं मन्ने । मणिमंतोसहि सुराणवि जयंमि ॥
नत्थि असज्झं कज्जं । किंपि विणीआण पुरिसाणं १६

હું માનું છું કે કદાચ જગતમાં મણિ, મંત્ર, ઔષધિ અને દેવતા વડે પણ કોઇ વસ્તુ અસાધ્ય હોય, પરંતુ વિનીત પુરૂષોને કંઇ પણ વસ્તુ અસાધ્ય નથી. ૪૧૬.

इहलोय च्चिय विणओ । कुणइ विणीयाण इच्छिअं लच्छि
जह सीहरहाईणं । सुगइनिमित्तं च परलोए ॥ १७ ॥

આ લોકમાંજ વિનય વડે વિનીત જનોને ઇચ્છીત લક્ષ્મી મળે છે અને સિંહરથાદિકની પેરે પરલોકમાં પણ સદ્ગતિ નીપજે છે. ૪૧૭,

"સિંહરથ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર"

પુંડરીક રાજાનો પુત્ર સિંહરથ નામે હતો. તે દુર્વિનીત હોવાથી સહુ કોઇને અનિષ્ટ થઇ પડયો, રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો.

એકદા બાગમાં ભમતો માર્ગમાં એક ઘોડાને પૂજાતો તથા બીજા ઘોડાને કુટાતો દેખી કુમારે તેનું કારણ કોઇને પૂછવાથી તેને જણાવ્યું કે આ ઘોડો અતિ વિનીત-સ્વામીના આશય અનુસારે ચાલનાર હોવાથી પૂજાય છે અને બીજો દુર્વિનીત-ઉદ્ધત હોવાથી કુટાય છે. તે દુર્વિનયનું ફળ સાંભળી કુમાર સમજ્યો અને એવો તો વિનીત બની ગયો કે તેણે થોડા વખતમાં રાજા પ્રમુખ સર્વ લોકોને રંજિત કરી દીધા, તેથી સિંહરથને રાજ્ય સોંપી પુંડરીક નૃપે દીક્ષા લીધી. સિંહરથ પણ વિનય ગુણથી પ્રૌઢ પ્રતિષ્ઠા પામી અંતે દીક્ષા લઈ સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાનમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરી મોક્ષે જશે.

किं बहुणा विणओ चिय । अमूलमंतं जए वसीकरणं ॥
इहलोय परलोइ य । सुहाण मणवंछिय-फलाणं ॥१८॥

કિંબહુના ! વિનયજ જગતમાં આ લોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી મન વાંછિત ફળદાયી સર્વ સુખનું મંત્ર તથા મુળિકા વગરનું કામણ અપૂર્વ વશીકરણ છે. ૧૮.

वेयावच्चद्वार.

विणय विसेसो य तहा । आयरिअ गिलाण सेहमाईणं॥
दसविह वेयावच्चं । करिज्ज समए जओ भणियं ॥१९॥
भरहे-रवय-विदेहे । पन्नरसवि कम्मभूमिया साहू ॥
इक्कंमि पूइयंमी । सव्वे ते पूइया हुंति ॥ २० ॥

" ધનદરાજપુત્ર દૃષ્ટાંત. "

ધનદ નૃપતિની રાણી પદ્માવતીથી ઉત્પન્ન થયેલ ભુવનતિલક નામનો પુત્ર મહા સૌભાગ્યશાળી હતો. યશોમતિ નામની રાજ્યકન્યાને પરણવા જતાં માર્ગમાં રોગાક્રાન્ત થવાથી અનેક ઉપચાર કરતાં છતાં તે સજ્જ નહિ થયો. એટલામાં ત્યાં કેવળજ્ઞાની પધાર્યા; વિનયપૂર્વક તેમની પાસે રોગનું કારણ સાંભળતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી વૈરાગ્યથી તે દીક્ષિત થયો. પછી પૂર્વે પોતે કરેલી સાધુ વિરાધના સંભારી સંભારી સાધુઓની દશવિધ ભક્તિ કરતો છતો, દેવતાએ અનેક રીતે ચળાવવા પ્રયત્ન કર્યા છતાં, સ્વપ્રતિજ્ઞામાં દૃઢ રહી, વિશુદ્ધ અધ્યવસાયથી કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષગતિ પામ્યો.

वेयावच्चं निययं । करेह उत्तम गुणे धरंताणं ॥
सव्वं किर पडिवाई । वेयावच्चं अपडिवाई ॥ २३ ॥

ઉત્તમ ગુણવંત સાધુઓનું જરૂર વેયાવચ્ચ કરવું. કેમકે બીજા શ્રુત ચારિત્રાદિક ગુણો પ્રતિપાતી છે પણ વેયાવચ્ચ અપ્રતિપાતી ગુણ છે. ૪૨૩.

पडिभग्गस्स मयस्स व । नासइ चरणं सुअं अगुणणाए ।
न हु वेयावच्च कयं । सुहोदयं नासए कम्मं ॥ २४ ॥

ભગ્ન પરિણામી થઇને મરણ પામેલા યા વ્રતહીન થયેલાનું ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે અને ભણેલું નહિ સંભારનાર (ગણનાર)

નું જ્ઞાન નષ્ટ થઇ જાય છે પરંતુ વૈયાવચ્ચથી પ્રાપ્ત થયેલું શુભ વિપાકવાળું પુન્ય નષ્ટ થતું નથી. ૪૨૪.

गिहिणो वेआवडिए । साहूणं वंनिया बहूदोसा ॥
जह साहुणी सुभद्दा । इ तेण य विसए तयं कुज्जा ॥२५॥

સુભદ્રા સાધ્વીની પેરે ગૃહસ્થ (સંસારી લોકો) નું વૈયાવચ્ચ કરવામાં સાધુઓને બહુ દોષો શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, તેથી વૈયાવચ્ચ શાસ્ત્ર નીતિથી કરવું પણ સ્વછંદપણે નહિ. ૪૨૫.

"સુભદ્રા દૃષ્ટાંત."

એક સાર્થવાહની સુભદ્રા નામે ભાર્યા સંતાન વગરની હોવાથી તેવા દુઃખથી દીક્ષિત થઈ, ત્યાર બાદ મહા આકરો તપ કરવા લાગી, પરંતુ ગૃહસ્થનાં બાળકો ઉપાશ્રયે આવે છે તેને અનેક રીતે ઉત્સંગ (ખોળા) આદિકમાં સ્થાપી લાડ લડાવે છે, સાધ્વીઓએ વાર્યા છતાં તેથી નિવર્તતી નથી, છેવટ જૂદા ઉપાશ્રયમાં રહી. તેવીજ પ્રવૃત્તિથી કાળ વિર્ગમન કરી છેવટે તે પાપને આલોચ્યા નિંદ્યા વગર અનશન કરી દેવાંગનાં થઇ. જો તે કાર્યથી ઓસરી કેવળ શાસ્ત્ર નીતિથીજ વર્તી હોત તો તે સાધ્વી મોક્ષે જઇ શક્ત. આ વાત સાધુ જનોને ગૃહસ્થ પરિચયથી દૂર રહેવા ખાસ સૂચવે છે.

इच्छिज्ज न इच्छिज्ज व । तहवि य पयओ निमंतए साहू ॥
परिणामविसुद्धीए । निज्जरा होइ अगहिए वि ॥२६॥

વેયાવચ્ચકારી સાધુએ સાધુઓને સાવધાનપણે નિમંત્રણા કરવી! પછી તે સ્વીકાર કરો અથવા ન કરો પણ પોતાના પરિણામની વિશુદ્ધિથી તો તે ભક્ત, પાનાદિક સાધુજનો ન સ્વીકારે તો પણ પોતાને નિર્જરા (કર્મક્ષય)જ થાય છે. ૪૨૬.

"स्वाध्याय द्वार."

वेयावच्चे अब्भुज्ज–एण तो वायणाइ पंचविहो ॥
विच्चंमि य सज्झाओ । कायव्वो परम-पय-हेऊ ॥२७॥

વેયાવચ્ચ કરવાને અભ્યુદ્યત–ઉજમાળ સાધુએ વિચમાં વિચમાં વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથ રૂપ પંચવિધ સ્વાધ્યાય પરમ પદ–મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે કરવો ! ૪૨૭.

इत्तो सव्वन्नूत्तं । तित्थयरत्तं च जायइ कमेण ॥
इय परमं मुरकंगं । सज्झाओ तेण विन्नेओ ॥ २८ ॥

સ્વાધ્યાયથી અનુક્રમે સર્વજ્ઞપણું અને તીર્થંકરપણું પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી રીતે તે મોક્ષનું પરમ અંગ છે એ સમજી તેનો અવશ્ય ખપ કરવો ! ૪૨૮.

तं नत्थि जं न पासइ । सज्झाय-विऊ पयत्थ-परमत्थं
गच्छइ य सुगइमूलं । खणे खणे परमसंवेगं ॥ २९ ॥

સ્વાધ્યાયવિદ્ (પંચવિધ સ્વાધ્યાયમાં કુશળ) સાધુ આગ

મના સમસ્ત ભાવને જાણી શકે છે, તેનાથી કશું અજાણ્યું રહે નથી, અને સદ્ગતિ દાયક પરમ વૈરાગ્યને તે ક્ષણે ક્ષણે પ્રા થાય છે. ૪૨૯.

कम्ममसंखिज्जभवं । खवेइ अणुसमयमेव आउत्तो ॥
अंनयरंमि वि जोगे । सज्झायंति विसेसेण ॥३०॥

ગમે તે સંયમયોગમાં સાવધાનપણે પ્રવૃત્તિ કરના સાધુ સમયે સમયે અસંખ્ય ભવથી સંચિત કરેલાં કર્મને ખપા છે, પરંતુ સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં ઉપયોગ સહિત વર્તતો સાધુ વિશે કર્મ નિર્જરા કરી શકે છે. ૪૩૦.

उक्कोसो सज्झाओ । चउदसपुव्वीण वारसंगाइं ॥
तत्तो परिहाणीए । जाव तयथ्थो नमुक्कारो ॥ ३१ ॥

ચૌદ પૂર્વધર સાધુને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય દ્વાદશાંગરૂપ હોય છે, (મહા પ્રણિધાનાદિક સામર્થ્યથી તે અંતર્મુહૂર્તમાં ચૌદ પૂર્વનું પરાવર્તન કરી શકે છે.) પછી ઉતરોત્તર ન્યૂનતાએ છેવટ દ્વાદશાંગના સારભૂત નવકાર મંત્ર રૂપ સમજવો. ૪૩૧.

जलणाइ भए सेसं । मुत्तुं इक्कंपि जह महारयणं ॥
घिप्पइ संगामे वा । अमोह-सथ्थं जह तहेह ॥३२॥
मुत्तुंपि वारसंगं । स एव मरणंमि कीरए जम्हा ॥
अरहंत-नमुक्कारो । तम्हा सो वारसंगथ्थो ॥ ३३ ॥

જેમ અગ્નિ પ્રમુખનો ભય પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ સર્વ વસ્તુને ત્યજી દઈ સારભૂત એક મહારત્ન ગ્રહણ કરી લેવામાં આવે છે, અથવા તો જેમ સંગ્રામ સમયે અમોઘ શસ્ત્ર અંગીકાર કરી લેવામાં આવે છે, તેમ મરણ સમયે (અવસાન વખતે) પ્રાપ્ત થયે છતે દ્વાદશાંગને પણ ત્યજી (કેમકે તે વખતે દ્વાદશાંગનું પરાવર્તન કરવું અશક્ય થઈ પડે છે.) નવકાર મહામંત્રનુંજ શરણ-સ્મરણ કરવામાં આવે છે તેથી તે દ્વાદશાંગના સાર–નિચોળ રૂપ છે. ૪૩૨--૪૩૩.

सव्वंपि बारसंगं । परिणाम-विसुद्धि-हेउ-मित्तागं ॥
तक्कारण-मित्ताओ । किह न तयथ्थो नमुक्कारो ॥३४॥

સમગ્ર દ્વાદશાંગ પરિણામ વિશુદ્ધિને માટેજ છે, એવીજ રીતે પરિણામ વિશુદ્ધિના કારણ રૂપ હોવાથી નવકાર મંત્ર તે દ્વાદશાંગના અર્થ રૂપ કેમ ન કહેવાય ? મતલબ કે પરિણામ વિશુદ્ધિકારક હોવાથી નવકાર મંત્ર દ્વાદશાંગના સાર રૂપજ છે. ૪૩૪.

न हु तंमि देसकाले । सक्का बारसविहो सुअस्खंधो ॥
सव्वो अणुचिंतेउं । धंतंपि समथ्थचित्तेणं ॥ ३५ ॥

તથાપ્રકારના દેશ કાળમાં સમગ્ર દ્વાદશવિધ શ્રુતસ્કંધનું અનુચિંતન ગમે તેવા સમર્થ ચિત્તવાળા સાધુ પણ કરી શ-

[illegible]

"નવકાર મંત્ર માહાત્મ્ય."

नामाइ मंगलाणं । पढमं चिय मंगलं नमुक्कारो ॥
अवणेइ वाहि-तक्कर-जलणाइ भयाइं सव्वाइं ॥ ३६ ॥

નામ, સ્થાપનાદિક મંગળોમાં નવકારમંત્ર પ્રથમ—પ્રધાન મંગળ રૂપ છે, તે વ્યાધિ, તસ્કર, (ચોર) અને અગ્નિ પ્રમુખ સર્વ ભયનો વિનાશ કરે છે. ૪૩૬.

हरइ दुहं कुणइ सुहं । जणइ जसं सोसए भवसमुद्दं ॥
इहलोय पारलोइअ । सुहाण मूलं नमुक्कारो ॥ ३७ ॥

દુઃખ માત્રને હરે છે, સમસ્ત સુખ કરે છે, યશ આપે છે (વધારે છે) સંસાર સમુદ્રને શોષવી નાંખે છે, જન્મમરણનો અંત કરે છે. વધારે શું કહીયે! એ નવકાર મંત્ર આલોક સંબંધી અને પરલોક સંબંધી સમસ્ત સુખનું મૂળ છે. ૪૩૭.

इह लोगंमि तिदंडी । सादिव्वं माउलिंग वणमेव ॥
परलोइ चंड पिंगल । हुंडिय जरको अ दिट्ठंता ॥३८॥

આ લોક સંબંધી સુખ સંબંધે ત્રિદંડીનો ઉત્તર સાધક થયેલા શિવકુમારનું દષ્ટાંત, જેમાં નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી પોતાનો બચાવ કરી સુવર્ણ પુરૂષ પોતાને પ્રાપ્ત થયો.

બીજું શ્રીમતીનું દૃષ્ટાન્ત—જેને મારવા પતિએ પ્રપંચ કર્યા છતાં નવકારના પ્રભાવથી દેવતાએ સાંનિધ્ય કરી, સર્પને બદલે ફૂલની માળ થઇ ગઇ. તેવા ચમત્કારથી પછી પતિ પણ જૈન ધર્મમાં રક્ત બની ગયો.

ત્રીજું દૃષ્ટાંત બીજોરાના વનનું છે, એકદા કોઇ એક પુરૂષે રાજા પ્રત્યે એક અતિ અદ્‌ભૂત બીજોરૂં ભેટ કર્યું તેથી પ્રસન્ન થઈ તેને બક્ષીસ આપી. રાજાએ તેના મૂળ સ્થળનો પત્તો મેળવ્યો તો માલુમ પડી કે તે બીજોરાનું વન દેવતા અધિષ્ઠિત છે, જે કોઇ તેમાંથી બીજોરૂં તોડી લે છે તે મરી જાય છે, તેમ છતાં તેવા ફળના લોભથી રાજાએ લોકોના વારા બાંધ્યા, એકદા એક શ્રાવકનો વારો આવ્યો, તેણે પ્રસન્નતા પૂર્વક નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી નિસ્સીહી કહી તેમાં વિવેકથી પ્રવેશ કર્યો, તેથી અધિષ્ઠાયક યક્ષ પ્રસન્ન થઇ પ્રતિબોધ પામી તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. શ્રાવકને વર માગવાનું કહેતાં તેણે કોઇ જીવનો વધ ન થાય તેમ કરવા જણાવ્યું, તેથી તેણે તેમજ વર્તવા કબૂલ કર્યું. ઘેર બેઠાં બીજોરૂં મળવા લાગ્યું એ સર્વ નવકાર મહામંત્રનો પ્રભાવ સમજવો. હવે પરલોક સંબંધી દૃષ્ટાંત બતાવે છે. પરલોક સંબંધી સુખ ઉપર—

"ચંડ પિંગળ નામના ચોરનું દૃષ્ટાંત."

ચંડપિંગળ નામનો ચોર એક વેશ્યાના ઘરે રહે છે, એકદા રાજાનો મહા મૂલ્યવાળો મોતીનો હાર ચોરી તેણે પ્રયત્નથી વેશ્યાના ઘરે રાખ્યો. કોઇક મહોત્સવ સમયે તે હાર પેહેરી

વેશ્યા બહાર ગઇ. તે જોઈ રાણીની દાસીએ ઓળખી લઇ, તે વાત રાણીને જણાવી. તપાસ કરી ચોરને પકડી તેને શૂળિએ ચડાવ્યો. વેશ્યાને બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો. તેથી શૂળિ સમીપે જઇ ચોરને નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. તે ત્યાંથી શુભધ્યાને મરીને રાજાનોજ પુત્ર થયો. તે નવકારના મહાત્મ્યથી અનુક્રમે રાજ્ય રૂદ્ધિ પામી દીક્ષા લઇ બહુ સુખી થયો.

"બીજું દૃષ્ટાંત હુંડિક યક્ષનું છે."

તે હુંડિક પ્રથમ (ચોર) ચોરી કરી મથુરામાં રહેતો હતો, એકદા કોટવાળે પકડી રાજાના હુકમથી તેને શૂળિએ દીધો. તે વખતે બહુ તૃષાથી પીડિત થયેલા તેણે નજદીકમાંજ જતા જિનદત્ત શ્રાવકને કહ્યું કે તમે બહુ દયાળુ છો; તેથી મને જળ આપો! ત્યારે શ્રાવકે કહ્યું કે હું જળ લાવી આપું, ત્યાં સુધી તું નવકાર મંત્ર ગણ્યા કર! ચોરે પણ તેમજ કર્યું. એટલામાં જિનદત્ત પાણી લઇને આવ્યો. ચોરને સહાય દેનાર જાણી તેને પકડી રાજાએ તેને પણ શૂળિએ દેવાનો હુકમ દીધો. તેવામાં પેલો ચોર પણ શુભ ધ્યાને મરી યક્ષપણે ઉત્પન્ન થયો, અવધિ જ્ઞાનથી પોતાના ઉપકારીને સહાય કરવા જલદી આવી સહુને ત્રાસ પમાડી કહ્યું કે તમે આ મહા પુરૂષને ઓળખતા નથી? તેને તમે જલદી છોડી દ્યો, નહિ તો સઉને ચૂરી નાંખીશ. આમ થવાથી તત્કાળ તે યક્ષને પ્રસન્ન કરવા જિનદત્તને ખમાવી રાજાએ વિસર્જન કર્યો. યક્ષે પણ જિનદત્તની ભારે સ્તુતિ કરી એ સર્વ પ્રભાવ નવકાર મંત્રનો જાણવો. **નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી સર્વત્ર કલ્યાણ થાય છે.**

अनायतन त्यागद्वार.

सज्झायंपि करिज्जा । वज्जंतो जत्तओ अणाययणं ॥
तं इत्थिमाइयं पुण । जईण समए जओ भणियं॥३९॥

જ્યાં સાધુ જનો મોક્ષને માટે યત્ન કરે તે 'આયતન' કહેવાય, તેથી પ્રતિકૂલ તે અનાયતન જાણવું, મતલબ કે મુનિ જનોએ કાળજીથી અનાયતનનો ત્યાગ કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું ! સાધુઓને, સ્ત્રી, પશુ, પંડગ પ્રમુખ અનાયતન કહેલું છે. કેમકે તે આશ્રી શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે ૪૩૯.

विभूसा इत्थि सामग्गि । पणीयं रसभोअणं ॥
नरस्सत्तगवेसिस्स । विसं तालउडं जहा ॥ ४० ॥

વિભૂષા, (વસ્ત્રાદિક વડે શરીર સત્કાર) સ્ત્રી સંસર્ગ-પરિચય અને પ્રણીત (સ્નિગ્ધ) ખાનપાન, એ બધાં સ્વાત્મ-હિતેચ્છુ સાધુને તાલ પૂટ ઝેર જેવાં છે.

सिद्धंत-जलहि-पारं—गओवि विजिइंदिओवि सूरोवि ॥
थिरचित्तोवि छलिज्जइ । जुवइ-पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥४१॥

(સાધુ કદાચ) સિદ્ધાન્ત સમુદ્રનો પાર પામેલ પણ હોય, જિતેન્દ્રિય હોય, શૂરવીર હોય અને સ્થિર ચિત્તવાળો હોય તો પણ ક્ષુદ્ર એવી સ્ત્રી પિશાચણિઓ વડે તે છળાઇ જાય છે.

मयण-न्नवणीय-विलओ । जह जाइ जलणसंनिहाणंमि
तह रमणिसंनिहाणे । विद्दवइ मणो मुणीणंपि ॥४२॥

જેમ મીણ અને માંખણ, અગ્નિ આગળ દ્રવી–પાણી થઈ જાય છે, તેમ સ્ત્રીની સમીપે તેમનો સંસર્ગ કરવાથી મુનિઓનું મન પણ દ્રવી જાય છે. ૪૪૨.

नीयंगमाहिं सुपओ–हराहिं उप्पिच्छ-मंथरगईहिं ॥
महिलाहिं निन्नयाहि य । गिरिवरगरुया वि भिज्जंति४३

નીચગામી, સારાં પયોધર (સ્તન–જળાશય) ને ધારણ કરનારી, મનહર મંદ (ધીમી) ગતિથી ચાલનારી નદીઓની જેવી નારીયો ગિરિવર (ડુંગર) જેવા ગબ્બર લોકોને પણ ભેદી નાંખે છે મતલબ કે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળી નારીઓ પાસે ગમે તેવા મોટાં માણસો પણ ટકી શક્તા નથી. ૪૪૩.

घणमालाउ व दून्नमंत सुपओहराउ वड्ढंति ॥
मोहविसं महिलाओ । दुनिरुद्ध विसं व पुरिसस्स ४४

અતિ ઉન્નતિને પામેલા પયોધર (સ્તન–જળધર) વાળી મહિલા–સ્ત્રીઓ મેઘ ઘટાની જેમ પુરૂષના અનિવાર્ય વિષની પેરે મોહ વિષયને વધારે છે. મતલબકે જેમ મેઘ ઘટા દેખવાથી કોઈક તેવું ઝેર અભિવૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સ્ત્રીઓને જોવાથી પણ મોહ વિષ વૃદ્ધિ પામે છે. ૪૪૪.

सिंगार-तरंगाए । विलास-वेलाइ जुव्वण-जलाए ॥
के के जयंमि पुरिसा । नारि-नईए न बुड्डंति ॥४५

શૃંગાર રૂપી તરંગવાળી, વિલાસ (હાવભાવ) રૂપી વે(ભરતી)વાળી અને યૌવન રૂપી જલવાળી નારી રૂપી નદીઓવ જગતમાં કોણ કોણ પુરૂષો ડૂબતા નથી. મતલબકે શૃંગાર, વિલા અને યૌવન વાળી વનિતા વડે કઇ કઇ લોકો તણાઇ ગયા તેમનો પત્તો પણ ક્યાંય મળતો નથી. ૪૪૫.

जुव्वईहिं सह कुणंतो । संसग्गिं कुणइ सयलदुक्खेहिं
न हि मूसगाण संगो । होइ सुहो सह बिडालीहिं ४

સ્ત્રીઓ સાથે સોબત કરનાર સમસ્ત દુ:ખો સાથે સોબ કરનાર જાણવો. મતલબકે સ્ત્રી લુબ્ધ માણસ સમસ્ત આપદા પામે છે. શું બિલાડીની સાથે સોબત કરનાર મૂષક (ઉંદર) કદાપી ક્ષેમ હોય ? નજ હોય. ૪૪૬.

रोयंति रुआवंति अ । अलियं जंपंति पत्तियावंति ॥
कवडेण य खंति विसं । महिलाओ न जंति सब्भावं ।

વળી સ્ત્રીઓ પોતે રૂદન કરે છે તેમજ બીજાને રૂદ કરાવે છે, અસત્ય બોલે છે, છતાં પોતે સાચી છે એમ પ્રતી કરાવે છે. વળી કપટથી વિષ ખાય છે. એવી રીતે નારીઓ સ સતાને આદરતી નથી, પણ વક્રતાનેજ પ્રાય: ધારે છે. ૪૪૭.

परिहरसु तओ तासिं । दिट्ठिं दिट्ठीविसस्स व अहिस्स॥
जं रमणिनयणवाणा ॥ चरित्तपाणे विणासंति॥ ४८ ॥

તેટલા માટે દૃષ્ટિ વિષ સર્પની દૃષ્ટિ જેવી સ્રીઓની દૃષ્ટિનો તું ત્યાગ કર ! મતલબકે સ્રીઓની દૃષ્ટિ સાથે તારી દૃષ્ટિ જેડીશ નહિ. કેમકે સ્રીઓનાં કટાક્ષ બાણ ચારિત્ર રૂપ ભાવ પ્રાણને વિનાશ કરી નાંખે છે. ૪૪૮.

जइ वि परिचत्तसंगो ।तवतणुअंगो तहावि परिवडइ ॥
महिला संसग्गीए । पवसिअ-भवणूसिय-मुणिव्व ॥४९॥

કામરાગ (વિષયરાગ) જેણે તજી દીધો હોય અને તપથી શરીર કૃશ કરી નાખ્યું હોય એવો સાધુ પણ સ્રીના સંસર્ગથી, વિદેશ ગયેલા વણિકના ગૃહ સમીપે વિશ્રાન્તિને માટે ઉભા રહેલા સાધુની પેરે સંયમથી ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે. ૪૪૯.

ઉપર જણાવેલા અરણિક મુનિનું ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે, જે પ્રથમ વૈરાગ્યથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતાં સ્રી સંસર્ગમાં ફસાઇ પડ્યા હતા, પરંતુ માતાને દેખી પુનઃ પ્રતિબોધિત થઈ તપ્ત શિલાતલ ઉપર અનશન કરી શુભ ધ્યાનથી સદ્ગતિ પામ્યા.

इयरित्थीणवि संगो । अग्गी सथ्थं विसं विसेसेइ ॥
जा संजईहिं संगो । सो पुण अइदारुणो भणिओ ५०

અન્ય ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓનો સંગ પણ સાધુઓને અગ્નિ, શસ્ત્ર અને વિષથી પણ અધિક દુઃખદાયી છે, તો પછી સંજતી–સાધ્વીનો સંગ તો વળી અતિદારૂણ (ભયંકર) પરિણામ વાળો થાય છે તેથી તે વિશેષે કરીને પરિહરવો! ૪૫૦.

चेइय-दव्व-विणासे । रिसिघाए पवयणस्स उड्डाहे ॥
संजइ-चउथ्थ-भंगे । मूलग्गी बोहिलाभस्स ॥ ५१ ॥

દેવ દ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, મુનિનો ઘાત કરવાથી, શાસનનો ઉડ્ડાહ કરવાથી અને સાધ્વીનું બ્રહ્મચર્ય ખંડવાથી બોધિલાભના મૂળમાં અગ્નિ મૂક્યો જાણવો! મતલબકે એવું અનાચરણ કરનાર અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરતાં પણ પુનઃ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી. ૪૫૧.

चेइय-दव्वं साहारणं च । जो मुसइ जाणमाणोवि ॥
धम्मंपि सो न याणइ । अहवा बद्धाउओ नरए ॥५२॥

જે જાણી જોઇને દેવદ્રવ્ય કે સાધારણ દ્રવ્યની ચોરી કરે છે તે મૂઢ ધર્મના મર્મનેજ જાણતો નથી. અથવા તો તેણે પૂર્વે નરકનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોવું જોઇએ. તે વિના તેવું દુર્ઘટ કામ કરાયજ કેમ? ૪૫૨

जमुवेहंतो पावइ । साहूवि भवं दुहं च सोऊण ॥
संकासमाइयाणं । को चेइयदव्वमवहरइ ॥ ५३ ॥

ઉક્ત દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરતો—જેથી શ્રાવિકાઓ ને જાણતા અનાદર કરતો સાધુ પણ અનંત ભવ ભ્રમણ કરે તો તથા તેથી સંકાશ પ્રમુખ શ્રાવકને જે અનંત દુઃખ અનુભવવાં પડ્યાં છે તે સાંભળી ચૈત્ય (દેવ) દ્રવ્ય કોણ આગળ કરે ? (કોણ ખાય ?) ઉક્ત સંકાશ શેઠી પ્રમુખનાં ચરિત્ર ઉપદેશચિંતામણિ પ્રમુખ ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે તે ત્યાંથી તપાસી, દેવદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય તેમજ જ્ઞાન દ્રવ્યાદિકની બનતી રક્ષાકરવી! તેનો સદ્વ્યય કરવો! તેને સ્વદ્રવ્યથી અધિક લેખવું, પરાયું જાણી તેની કોઇ રીતે ઉપેક્ષા ન કરવી! ઉપેક્ષા કરનાર તે દેવદ્રવ્ય વિગેરેના વિનાશથી બહુ દુઃખી થાય છે. ૪૫૩.

जो लिंगिणिं निसेवइ । लुद्धो निद्धंधसो महापावो ॥
सव्व जिणाण झेओ । संघो आसाइओ तेण ॥ ५४ ॥

જે સાધ્વીની સાથે વિષય ભોગ કરે છે તે લુબ્ધ, નિદ્ધંધસ, અને મહાપાપી છે, તેણે સર્વ જીનોને ધ્યેય– આરાધના યોગ્ય શ્રીસંઘની આશાતના કીધી જાણવી. ૪૫૪.

पावाणं पावयरो । दिट्ठिब्भासे वि सो न कायव्वो ॥
जो जिणमुद्दे समणिं । नमिउं तं चेव धंसेइ ॥ ५५ ॥

જ્ઞાનાદિક ગુણના આધાર રૂપ હોવાથી શ્રમણી શ્રમણ ભૂત શ્રી જિનમુદ્રાને નમીને જે તેનોજ ધ્વંસ–વિનાશ કરે છે તે મહાપાપી છે, તેવા મહાપાપીનું મુખ પણ કદાપિ જોવું ન જોઇએ ૪૫૫.

संसारमणवयग्गं । जाइ-जरा-मरण-वेअणा-पवरं ॥
पाव-मल-पडल-छन्ना । भमंति मुद्दा-धरिसणेणं ॥५६॥

જિનમુદ્રાનો લોપ કરવાથી પાપના પુંજથી ભારે થયેલા દુર્લભ્યો જન્મ જરા મરણની વેદનાથી ભરેલા અનંત અપાર સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. ૪૫૬.

अन्नेपि अणाययणं । परं तिथ्थयमाईयं विवज्जिज्जा ॥
आयणणं सेविज्जसु । वुड्ढिकरं नाणमाईणं ॥ ५७ ॥

બીજાં પણ પરતીર્થિક સંબંધી અનાયતનનો પરિહાર કરવો અને જ્ઞાન દર્શનાદિક ગુણની વૃદ્ધી કરે એવાં આયતનો—સુસ્થાનકો સેવવાં ૪૫૭.

भावुग-दव्वं जीवो । संसग्गीए गुणं च दोसं च ॥
पावइ इत्थाहरणं । सोमा तह दियवरो चेव ॥ ५८ ॥

જીવ દ્રવ્ય ભાવુક (પરિણામી) છે તેથી સંસર્ગવશાત તેને ગુણ યા દોષ પ્રાપ્ત થાય છે, મતલબકે જેવો સંસર્ગ તેવો તેને ગુણ, દોષ થાય છે, તે ઉપર **સોમા** તથા **દ્વિજવરનું** ઉદાહરણ સમજવું. ૪૪૮.

એક વિપ્રની ભાર્યાને પુત્ર અને પુત્રીરૂપ યુગલ જનમ્યું. પુત્રનુ નામ ચિત્રભાનુ, અને પુત્રીનું નામ **સોમા** રાખવ[illegible]આ-વ્યું, અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યા ત્યારે તેમને પિતાએ

પરણાવી એમ શિખામણ આપી કે તમારે કદાપિ પણ માઠી સોબત ન કરવી. તેમાં સોમા સુસંગતિથી અનુક્રમે દીક્ષા લઇ મોક્ષે ગઇ અને જિનદાસ કુસંગતિથી દુઃખી થયો. પણ પછીથી ચેતી ગયો, અને સુસંગતિ વડે અંતે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી પરમ પદને પ્રાપ્ત થયો. એમ સમજી સાધુ સજ્જનોએ સત્સં-ગતિજ સેવવી.

परपरिवादनिवृत्ति द्वार.

सुट्ठुवि गुणे धरंतो । पावइ लहुअत्तणं अकित्तिं च ॥
परदोस-कहा-निरओ । उक्करिसपरो अ सगुणेसु ॥५९॥

ગમે તેવા ગુણ ને ધારણ કરતો છતો પારકા દોષ કહેવામાં રસિક અને પોતાના ગુણનો ગર્વ કરનાર લઘુતા અને અપજશને પામે છે. ૪૫૯.

आयरइ जइ अकज्जं । अन्नो किं तुज्झ तथ्थ चिंताए ॥
अप्पाणं चिअ चिंतसु । अज्जावि वसगं भवदुहाणं ६०

અન્ય કોઈ કર્મ વશાત્ અકાર્ય આચરતો હોય તેની તારે ચિંતા કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તું તો અદ્યાપિ પર્યંત ભવ દુઃખને વશ પડેલા પોતાના આત્માનીજ ચિંતા કર! જન્મ મરણનાં દુઃખ થકી આત્મા શી રીતે છૂટી શકે તેનો વિચાર કર!! ૪૬૦.

परदोसं जंपंतो । न लहइ अत्थं जसं न पावेइ ॥
सुअणंपि कुणइ सत्तुं । बंधइ कम्मं महाघोरं ॥६१॥

પારકા દોષને કહેતો તું નથી તો પામતો દ્રવ્ય કે નથી પામતો યશ, ઉલટા તેમ કરવાથી પોતાના સ્વજન–સંબંધીને પણ તું શત્રુ બનાવે છે. અને મહાઘોર–દુઃખદાયી કર્મ બાંધે છે. માટે પરદોષ કથવાથી પાછો નિવર્ત ! ૪૬૧.

समयंमि निग्गुणेसुवि । भणिया मज्झत्थ भावणा चेव॥
परदोस-गहणं पुण । भणियं अन्नेहिं वि विरुद्धं ॥६२॥

શાસ્ત્રમાં નિર્ગુણી જનો ઉપર મધ્યસ્થ ભાવના રાખવી કહી છે, અને પરદોષ ગ્રહણ કરવાનું તો અન્ય દર્શનીઓએ પણ નિષેધ્યું છે, તો પછી પરમપવિત્ર સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રણીત દર્શનનમાં તો કહેવુંજ શું ? ૪૬૨.

लोओ परस्स दोसे । हत्थाहत्थिं गुणे य गिन्हंतो ॥
अप्पाणमप्पणो च्चिय। कुणइ सदोसं च सगुणं च॥६३॥

પારકા દોષને અને ગુણને સ્વયં સાક્ષાત્ ગ્રહણ કરતાં લોક પોતાના આત્માનેજ અનુક્રમે દોષવાન્ અને ગુણવાન્ બનાવે છે, એમ સમજી સદ્ગુણી બનવા ઇચ્છતા જનોએ પરના સદ્ગુણોજ ગ્રહવા ઉચિત છે. ૪૬૩.

भूरिगुणा विरलच्चिय । इक्कगुणो वि हु जणो न सव्वत्थ॥
निद्दोसाण विं भद्दं । पसंसिमो थोवदोसेवि

સુંદર રૂપ, યશકીર્ત્તિને ઈચ્છતો હોય તો હે આત્મન્! તું ધર્મ કાર્યમાં સદાય આદર કર! ધર્મ સાધન કરવામાં લગારે પણ પ્રમાદ—ઉપેક્ષા ન કર! ૪૭૫.

धम्मेण विणा परिचिं—तियाइं जइ हुंति कहवि एमेव ॥
ता तिहुयणंमि सयले। न हुज्ज इह दुक्खिओ कोइ ॥७६॥

જો ધર્મ સેવન વગર એમના એમજ મનવાંછિત સુખ મળતાં હોય તો સકળ ત્રિભુવનમાં ક્યાંય કોઇ પણ દુઃખી—દુઃખભાગી નહોત. ૪૭૬.

तुल्लेवि माणुसत्ते। केवि सुही दुक्खिया य जं अन्ने ॥
तं निउणं परिचिंतसु। धम्माधम्मफलं चेव ॥ ७७ ॥

મનુષ્યપણું સહુમાં સાધારણ હોવા છતાં કેટલાક સુખી તો કેટલાક દુઃખી દેખાય છે. તે ઉપરથી વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી જોઇશ તો જણાશે કે તે પ્રત્યક્ષ પુણ્ય અને પાપ (ધર્મ અને અધર્મ) નુંજ પરિણામ છે. ૪૭૭.

ता जइ मणोरहाणावि। अगोयरं उत्तमं फलं महसि ॥
ता धणमित्तुव्व दढं। धम्मेच्चिय आयरं कुणसु ॥७८॥

તેથી જો તું મનોરથને પણ અગોચર એવાં ઉત્તમ ફળની ઇચ્છા કરતો હોય તો ધનમિત્રની જેમ ધર્મ વિષે દૃઢ આદર કર! ૪૭૮.

ધનમિત્ર એક શ્રેષ્ઠીના કુળમાં જન્મ્યો કે તરત થોડા દિવસમાં દ્રવ્ય અને કુટુંબ ક્ષય પામ્યું. કથંચિત્ મ્હોટો થઇ યાવન વય પામ્યો. દ્રવ્ય અર્થે ઉપાય કરવા લાગ્યો પણ તે બધા

નિષ્ફળ થવા લાગ્યા. દૈવયોગે કોઈક કેવળ જ્ઞાનીને પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ પૂછતાં પૂર્વ ભવે કરેલી ધર્મની વિરાધના સાંભળી પોતે સાવધાન થયો. પ્રથમ ગૃહસ્થ ધર્મને આરાધી અંતે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી મોક્ષે ગયો, તેવી રીતે અન્ય આત્માર્થી જનોએ પણ પ્રમાદ તજી ધર્મ સાધન કરવા જાગૃત થવું!

परिज्ञा द्वार.

પરિજ્ઞા એટલે પરિજ્ઞાન તે બે પ્રકારનું છે એક જ્ઞાનથી અને બીજું ફળથી; પ્રથમ હેય ઉપાદેયના જ્ઞાનરૂપ અને બીજું તેના ફળભૂત વિરતી રૂપ છે.

इय सव्वगुणविसुद्धं । दीहं परिपालिऊण परियायं ॥
तत्तो कुणंति धीरा । अंते आराहणं जम्हा ॥ ७९ ॥

અનંતર કહેલા સમસ્ત ગુણવડે વિશુદ્ધ એવું ચારિત્ર દીર્ઘ કાળ પર્યંત સમ્યગ્ સેવી અંતે—અવસાન વખતે મહાસત્ત્વવંત પુરૂષો (તીર્થંકર ગણધર પ્રમુખ સાધુ જનો) પાદપોપગમન અનશન વડે આરાધના કરે છે. કેમકે ૪૭૯.

सुचिरंपि तवं तवियं । चिन्नं चरणं सुयं च बहुपढियं ॥
अंते विराहइत्ता । अणंतसंसारिणो भणिया ॥ ८० ॥

બહુ લાંબો વખત તપ આચરણ કર્યું હોય, ચારિત્ર પાળ્યું હોય, અને બહુશ્રુત અભ્યાસ કર્યો હોય તોપણ અંતે જો તેની વિરાધના કરે તો તે અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે એમ શાસ્ત્ર--સિદ્ધાન્તમાં કહેલું છે. ૪૮૦.

काले [illegible] । [illegible] बोहिलाभं च ॥
अंते समाहिमरणं । अभव्वजीवा न पावंति ॥ ८१ ॥

[illegible] ગુણસ્થાન, [illegible] બોધિલાભ અને અંતે મરણ સમયે સમાધિ (આરાધના) એટલાં [illegible] તેમજ દુર્ભવ્યને પ્રાપ્ત થતાંજ નથી. તેમાં સમાધિ મરણ આગળ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે. ૪૮૧.

परक्कमेयरं पुण । मरणं दुविहं जिणेहिं निद्दिट्ठं ॥
क्कंपि य दुविहं । निव्वाघायं च वाघायं ॥ ८२ ॥
परक्कमं तु तहियं । निव्वाघायं तहेव वाघायं ॥
गीयकप्पंमि भणियं । इमेहिं दारेहिं नायव्वं ॥ ८३ ॥

તે મરણ જિનોએ બે પ્રકારનું કહ્યું છે એક સપરાક્રમ અને બીજું અપરાક્રમ તે પણ પ્રત્યેક નિર્વ્યાઘાત અને સવ્યાઘાતના ભેદથી બે બે પ્રકારનું છે. તેમાં જે રોગ, પીડા, સર્પદંશ, અગ્નિદાહ, અને શસ્ત્રઘાતાદિક વગર સ્વસ્થ દશામાં મરણ થાય તે નિર્વ્યાઘાત અને તેથી વિપરીત સવ્યાઘાત જાણવું. તેમાં બંને પ્રકારના સપરાક્રમ મરણ સંબંધે જીતકલ્પ ભાષ્યમાં આ આગળ કહેવાતા દ્વારો વડે વ્યાખ્યા કરેલી છે. ૪૮૨-૪૮૩.

गणनिसरणा परगणे । सिति संलेहे अगीय-संविग्गे ॥
एगाऽभोगाणमन्ने । अणपुच्छ परिच्छया-लोए ॥८४॥

ठाण-वसही-पसथ्ये । निज्जवगा दव्वदाइणा चरिमे ॥
हाणि परितंत निज्जर । संथारुव्वत्तणाईणि ॥ ८५ ॥
सारेऊण य कवयं । निव्वाघाएण चिंधकरणं च ॥
वाघाए जायणया । भत्तपरिन्ना य कायव्वा ॥ ८६ ॥

સ્વગણ થકી નિર્ગમ શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પૂર્વક નિઃસરવું, પરગણમાં વિધિ વડે સંક્રમણ કરવું, પ્રશસ્ત અધ્યવસાય પરંપરા રૂપ ભાવ શ્રેણિ આદરવી, શરીર કષાયાદિક કૃશ કરવા રૂપ સંલેખના કરવી (૭ માસથી માંડી ૧૨ વર્ષ પર્યંત) અગીતાર્થેને તજી દઈ ગીતાર્થ પાસેજ અનશન આદરવું. તે પણ સંવિજ્ઞ (ભવભીરૂ) ગીતાર્થ પાસે પચ્ચખ્ખાણ કરવું. ગીતાર્થ સંવિજ્ઞ પણ એકજ નિર્યાપક કરવો, નિર્વિઘ્નપણે અનશન આરાધનાર્થે અતિશય (અતીંદ્રિય) જ્ઞાનાદિકમાં ઉપયોગ મૂકવો, સમકાળે અનેરા સાધુ અનશન નિમિત્તે આવ્યે છતે એક સાધુ સંલેખના કરે અને એક અનશન કરે એવી રીતે યથાયોગ્ય કરવું, સ્વગણની આજ્ઞા વગર અનશન કરવા ઉજમાળ થનારને આચાર્યે સહસા અંગીકાર કરવો નહિ, અનશન નિમિત્તે આવેલા સાધુની આચાર્યે તેમ સાધુઓએ ભલી રીતે પરીક્ષા કરવી, તેમજ આવનારે પણ તેમની પરીક્ષા કરવી. અનશન ગ્રહણ કરનાર સાધુને દીક્ષા દિવસથી માંડી આલોચના આપવી. ઉપદ્રવ રહિત પ્રશસ્ત સ્થાનમાં અનશન અંગીકાર કરવું, પ્રશસ્ત વસતીમાં સાધુઓએ અન્યત્ર અને અનશન કરનારે અન્યત્ર રહેવું. (મતલબ બીજા સાધુઓ આ-

સારાદિ અનશન કરે) એવા અનશનકાર આશ્રી પણ અનેક કાર્ય નિમિત્તે અનેક નિર્યામક કરવા. અંતસમયે અનશન કરના રની ઈચ્છાને અનુસરી તેને સમાધિ પમાડવાના ઈચ્છ ત દ્રવ્ય મનાવવાં, એક રહિત ન્યાય નિર્યામક આજ્ઞા પાળી ચાલ સેવાથી તેનું પ્રમાર્જન કરવું. અનશન કરનાર સમીપે ગુરુ મહા રાજ તેના વૈરાગ્ય-ઉપયોગ સંબંધ રહે તેવી રીતે નિર્યામક આશ્રી પ્રરૂપણા કરવી, અનશન કરનારને શરીર ફેરવવાની જરૂર પડે તેમજ તેનું જ બીજું કામ પડે તો તે સમર્થ, સ્થિર, ગંભીર, અને કુશળ બુદ્ધિવાળા પાસે કરાવવું, કદાચ અનશનકાર અનશન લીધા છતાં આહાર માગે તો તેની ભલી રીતે પરીક્ષા કરી પછી તેને સમાધિ ઉપજે તેમ ઉચિત આહાર આપવો, આવી રીતે નિર્વિઘ્ને અનશન પાળી કાળગત થયેલા સાધુને સિદ્ધ કરવું. (પ્રથમ કેશ-લોચ કરેલો હોય તોપણ ઘણા દિવસ થઇ ગયા હોય તો છેવટ પણ ફરી લોચ કરવો તેમજ રજોહરણાદિક ઉપગરણ તેની સમીપે મૂકી રાખવાં) જો તે અનશન આરાધના નિષ્ફળ થઇ હોય એટલે જો તેની વિરાધના થઇ હોય તો અન્ય અનશન કરવા ઇચ્છનાર તે સ્થાને પ્રવેશ કરી શકે. (એટલે જે સંલેખના કરવામાં પ્રવૃત્ત થયેલા હોય તે અનશન અંગીકાર કરે.) એવી રીતે બન્ને પ્રકારે સપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ સમજાવી હવે અપરાક્રમ અનશન સ્વરૂપ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે. ૪૮૪-૪૮૫-૪૮૬.

अपरक्कमो बलहीणो । निव्वाघाएण कुणइ गच्छंमि ॥
वाघाओ रोग-विसाइएहिं । तह विज्जुमाईहिं ॥८७॥

જે પરગચ્છમાં જઇ અનશન અંગીકાર કરી શકે એવો સમર્થ ન હોય તો તે રોગાદિક ઉપદ્રવ રહિતપણે સમાધિથી સ્વગચ્છમાં પણ અનશન આદરી કાળધર્મ કરે તો નિર્વ્યાઘાત અનશન સમજવું. અને રોગ, વિષ તેમજ વિજળી પ્રમુખ વ્યાઘાત પ્રાપ્ત થયે તત્કાળ અનશન આદરી કાળ કરે તે સવ્યાઘાત અનશન સમજવું. ૪૮૭.

इक्कं पंडियमरणं । छिंदइ जाई सयाइं बहुआइं ॥
इक्कंपि बालमरणं । कुणइ अणंताइं दुरकाइं ॥ ८८ ॥

એક જે પંડિત મરણ (સર્વ વિરતીવંત સમાધિ પૂર્વક અનશન આરાધી કાળ કરે) તે અનેક સેંકડો ગમે ભવનો અંત કરે છે. અને બીજું જે બાલ મરણ (અવિરતિપણે આરાધના રહિત કાળ કરે) તે અનંત જન્મ મરણનાં દુઃખો આપે છે. ૪૮૮

धीरेणवि मरियव्वं । काउरिसेण वि अवस्स मरियव्वं ॥
ता निच्छियंमि मरणे । वरं खु धीरत्तणे मरिउं ॥ ८९ ॥

ધીર, મહાસત્ત્વને પણ મરવું છે, અને કાયરને પણ અવશ્ય મરવાનું છે, જ્યારે મરણ નિશ્ચિતજ થવાનું છે ત્યારે ધીરપણેજ મરવું સારૂં છે. ૪૮૯.

पाउवगमण-इंगिणि । भत्तपरिन्नाइ विसुद्दमरणेण ॥
जंति महाकप्पेसु । अहवा पावंति सिद्धिसुहं ॥ ९० ॥

પાદપોપગમન, ઇંગીણી અને ભક્તપરિજ્ઞાદિક પંડિત મરણથી મુનિઓ મહાકલ્પ (અનુત્તર વિમાન) માં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા તો મોક્ષ સુખ પામે છે. ૪૯.

सुरगण सुहं समग्गं । सव्वद्धा पिंडियं जइ हविज्जा ॥
न वि पावइ मुत्ति-सुहं । णंताहिं वि वग्गवग्गूहिं ११

સર્વ કાળના સુરગણના સમગ્ર સુખ જો એકઠાં કરી તેમને અનંતીવાર વર્ગે વર્ગિત કરી હોય તોપણ તે મોક્ષના સુખની તોલે આવી ન શકે. ૪૯૧.

दुक्खं जरा विओगो । दारिद्दं रोय-सोय-रागाई ॥
तं च न सिद्धाण तओ । ते च्चिय सुहिणो न रागंधा १२

દુઃખ, જરા, વિયોગ, દારિદ્ર, રોગ, શોક અને રાગાદિક વિકારો સિદ્ધ ભગવાનને નથી તેથી તેઓજ સુખી છે પણ રાગથી અંધ બનેલા દેવાદિક સુખી નથી. ૪૯૨.

निच्छिन्न-सव्व-दुक्खा । जाइ-जरा-मरण-बंधण-विमुक्का ॥
अव्वाबाहं सुक्खं । अणुहंती सासयं सिद्धा ॥ १३ ॥

સર્વ દુઃખથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તેમજ જન્મ, જરા અને મરણના બંધનથી સર્વથા મૂકાએલા સિદ્ધ ભગવાન શાશ્વત અવ્યાબાધ સુખને અનુભવે છે. ૪૯૩.

संते वि सिद्धिसुक्खे । पुव्वुत्ते दंसिअंमि वि उवाए ॥
लद्धेवि माणुसत्ते । पत्तेवि जिणिंद-वर-धम्मे ॥ १४ ॥
जं अज्जवि जीवाणं । विसएसु दुहासवेसु पडिबंधो ॥
तं नज्जइ गरुयाणवि । अलंघणिज्जो महामोहो ॥१५॥

એવા પ્રકારનું મોક્ષ સુખ વિદ્યમાન છતાં તેમજ તેવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા પૂર્વોક્ત અભયદાનાદિક ઉપાય બતાવ્યા છતાં અને મનુષ્યપણું તથા જિનેશ્વર પ્રણીત ધર્મ પ્રાપ્ત થયે છતે અ-દ્યાપિ પર્યંત જીવો ને દુઃખદાયી વિષયોમાં જે પ્રતિબંધ આસક્તિ દેખાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે મ્હોટા પુરૂષોને પણ પ્રાયઃ મહા મોહ દુર્લંઘ્ય છે. ૪૯૪-૪૯૫.

नाऊण सुअबलेणं । करयलमुत्ताहलं व भुवणयलं ॥
केवि निवडंति तह विहु । पिच्छसु कम्माण वलिअत्तं९६

શ્રુત જ્ઞાનના બળથી હસ્તગત મુક્તાફળની પેરે જગતને જાણીને પણ ચારિત્રાદિક ગુણથી કેટલાક ભ્રષ્ટ થાય છે તેથી જુઓ કે કર્મનું કેટલું પ્રબળપણું છે. ૪૯૬.

इक्कंपि पयं सोउं । अन्ने सिज्झंति समर-निवइ व्व ॥
संजाय-कम्म-विवरा । जीवाण गई अहो विसमा ॥९७॥

અન્ય કેટલાક લઘુકર્મી જીવો સમરનૃપતિની પેરે કર્મ વિવર પામીને એક પણ (પવિત્ર) પદ સાંભળી મોક્ષ સુખ પામે છે, અહો જીવોની ગતિ વિચિત્ર છે. ૪૯૭.

"સમરનૃપતિનું દૃષ્ટાંત."

સમરનૃપતિ એકદા પ્રબળ દાહ પીડા ગ્રસ્ત થયા છતાં પુણ્યના પ્રભાવથી ધર્મ રૂચીવંત બની દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા. તેવામાં મોહથી પુનઃ પુત્રાદિકની ચિંતાદિક કારણે વિલંબ કરવા

सुरगण सुहं समग्गं । सव्वद्धा पिंडियं जइ हविज्जा ॥
न वि पावइ मुत्ति-सुहं । णंताहिं वि वग्गवग्गूहिं ९१

સર્વ કાળના સુરગણના સમગ્ર સુખ જો એકઠા કરી તેમને અનંતીવાર વર્ગે વર્ગીત કર્યા હોય તોપણ તે મોક્ષના સુખની હોડે આવી ન શકે. ૪૯૧.

दुक्खं जरा विओगो । दारिद्दं रोय-सोय-रागाई ॥
तं च न सिद्धाण तओ । ते च्चिय सुहिणो न रागंधा ९२

દુ:ખ, જરા, વિયોગ, દારિદ્ર, રોગ, શોક અને રાગાદિક વિકારો સિદ્ધ ભગવાનને નથી તેથી તેઓજ સુખી છે પણ રાગથી અંધ બનેલા દેવાદિક સુખી નથી. ૪૯૨.

निच्छिन्न-सव्व-दुक्खा । जाइ-जरा-मरण-बंधण-विमुक्का ॥
अव्वाबाहं सुक्खं । अणुहंती सासयं सिद्धा ॥ ९३ ॥

સર્વ દુ:ખથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તેમજ જન્મ, જરા અને મરણના બંધનથી સર્વથા મૂકાએલા સિદ્ધ ભગવાન શાશ્વત અવ્યાબાધ સુખને અનુભવે છે. ૪૯૩.

संते वि सिद्धिसुक्खे । पुव्वुत्ते दंसिअंमि वि उवाए ॥
लद्धेवि माणुसत्ते । पत्तेवि जिणिंद-वर-धम्मे ॥ ९४ ॥
जं अज्जवि जीवाणं । विसएसु दुहासवेसु पडिबंधो ॥
तं नज्जइ गरुयाणवि । अलंघणिज्जो महामोहो ॥९५॥

એવા પ્રકારનું મોક્ષ સુખ વિદ્યમાન છતાં તેમજ તેવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા પૂર્વોક્ત અભયદાનાદિક ઉપાય બતાવ્યા છતાં અને મનુષ્યપણું તથા જિનેશ્વર પ્રણીત ધર્મ પ્રાપ્ત થયે છતે અ-દ્યાપિ પર્યંત જીવો ને દુઃખદાયી વિષયોમાં જે પ્રતિબંધ આસક્તિ દેખાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે મ્હોટા પુરૂષોને પણ પ્રાયઃ મહા મોહ દુર્લંઘ્ય છે. ૪૯૪-૪૯૫.

नाऊण सुअवलेणं । करयलमुत्ताहलं व सुवणयलं ॥
केवि निवडंति तह विहु । पिच्छसु कम्माण वलिअत्तं९६

શ્રુત જ્ઞાનના બળથી હસ્તગત મુક્તાફળની પેરે જગતને જાણીને પણ ચારિત્રાદિક ગુણથી કેટલાક ભ્રષ્ટ થાય છે તેથી જુઓ કે કર્મનું કેટલું પ્રબળપણું છે. ૪૯૬.

इक्कंपि पयं सोउं । अन्ने सिज्झंति समर-निवइ व्व ॥
संजाय-कम्म-विवरा । जीवाण गई अहो विसमा ॥९७॥

અન્ય કઇક લઘુકર્મી જીવો સમરનૃપતિની પેરે કર્મ વિવર પામીને એક પણ (પવિત્ર) પદ સાંભળી મોક્ષ સુખ પામે છે, અહો જીવોની ગતિ વિચિત્ર છે. ૪૯૭.

"સમરનૃપતિનું દૃષ્ટાંત."

સમરનૃપતિ એકદા પ્રબળ દાહ પીડા ગ્રસ્ત થયા છતાં પુણ્યના પ્રભાવથી ધર્મ રૂચીવંત બની દીક્ષા લેવા ઉજમાળ થયા. તેવામાં મોહથી પુનઃ પુત્રાદિકની ચિંતાદિક કારણે વિલંબ કરવા

વિચાર થયો, પરંતુ પુનઃ ભાગ્યોદયે જ્ઞાની ગુરૂ સંયોગે 'શ્રેયઃકામમાં બહુ વિઘ્નો આવી પડે છે. ઇત્યાદિક સંક્ષિપ્ત સદ્બોધ સાંભળી વૈરાગ્યથી તરત દીક્ષા લઇ તેને યથાર્થ આરાધી કેવળજ્ઞાન પામી સમરરાજર્ષિ મોક્ષ સુખના ભાગી થયા! એમ વિચારી આત્માર્થી જનોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉજમાળ થવું. તેમાં કદાપિ પ્રમાદ નહિ કરવો!

तम्हा सकम्म-विवरे । कज्जं साहंति पाणिणो सव्वे ॥
तो तह जइज्ज संमं । जह कम्मं खिज्जइ असेसं ॥९८॥

ઉપરલી હકીકતથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાના સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થયે છતેજ સર્વે ભવ્ય જીવો મોક્ષ સુખ પામી શકે છે. તેથી સુજ્ઞ જનોએ બરાબર કાળજીથી એવો પુરૂષાર્થ કરવો જોઇએ કે જેથી સમસ્ત કર્મનો ક્ષય થઇ જાય. ૪૯૮.

कम्मक्खए उवाओ । सुआणुसारेण पगरणे इत्थ ॥
लेसेण मए भणिओ । अणुट्ठिअव्वो सुबुद्धीहिं ॥९९॥

કર્મ ક્ષયાર્થે જે ઉપાય યોજવા ઘટે છે તે અત્ર પ્રકરણમાં શાસ્ત્ર અનુસારે લેશ માત્ર સંક્ષેપથી અમે દર્શાવ્યાં છે સુબુદ્ધિવંતે તે પ્રમાણે વર્તવું! ૪૯૯.

पायं धम्मत्थीणं । मज्झत्थाणं सुनिउण-दिट्ठीणं ॥
परिणमइ पगरणमिणं । न संकिलिट्ठाण जंतूणं ॥५००॥

પ્રાયઃધર્માર્થી (ધર્મની રૂચીવાળા) મધ્યસ્થ, (પક્ષપાત વર્જી કેવળ સત્યગ્રાહી) અને સુનિપુણ બુદ્ધિવાળા ભવ્યજનોને આ પ્રકરણ ઉપકારક થશે, પરંતુ રાગદ્વેષ કદાગ્રહાદિકથી સંકિલષ્ટ ચિત્તવાળાને ઉપકારક થશે નહીં. ૫૦૦

हेम-मणि-चंद-दप्पण-सूर-रिसि-पढमवन्न-नामेहिं ॥
सिरि अभयसूरिसीसेहिं । विरईयं पगरणं इणमो ॥१॥

હેમ, મણિ, ચંદ્ર, દપણ, સૂર, રિષિ, એટલા શબ્દોના પ્રથમવર્ણથી નિષ્પન્ન થતા નામવાળા શ્રી અભયસૂરિના શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ આ પ્રકરણની વિવેકથી રચના કીધી છે. ૫૦૧.

उवएसमाल-नामं । पूरिअ-कामं सया पढंताणं ॥
कल्लाण-रिद्धि-संसिद्धि-कारणं सुद्ध-हिययाणं ॥ २ ॥

આ ઉપદેશમાળા (અપરનામ પુષ્પમાળા) પ્રકરણ સદાકાળ પઠન પાઠન કરનારના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તથા શુદ્ધ હૃદય વાળા ભવ્યજનોને કલ્યાણ સંપદા સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. ૫૦૨.

इथ्थं वीसहिगारा । जीवदयाईहिं विविह-अथ्थेहिं ॥
गाहाणं पंचसया । पणुत्तरा हुंति संखाए ॥ ३ ॥

આ પ્રકરણમાં વિવિધ અર્થવાળા જીવદયાદિક વીશ અધિકાર કહ્યા છે, અને ગાથાઓ સર્વે મળીને પાંચસોને પાંચ (૫૦૫) છે. ૫૦૩.

तिरिआणं चिअ मज्झे, पुढवीमाईसु खारभेएसु;
अवरपरुप्परसत्थेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ ८ ॥
बेइंदिअ–तेइंदिय–चउरिंदिय–माइ णेगभेएसु;
जं भक्खिअ दुक्खविआ, तेविअ तिविहेण खामेमि ॥ ९ ॥
जलयर–मज्झगएणं, अणेगमच्छाइरूवधारेणं;
आहारट्ठाजीवा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १० ॥
च्छिन्नाभिन्ना य मए, बहुसो दट्ठूण बहुविहा जीवा;
जलयरमज्झगएणं, तेवि य तिविहेण खामेमि ॥ ११ ॥
सप्पसरीसवमज्झे, वन्नर–मंजार–सुणहभेएणं;
जे जीवा वेलविआ, दुक्खत्ता तेवि खामेमि ॥ १२ ॥
सद्दूल–सीह–संडय–जाइ संजीव–घाय–जणिएसु;
जे उववत्तिण मए, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १३ ॥
होलाह–गिद्ध–कुक्कड, हंस–बगाइ–ससउण–जाईसु;
जं खुहवसेण खद्धा, किमिमाई तेवि खामेमि ॥ १४ ॥
मणुएसुवि जे जीवा, जिब्भिंदिअमोहिएण मूढेणं;
पारद्धिरमंतेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १५ ॥
जे मज्झ–मंसमज्झे, मधुमक्खणमाईएसु जे जीवा;
खद्धा रसलोभेणं, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ १६ ॥
फासगिद्धेण जं चिअ, परदाराईसु गच्छमाणेणं;
जे दुमिअ दूहविआ, तिविहेण तेवि खामेमि ॥ १७ ॥

चउरिंदिअ-घाणिंदिअ-सोइंदिअ-वसगएण जे जीवा;
दुक्खंमि मए ठविआ, ते विहु तिविहेण खामेमि ॥ १८ ॥
असमिक्खिऊणं अप्पा, कयाविआ जे उ पाणभंगेणं;
तामसभावगएणं, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ १९ ॥
सामित्तं लहिऊणं, जे बद्धा घाइआ य मे जीवा;
सवराह-निरवराहा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २० ॥
अब्भक्खाणं दिन्नं, दुट्ठेण मएण कस्स व नरस्स;
कोहेण व लोहेण व, तंपि य तिविहेण खामेमि ॥ २१ ॥
परयावयाइं हसिओ, पेसुन्नं जं कयं मए दुट्ठि;
मच्छर-भावगएणं, तंपि अ तिविहेण खामेमि ॥ २२ ॥
जो मे अइरसहावो, जाओ णेगाइ मिच्छजाइसु;
धम्मुत्ति इमो सद्दो, कन्नेहि वि जस्स मे न सुओ ॥ २३ ॥
पच्चंगंमि पिवासो, जीव सया णेगवायण सवत्तो;
जं जाओ दुट्ठेऊ, जीवाणं तंपि खामेमि ॥ २४ ॥
आरिअखित्तेवि मए, खट्टिअवागुरिय-डुंब-जाइसु;
जे वहिआ मे जीवा, तेवि अ तिविहेण खामेमि ॥ २५ ॥
मिच्छत्त-मोहिएणं, जे वहिआ केवि धम्मबुद्धीए;
अहिगरण-कारणेणं, वहाविआ तेवि खामेमि ॥ २६ ॥
दवदाण-सलिलवणयं, काऊणं जे जीवा मए दड्ढा;
सरदहतलाइसोसं, जे वहिआ तेवि खामेमि ॥ २७ ॥
सुहदुक्खन्निएणं जं, जीवा केवि कम्मभूमीसु;
अंतरदीवाइसु वा, विणासिआ तेवि खामेमि ॥ २८ ॥

देवत्ते वि हु पत्ते, किब्बिसओगेण लोभगहिएण;
जे दूहविआ सत्ता, ते सिव तिविहेण खामेमि ॥ २९ ॥
भवणवईणं मज्झे, आसुरभावंमि वट्टमाणेणं;
निद्दय-हणमाणेणं, जे दूमिआ ते वि खामेमि ॥ ३० ॥
वंतरभावंमि मए, केलीकलहभावओ अ जं दुक्खं;
जीवाणं संजणिअं, तंपि य तिविहेण खामेमि ॥ ३१ ॥
जोइसिएसु गएणं, विसयाविसमोहिएण मूढेणं;
जो कोवि कओ दुहिओ, पाणी मे तंपि खामेमि ॥ ३२ ॥
पररिद्धि मच्छरेणं, लोभनिबुड्डेण मोहवसगेणं;
अभियोगेण य दुक्खं, जाणकयं तं पि खामेमि ॥ ३३ ॥
इय चउगइमावन्ना, जे केवि अ पाणिणो मए वहिया;
दुक्खे वा संठविआ, ते खामेमि अहं सव्वे ॥ ३४ ॥
सव्वे खमंतु मज्झ, अहंपि तेसिं खमामि सव्वेसिं;
जं जं कयमवराहं, वेरं चइऊण मज्झत्थो ॥ ३५ ॥
न य मज्झ कोइ दोसो, सयले वा इत्थ जीवलोगंमि;
दंसणनाणसहावो, इक्कोहं निम्ममो निच्चं ॥ ३६ ॥
जिणसिद्धा सरणं मे, साहूधम्मो अ मंगलं परमं;
जिणनवकारो सरणं, कम्मक्खयकारणं होइ ॥ ३७ ॥
इअ खामणा य एसा, चउगइ-मावन्नयाण जीवाणं;
भाव-विसुद्धीइ महा-कम्मक्खय-कारणं होइ ॥ ३८ ॥